תלמוד בבלי · ראשונים · רי״ף · מפרשים · נימוקי יוסף

נימוקי יוסף על סנהדרין

רבנו יוסף חביבא

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

נימוקי יוסף על סנהדרין

רבנו יוסף חביבא

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/נימוקי-יוסף-על-סנהדרין/
הקובץ נוצר ב־20 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף א. 4
דף א: 5
דף ב. 7
דף ב: 10
דף ג. 12
דף ג: 15
דף ד. 17
דף ד: 20
דף ה. 22
דף ה: 25
דף ו. 27
דף ו: 30
דף ז. 32
דף ז: 33
דף ח. 35
דף ח: 38
דף ט. 39
דף ט: 41
דף י. 43
דף י: 46
דף יא. 48
דף יא: 49
דף יב. 51
דף יג. 52
דף יג: 55
דף יד. 57
דף יד: 61
דף טו. 66
דף טו: 68
דף טז. 71
דף טז: 75
דף יז. 76
דף יז: 78
דף יח. 80
דף יח: 82
דף יט. 84
דף יט: 84
דף כ. 85

דף א.

דיני ממונות. מקשינן בגמ' [דף ב:] אטו גזלות וחבלות לאו דיני ממונות נינהו כלומר אמאי פלגינהו ואסיק רבא דתרתי קתני לומר דיני ממונות כגון הודאות והלואות בג' הדיוטות דתקנתא דרבנן היא דלא ליבעו מומחין כדי שלא תנעול דלת בפני לוין אם היה צריך המלוה לבקש מומחין להפרע מן הלוה אבל בב' לא סגי דקי"ל שאין דיניהם דין ומיהו אע"ג דג' הדיוטות ברשות דרבנן נחתי לאו כמומחין סמוכין נינהו לענין שאם טעו לא ישלמו אלא ישלמו דאל"כ כ"ש שאתה נועל דלת בפני הלוין דסבר המלוה דלמא טעו בי דינא ופטרי ליה ומפסידנה וגזילות וחבלות בג' מומחין ולפיכך פלגינהו בתרתי:

ומיהו אנן אע"ג דלא דיינינן השתא בגזילות וחבלות אלא במידי דשכיחא ואית ביה חסרון כיס כגון מתנות וירושות וגיטין וכתובות כדאסיקנא פ' המגרש (דף פח:) בההוא עובדא דאשכחיה אבייי לרב יוסף דקא מעשה אגיטי הא כתב רבינו אלפסי ז"ל בב"ק [בפ' החובל סי' קמ"ז] דבכל מאי דלא דיינינן השתא מנהג בב' ישיבות דמשמתינן ליה עד שיפרע חבירו לפי ראות עיני ב"ד:

גמ' דיני ממונות. כבר פירשנו במתני' שהם הודאות והלואות וכי היכי דתקינו רבנן בג' הדיוטות ה"נ תקינו במומחה לרבים שיהא דן יחידי מפני תקנת הלוין ולא שיהא סמוך אלא כל דגמיר וסביר קרי ליה מומחה כדאסיקנא [דף ה.] למר זוטרא [אע"ג] דלא נקיט רשותא דיניה דינא וכן כתבו המפרשים ז"ל [וכן] דעת רבינו אלפסי ז"ל וכתב בעל העיטור ז"ל שדר רבינו שרירא יחיד מומחה דחשיב בדרא דבקי במשנה ובתלמוד ובקי נמי בשקול הדעת ומעיין בדיני כמה שנו ומנסו ליה זימנין סגיאין ולא חזו ליה טעותא כגון ההוא מומחה לרבים ועיקר לשון מומחה מנוסה כדתנן (שבת דף ס.) ולא בקמיע בזמן שאינו מומחה ומפרש בגמ' [שם דף סא:] מתמחי קמיעא הלכך [בעינן] לדין מומחה מנוסה לרבים וחכמתו מפורסמת וגלויה לרבים עכ"ל:

אי קבלוך עלייהו. הרבה מן האחרונים ז"ל הסכימו למקצת מן המפרשים ז"ל שפירשו אי קבלוך עלייהו שהם באו לפניך לדין לא תשלם דכיון דמומחה לרבים אתה וקבלוך עליהם על מנת שיעשו ככל אשר תאמר להם באו לפניך ואם לא קבלוך עליהם כלל אלא שאתה כפית אותם לדין זיל שלים דכיון דאת גמיר וסביר דינך דין אבל מ"מ כיון ללא נקטית רשות' מבי ריש גלותא ואף הם לא קבלוך עליהם חייב אתה לשלם ומיהו אפי' קבלוהו אם אמרו לו בפירוש שידון להם דין תורה והוא טעה אינו משלם דהא אין דינו דין כלל ואין דעת רש"י ז"ל כן אלא היכא דאמרו דיינת לן דין תורה וטעה דינו דין ומשלם [והיינו אי לא קבלוך דא"ל רב יוסף [לקמן דף ה.] ומינה דאם לא קבלוהו עליהם

כלל אפי' גמיר וסבור אין דינו דין כלל וחוזר] ובעל העיטור ז"ל הביא ירושלמי גבי דן את הדין שנראה לו שמסייע קצת לפרש"י ז"ל [דגרסי' התם [הל' א'] ר' בא בשם ר' אבוה] כשאומר לו הרי את מקובל עלינו כג' על מנת שתדוננו דין תורה וטעה ודנן בשקול הדעת מה שעשה עשוי מפני שטעה ודנן בשקול הדעת וישלם מביתו מפני שהגיס דעתו לדון יחידי דין תורה דתניא אל תהא דן יחידי:

ומשמע מתוך פי' זה דכל היכא דקבילו עלייהו גמיר וסביר לא מצו למימר ליה כי קבלינך אדעתא למידן לן דין תורה קבלינך דלא אמרי' הכי לקמן אלא להדיוט דגמיר ולא סביר:

וי"א דה"ה שאם קבלו עליהם יושבי קרנות שדינן דין ואפי' טעו אינן חייבין לשלם דהא לא מצו אמרי להו דאדעתא דלידיינו להו דין תורה קבלום דהא מידע ידעי שאינם יודעים דין תורה:

ומהכא שמעי' דיחיד גמיר וסביר דיכול לכוף ולדון והכי מוכח בהדיא בירושלמי דגרסי' התם [שם] מומחה שכפה ודן דינו דין וה"ה לג' הדיוטות שבכל מקום הם לענין דין כיחיד מומחה:

גרסי' בגמ' [דף ה:] תנחום בריה לר' אמי איקלע לחתר דרש להו מותר ללתות חטין בפסח אמרו לו לאו ר' [מני] דמן צור איכא הכא ותניא תלמיד אל יורה הלכה בפני רבו אא"כ רחוק ממנו ג' פרסאות כנגד מחנה ישראל אמר להו לא אדעתאי:

פשיטא לפלגא. הא אמרי' דמהני רשותא על תנאי מאי ת"ש דאמר ליה ר' יוחנן לרב שמן בר אבא הרי את ברשותך עד שתבא אצלנו:

דף א:

פי' לחתר שם מקום. מותר ללתות לשרות חטים ולכתשן במכתשת ולא חיישי' לחימוץ הואיל וכתשן מיד:

תלמיד אל יורה. כתבו מן האחרונים דג' פרסאות אמרו היינו דוקא כשנטל רשות מרבו אבל בלא רשות אפי' רחוק כמה מילין אל יורה ואם הורה בפניו בלא רשות חייב מיתה ואם הורה לענין אפרישא מאיסורא אפי' במקום רבו. ובלא רשות מותר כדאיתא בעירובין פרק הדר (דף סג.):

כנגד מחנה ישראל. שהיה ג' פרסאות דכתיב ויחנו על הירדן מבית הישימות וכו' ואמר רבה בר בר חנא לדידי חזי לי ההוא דוכתא והוה תלת פרסי וכתיב והיה כל מבקש ה' וגו' דאזלי לגביה משה:

לפלגא. כגון רב דיהבו ליה רשותא למידן ולא להתיר בכורות:
על תנאי. כגון עד שנה או עד שנתים ולא יותר מי מהני בתוך הזמן או לא:
לרב שמן. כשהיה פורש ממנו ויורד לבבל:
ברשותך. רשות נתונה לך לדון:
אמר רב:
לישקול רשותא. דכיון דברשות נחת לא משלם ואפי' טעה בשקול הדעת וכן כתב הרמב"ם ז"ל פ"ו מהל' סנהדרין:
מהכא להכא. מריש גלותא דבבל נקט רשות יכול לדון ולכוף בכל בבל:
מהתם להתם. נטל רשות מנשיא א"י יכול לדון ולכוף בכל א"י ואפי' מהכא להתם כיון שנטל רשות מראש גולה יכול לדון אפי' בא"י:
וכתב הרמב"ם ז"ל פ"ד מהל' סנהדרין מי שאינו ראוי לדון מפני שאינו יודע או מפני שאינו הגון שעבר ראש גולה ונתן לו רשות או שטעו ב"ד ונתנו לו רשות אין רשות מועלת לו עד שיהיה ראוי שהמקדיש בעל מום למזבח אין קדושה חלה עליו עכ"ל:
שבט. לשון שררה ויש להם רשות להפקיר דהפקר ב"ד הפקר דכתיב אשר לא יבא לשלשת הימים יחרם כל רכושו ביבמות בהאשה רבה (דף פט.):
מחוקק. שררה מועטת:
אלו ראשי גליות. שיש להם כח ורשות ממלכי פרס:
בני בניו של הלל. הלל נשיא הוה כדאמרי' באלו דברים (דף סו.) הושיבוהו בראש ומינוהו נשיא עליהם:
אבל לענין הפקעת ממון בני בבל עדיפי וטעמא מפרש בירושלמי משום דראש גולה שבבבל מן הזכרים של בית דוד ונשיא שבא"י מן הנקבות והא דאמרי' פ' מקום שנהגו (דף נא.) אבל מא"י לבבל כיון דאנן כייפינן להו עבדינן כוותייהו דמשמע דבני א"י עדיפי כתב ר"ת ז"ל דה"מ במלתא דאיסור והיתר דבני א"י חכימי טפי דאוירא דא"י מחכים כדאמרי' הכא דאקרי מחוקק מפני שמלמדין תורה ברבים:
שנים שדנו וכו'. משום דקי"ל כר' אבהו דאמר [דף ב:] שנים שדנו אין דיניהם דין והיינו משום דסתם דין הוא בהכרח אבל אם היה ברצון בעלי דינין הוי כפשרה ודיניהם דין דהא ברצונם נעשה. ז"ל רבינו אלפסי ז"ל בהלכותיו יכולים לחזור בהם ה"מ בשאין מומחים או לא קבלינון עלייהו בעלי דינין אבל אי הוי מומחין או קבלינון עלייהו בעלי דינין דיניהם דין ואפי' חד מומחה דיניה דין כדכתבינן לעיל עכ"ל:
ושנים שעשו פשרה וכו'. לאו דוקא שנים דה"ה חד דכיון דבעי קנין [פשיטא] דביחיד נמי מהניא ואיכא למידק מ"ש גבי פשרה דבעי קנין והלא מחילה אינה צריכה קנין

כדמוכח בקדושין (דף טז.) דאמר שמואל ש"מ עבד עברי גופו קנוי דאי לא נימא ליה באפי תרי זיל ויש מתרצין דלא דמי למחילה דהתם כיון דמחיל דבר המסויים אפי' בלא קנין סגי אבל הכא דלא ידע כמה יאמרו לו שימחול לא סמכא דעתיה והלכך צריך קטן ובהכי סגי דאין לאחר קנין כלום:

ויש חילוק בין פשרה לדין דבדין אזלינן בתר הרוב ובפשרה אם רבים הם הפשרנים צריך שיסכימו כולם כדאיתא בפ' בתרא דמס' ע""ז (דף עב.) דאמרי' כדשיימי בי תלתא אפי' תרי מיגו תלתא כדאמרי בי תלתא עד דאמרי בי תלתא:

והשתא דאסיקנא דבפשרה אפי' חד סגי הא דנקט רשב"ג תרי הכי אמרי' בגמ' האי דקאמר תרי כי היכי דליהוי עלייהו סהדי. וכתבו המפרשים ז"ל עלה מהא שמעינן שהפשרנין יכולים להיות עדים וה"ה לדייניו:

כתב בעל העיטור ז"ל. בתשובת הרב הקדוש ז"ל דבתר קנין פשרה לא מצי טעין חד לחבריה משום קנין בטעות וכו' אבל פשרה שעושין מפני שאין לו ראיה או שטר ואח"כ מצא הראיה ההיא ודאי כקנין בטעות הוא וחוזר. עוד כתב ז"ל רבינו אלפסי בתשובה מי שחייבוהו ב"ד שבועה חמורה ועשו ביניהם פשרה ואח"כ ראו שלא היה עליו אלא חרס סתם יכול הוא לחזור שיש לו לומר אילו היה יודע שאין עליו שבועה לא היה עושה הפשרה וה"ל קנין בטעות:

ומי שנתחייב שבועה ונתן ממון לפטרו משבועה ואח"כ מצא [מלוה] ראיה שנתחייב בממון הפשרה בטלה דכיון שנתחייב בממון אין כאן שבועה אבל עשו פשרה ולא הזכירו שבועה הפשרה קיימת:

ביצוע. זו פשרה:

איש פלוני אתה זכאי וכו'. וא"ת מאי ביצוע שייך אחר שגמרו להם דינם כתבו בתוס' [ד"ה נגמר הדין] דרוצה לומר שלא יטעו אותו אח"כ לומר לו יראים אנו שמא טעינו בדין כדי שיעשו פשרה אלא יקוב הדין את ההר וכתב הרמב"ם פכ"ב מהל' סנהדרין אע"פ שרצו בעלי הדין בפשרה יש להם לחזור ולתבוע את הדין עד שיקנו מיד שניהם:

מנין שלא ישתוק. אם רואה שהרב טועה בדין:

דף ב.

קולר תלוי. ענשה של דין:

לתלמיד היושב לפני רבו. והוא לא נזקק לדבר נענש אם שתק אם הבין שטעה רבו:

שיבא. נסורת קטנה מן הקורה כדכתיב (הושע ח) שבבים יהיה ומתרגמין לנסרי לוחין כלומר שאם יטעה יהיה העונש בין כולם ויקל מעליו:

גרסי' בגמ' [במכילתין דף ז:] אמר ריש לקיש כל המעמיד זיין שאינו הגון כאלו נטע אשרה דכתיב שופטים ושוטרים וסמיך ליה לא תטע לך אשרה כל עץ. אמר רב אשי ובמקום ת"ח כאלו נטעו אצל מזבח ה' שנאמר אצל מזבח ה':

רב כי הוה נפיק לדינא אמר הכי ברעות נפשיה לקטלא נפיק וצבו לביתיה לית הוא עביד וריקן לביתיה עייל ולואי שתהא ביאה כיציאה:

כל עץ. משמע דיין דכתיב כי האדם עץ השדה:

אצל מזבח. תלמידי חכמים מכפרים כמזבח:

ברעות נפשיה. ברצון נפשו:

לקטלא. לישא עליו חטא יוצ' ועל עצמו היה אומר:

צבי ביתיה. צרכי ביתו אינו עושה:

וריקן. שאינו משתכר כאן כלום:

ולואי וכו'. שאחזור לביתי כמו שיצאתי בלא חטא:

גרסי' בגמ' דרש בר קפרא מנא הא מילתא דאמור רבנן הוו מתונין בדין דכתיב ולא תעלה במעלות על מזבחי וסמיך ליה ואלה המשפטים:

רב הונא כי הוה נפיק לדינא אמר אפיקו לי מאני חנואתי מקל ורצועה שופרא וסנדלא:

שמוע בין אחיכם ושפטתם צדק א"ר חנינא אזהרה לב"ד שלא ישמע דברי בעל דין קודם שישמע דברי בעל דין חברו ואזהרה לבעל דין שלא יטעים דבריו לדיין קודם שיבא חברו. קרי ביה נמי שמוע:

ושפטתם צדק אמר ר"ל צדק את הדין ואח"כ חתכהו:

בין איש ובין אחיו ובין גרו אמר רב יהודה אפילו בין עליה לבית בין גרו אפילו בין תנור לכירים:

ולא תכירו פנים רב אמר לא תכירהו ר"א אמר לא תנכרהו. אושפיזכניה דרב אתא לקמיה לדינא א"ל לאו אושפיזיכני את א"ל אין א"ל פסילנא לך לדינא א"ל לרב כהנא פוק דייניה חזיי' להוי גייס ביה א"ל אי צייתת צייתת ואי לא מפיקנא לך רב מאונך (שמע רב איקפד):

כקטן כגדול תשמעון אמר ר"ל שיהא חביב עליך דין של פרוטה כדין של ק' מנה. אפילו לאקדומי:

הוו מתונין. רגילין בהמתנה כדי לעיין בו יפה קודם שתחתכהו:

רצועה למלקות:

מקל. למכות מרדות עד שיחזור בו:
שופר. לשמתא:
סנדל. לחליצה:
בין אחיכם כשהם יחד דכששומע האחד בלא חבירו שיכחישנו נכנסין הדברים בלב הדיין ושוב אינו מהפך בזכות השני כל כך:
בין עלייה לבית. איש ואחיו שנפלו להם בית ועלייה בירושה אל תאמר טול אתה בית ואני עלייה ומה בכך כל אחד יש לו דירה אלא העלה אותם בדמים והשוה חלוקתן ע"י דמים:
גרו. לשון דירה תשמיש דירה:
בין תנור וכירים. תנור עדיף מכירה וצריך להוסיף דמים:
לא תכירהו. אם הוא אוהבך:
לא תנכרהו. אם הוא שונאך לא תעשה כנכרי לחייבו:
גייס ביה. ברב סומך ובוטח עליו ומדבר גדולות:
מאונך. מכחך אודיעך שאין רב יכול לסייעך כלומר דמשמתינן לך:
אמר רבא וכו' ואזל שליחא. ששלחו ב"ד השלוחין לבעל דין לבא לדון לפניהם צריך השליח להזמינו בשם שלשתן:
לא אמר כלום. ואי לא אזיל לא משמתינן ליה:
יומא דדינא. שני וחמישי תקנת עזרא הוא:
ליתלן. בה דאפי' לא אמר אלא משמיה דחד משמתין ליה דמידע ידעי דמכנפי כנופי ויתבי:
שלח ליה רב נחמן בר רב חסדא לר"נ בר יעקב ילמדנו רבינו דיני קנסות בכמה:
מאי קא מיבעי ליה יחיד מומחה קא מיבעיא ליה דאין דיני קנסות או לא אמר ליה תניתוה תשלומי כפל ותשלומי ד' וה' בשלשה מאי שלשה אילימא שלשה הדיוטות והא אמר ר' אבא משמיה דרב אפי' י' והם הדיוטות פסולים לדיני קנסות אלא מומחין וקאמר ג':
פירוש דיני קנסות כל מי שמשלם יותר מדינו כגון כפל וכיוצא בו:
יחיד מומחה. הקשה מגדולי האחרונים ז"ל מאי קמיבעיא ליה ע"כ תפשוט ליה דלא סגי ביחיד מומחה ממה נפשך אי סבירא ליה פירוש דמתניתין כר' אבהו דאמר מה הן קתני הא לא שיירא אלא הודאות והלוואות משום דלא בעיא מומחין אבל כולה מתני' דקתני מומחין נינהו ואי ס"ל כרבא דתרתי קתני הודאות והלואות בהדיוטות גזלות וחבלות במומחין וכ"ש קנסות ותירץ הוא ז"ל דלעולם כרבא ס"ל ומיהו ס"ל דגזלות וחבלות

דקתני גזלות הבאות מכח חבלות קתני ומשום להוו מידי דלא שכיחי בעינן מומחין אבל בגזלות דשכיחי בג' הדיוטות סגי כדמוכח בבבא קמא [דף פד:] וכמו שכתבנו למעלה (בב"ק פ' החובל) מש"ה קא מיבעיא ליה בקנסות דשכיחי אי עבדו נמי תקנתא בג' הדיוטות או ביחיד מומחה או דילמא דלא תקינו אלא במידי דאית בה חסרון כיס כמו בגזלה עצמה אבל בקנס שבה לא ואהדר ליה דלא וכדאסיקנא פרק החובל דלא דייניגן אלא במידי דשכיח ואית בה חסרון כיס ולפי זה טוען טענת גנב בפקדון דאית בה תרתי הקרן והקנס הקרן דנין ג' הדיוטות או יחיד מומחה אבל הכפל שהוא קנס אין דנין בו אלא מומחין וכן כל כיוצא בזה:

דף ב:

וחכמים אומרים מוציא שם רע בכ"ג וכו'. וכי יש בו דיני נפשות מאי הוי אמר עולא בחוששין ללעז קמיפלגי ר"מ סבר אין חוששין ללעז ורבנן סברי חוששין ללעז מיתיבי וחכמים אומרים תבעו ממון בשלשה תבעו נפשות בכ"ג אמר רבא אני וארי שבחבורה תרגמנוה ומנו רב חייא בר אבין הכא במאי עסקינן כגון שהביא הבעל עדים שזינתה והביא האב עדים והזימום לעדי הבעל בא לגבות ממון מבעל בג' ובמקום דאיכא נפשות בכ"ג. פי' וכי יש בו דיני נפשות דקס"ד דחכמים דבעו כ"ג משום שיש בו דיני נפשות הכי קאמרי כיון דשייך במוציא שם רע דיני נפשות אם היה מביא עדים ולפיכך מקשי מאי הוי השתא מיהא לאו דיני נפשות הוא דליכא עדים:

חוששין ללעז שהוציא לה שלא מצא לה בתולים שמא ישמעו עדים ויבאו ויעידו שזנתה תחתיו הלכך ניבעי כ"ג מהשתא שמא יבא לידי נפשות ור"מ לא חייש לשמא יבאו עדים כיון דהשתא ליכא דיני נפשות דלית ליה עדים לבעל ולא בא השתא [אלא] להפסידה כתובתה ע"פ עצמו דקי"ל (כתובות דף י.) חכמים תקנו להן לבנות ישראל לבתולה מאתים ולאלמנה מנה והם האמינוהו להפסידה על פיו חזקה אין אדם טורח בסעודה ומפסידה:

תבעו ממון. ברייתא היא תבעו ממון תחלה להפסידה כתובתה תבעו נפשות שאמר שיביא עדים שזינתה בכ"ג וקשיא לעולא דאם חיישינן ללעז אפילו בתבעו ממון צריך כ"ג ותבעו ממון בג' היכי משכחת לה הכא במאי עסקינן לעולם חיישינן ללעז ובריייתא מיירי בענין דליכא למיחש ללעז:

והזימום דתו ליכא למיחש ללעז דאיגלאי מילתא דשקורי משקר דבתר סהדי שקרי מהדר ופקעה ליה חזקה דאין אדם טורח בסעודה וכו' ואפילו להפסידה כתובתה אינו מהימן

ותבעו ממון דקאמר לאו אתביעת ממון דבעל קאי אלא אתביעת מאה סלע שהאב תובע לבעל והכי קאמר בא לגבות ממון מבעל שנמצא שקרן בשלשה דהשתא ליכא למיחש שמא יבואו עדים שזנתה כיון דאיגלי לן דשקרן הוא הבעל כך היא שטת רש"י ז"ל והקשה עליו ר"ת ז"ל דאי להפסידה כתובתה קאתי בעל אם כן מוציא שם רע למתני' לאו דומיא דאונס ומפתה דקנס הוא ועוד דבכל דוכתא דמדכר מוציא שם רע לענין קנס דמאה כסף שחייב הבעל לתת לאב הוא ועוד דכל שלשה דמתני' מומחין הם ולגבי כתובה ודאי לא בעינן מומחין דהא אשכחן בכמה דוכתי שהיו דנין בבבל דיני כתובה וגם עכשיו נוהגים כן וכן קשה מה שפירש בלעז דאין לשון לעז נופל על כך שאין במשמעותו אלא חשד פסול שאינו כן כגון נמצאת אתה מוציא לעז על גיטין הראשונים וכן נמי קשה מה שפירש תבעו ממון בתביעת הבעל לאשה דאם כן תבעה מיבעי ליה ועוד קשה דלא הוה שייך בזה לשון תביעה אלא בא לפטור עצמו מכתובה על כן פירש ר"ת ז"ל דכולה שמעתין מיירי לענין מאה סלע שהאב תובע מן הבעל ולעולם מיירי כשהבעל בא תחלה והביא עדים שזנתה והוכחשו בחקירות כולם שלא כוונו באי זה יום או באי זו שעה ועכשיו בא האב לתבוע ק' סלע מן הבעל שהוציא שם רע על בתו דר"מ סבר דדין זה דנין אותו בשלשה דאין חוששין ללעז ורבנן סברי צריך כ"ג משום דחיישינן ללעז כלומר חיישינן לחשד פסול דב"ד דשמא אחר שיחייבו הג' לבעל לתת ק' כסף יביא הבעל עדים אחרים שהיו שם בשעת המעשה וידעו לכוין השעה ונמצא שנהיה צריכין לכ"ג לדון דיני האשה והיא מתחייבת מיתה על פיהם ונמצאת אתה מוציא לעז על ב"ד הראשון שחייבו לבעל שהרואה יהא סבור שבטעות דנו שלא ידעו שחזר הבעל והביא עדים אחרים ודוקא הוכחשו דאפשר לומר דקושטא קאמרי אלא שלא כוונו עדותם הוא דאמרי רבנן דחיישינן ללעז אבל הוזמו ע"פ עדים שאמרו להם שאותו יום היה אותו פלוני או אותה פלונית עמהם בהא כ"ע מודו דלא חיישינן ללעז דודאי אסהדי שקרי סמך. ורש"י ז"ל כתב בפירושו אית דמפרשי כל תביעת ממון להך שמעתא אמאה כסף דאב תבע לבעל ואי אפשר לפרש כן משום דאב לא מצי תבע לבעל אלא כשהוזמו עדי הבעל ואם בשהוזמו עדי הבעל מיירי תו ליכא למיחש ללעז כדמפורש בשמעתין. נראה שסבור הרב ז"ל דאם הביא הבעל עדים ואתכחשו אינו משלם מאה סלע וסמך לו על הא דאמרינן בכתובות (דף מ:) אמר ר"ל המוציא שם רע על הקטנה פטור ואסיקנא התם דטעמא משום דכתיב ואם אמת היה הדבר והוציאו את הנערה אל פתח בית אביה וסקלוה כלומר דדוקא היכא דמחייבא סקילה על עדותם הוא דאמרינן שאם נמצא שאינו כן משלם הבעל מאה כסף הא היכא דלא מחייבא סקילה על עדותם פטור ומינה דקטנה

דלאו בת סקילה היא לא משלם עלה קנס הכא נמי כיון דעדותם מוכחשת היא ואין האשה נהרגת על פיהם אף הבעל נמי אינו משלם קנס ולפי דברי ר"ת ז"ל י"ל דלא ממעט התם אלא קטנה דלאו בת עונשין היא אבל גדולה כיון דבת סקילה היא והוא הוציא שם רע עליה אלא שהעדים לא כוונו עדותם הרי זה משלם ק' סלע לאביה דהא הוציא שם רע על גוף הראוי ליסקל עליו. עוד הביא רש"י ז"ל ראיה לדבריו מדגרסינן בתירוצא דרב חייא בר אבין בא לגבות ממון מבעל דכיון דהשתא פריש מבעל מכלל דעד השתא בבעל הבא להפסילה כתובתה מיירי. ולפי דברי ר"ת ז"ל יש לתרץ דמאי דאידכר הכא בא לגבות ממון לאו משום דעד השתא לא איירי בתביעת האב לבעל אלא משום דבעי למימר ובמקום דאיכא נפשות דלא מיירי [עד השתא] בנפש [עדי] הבעל אלא נפש האשה קאמר נמי ברישא בא לגבות ממון מבעל ולעולם בתביעת אב לבעל איירי עד השתא. וכתבו בתוספות דמדברי ר"ת ז"ל שמענו דב' שבאו ואמרו לאיש אחד ששתו זנתה ולא כוונו עדותם שלא אסרוה עליו דהא כל היכא דאתכחוש קא מחייב ליה לבעל ק' כסף וכל היכא שהוא חייב ליתן מאה כסף אשתו מותרת דהא כתיב בקרא בהדיא ולו תהיה לאשה לא יוכל לשלחה כל ימיו ויש ללמוד מדבריו דאי אתו עדים ואמרי אשת פלוני זנתה שהם צריכין דרישה וחקירה לאסרה לבעלה וסברא הוא דלא גרע מגזלות וחבלות כך כתבו האחרונים ז"ל:

אמר רבא פלוני בא על אשתו הוא ואחר מצטרפין להורגו אבל לא להרגה. מאי קמ"ל דמפלגינן דבורא היינו הך מהו דתימא אדם קרוב אצל עצמו אמרי' אצל אשתו לא אמרינן קמ"ל. פי' אבל לא להרגה לפי שקרוב הוא אצלה אע"ג דמהימנינן ליה להאי סהדוהא לגבי חבריה לא מהימנינן ליה לגבי אשתו והיינו דפלגינן דבורא דידיה דמהימן גבי האי ולא מהימן גבי האי:

דף ג.

היינו הך דאמר חדא זימנא גבי פלוני רבעו לאנסו הוא ואחר מצמרפים להרגו:

לרצונו. שאמר שרבעו למשכב זכור מרצונו של זה הנרבע הבא לב"ד על זה נאמן אם יש אחר עמו להרוג הרובע אבל אינו נאמן עליו שיהרגוהו בעדותו של עצמו ואמר רבא טעמא משום דאדם קרוב אצל עצמו והתורה פסלו לעדות משום קורבא ולפיכך אמר רבא אין אדם משים עצמו רשע מהו דתימא אדם קרוב אצל עצמו אמרינן שאינו חל עליו תורת עדות כלל ולפי' לא אמרינן עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה והוי נאמן לגבי חבירו אבל אשתו לא אמרי' אלא שתהיה כשאר קרובים שחל תורת עדות עליהם

ויהא כל העדות במלה שעדות שבטלה מקצתה בטלה כולה קמ"ל דאשתו כגופו ואין כאן תורת עדות כלל לגבי האשה והלכך נאמן לגבי הבועל דכל מידי דלית בה תורת עדות לא אמרינן ביה עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה דאין כאן עדות בטל כלל :

אמר רבא פלוני בעל נערה מאורסה והוזמו נהרגים ואין משלמין ממון בתו של פלוני והוזמו נהרגים ומשלמין ממון לזה ונפשות לזה. פירוש נהרגין משום פלוני ואין משלמין ממון טובת הנאת כתובתה שרצו להפסילה שהרי לא הזכירו שמה ולמאן מפסדי:

בא על בתו של פלוני נהרגים משום שבאין להרוג שניהם אותה ואותו:

ומשלמין ממון. שבאו להפסיד כתובתה מן האב ומשלמין טובת הנאת כתובתה כדין כל זוממי כתובה דאע"ג דקי"ל דמתחייב בנפשו פטור מן התשלומין היינו כשחיוב הממון והגוף בא משום גוף אחד אבל מיתה משום חד וממון לאחר חייב והכי נמי חיוב ממון לגוף אחר הוא דמחייב להיינו האב דכל שבח נעורים לאביה והוי ליה ממון לזה ונפשות לזה ולפיכך נהרגין ומשלמין. ואיכא למידק להא בפ' כיצד הרגל (דף כב:) אמרינן גבי מדליק גדישו של חבירו היה גדי סמוך לו עבד כפות לו ונשרף עמו פטור ואוקמי' לה אפי' בגדי דחד ועבדא דחד ועוד רבא גופיה דאמר ממון לזה ונפשות לזה חייב אמר לקמן פ' בן סורר ומורה (דף עד.) רודף שהיה רודף אחר חבירו להרגו ושיבר את הכלים בין של נרדף בין של כל אדם פטור ותי' הרב ר' יצחק בר מרדכי ז"ל דהנהו מיתה ותשלומין באחד הוי דהא לכל אדם הוא מחויב מיתה דהא הכל מצויין להרגו כדי להציל העבד והנרדף:

(**דף** יא.) פעם אחת היו מסובין בעליה ביבנה ונתנה עליהם בת קול מן השמים יש בכם אדם אדל שראוי שתשרה שכינה עליו אלא שאין דורו ראוי לכך נתנו חכמים עיניהם בשמואל וכשמת אמרו עליו אי עניו אי חסיד תלמידי של הלל ואף על רבי יהודה בן בבא בקשו לומר כן אלא שנטרפה לו שעה שאין מספידין על הרוגי מלכות פירוש בת קול י"א שלא היו שומעין אותו קול היוצא מן השמים אלא מתוך אותו קול יוצא קול אחר כמו פעמים שאדם מכה בכח ונשמע קול היוצא ממנו למרחוק ואותו קול היו שומעין ולכך נקרא בת קול:

שאין מספידין וכו'. שהרי הרוגי מלכות לא ניתנו להספיד מפני יראת המלך:

[**דף** יז.] אמר ר' אבהו במוסיפין עושין ב"ד שקול לכתחלה:

פשיטא מהו דתימא האי דקאמר איני יודע כמאן דאיתיה דמי ואי אמר טעמא שמעינן ליה קמ"ל דכמאן דליתיה למי ואי אמר טעמא לא שמעינן ליה:

פי' במוסיפין כדתנן בפ' היו בודקין [דף מ.] י"א מזכין וי"א מחייבין וא' אומר איני יודע מוסיפין שנים דהשתא הו"ל ב"ד שקול פשיטא דבהדיא תנן דמוסיפין שנים:

אי אמר טעמא אי הדר אמר טעמא (**לחובה**) **משגיחין ביה קמ"ל וכו**'. ושמעינן מהא דכל שאמר איני יודע שוב אינו יכול לדון אותו דין:

וכתב הרמב"ם ז"ל דדוקא בדיני נפשות אבל בדיני ממונות חוזר הוא ודן. טעמא למילתא הוי משום דכיון לאמר איני יודע שוב אינו יכול ללמוד חובה והלכך אינו בכלל הב"ד וטעם זה דוקא בדיני נפשות הוא אבל בדיני ממונות אין שם חובה דמה שחובה לזה זכות לזה וכ' רש"י ז"ל דבדיני נפשות דאמרן שאינו יכול לחזור ולדון היינו דוקא חובה אבל זכות אי אמר טעמא שמעינן ליה דלא גרע מההורג עצמו שיכול ללמד על עצמו זכות כדלקמן:

סליק פירקא

פרק שני

כהן גדול:

[**דף** כ.] מלך שמת לו מת אינו יוצא מפתח פלטרין שלו רבי יהודה אומר אם רוצה לצאת אחר המטה יוצא שכן מצינו בדוד שיצא אחר ממתו של אבנר:

ת"ר מקום שנהגו נשים לצאת לפני המטה יוצאות לאחר המטה יוצאות ר' יהודה אומר לעולם נשים יוצאות לפני המטה לאחר המטה אינן יוצאות שכן מצינו בדוד שיצא אחר מטתו של אבנר:

אמרו לו לא היה הדבר אלא לפייס את העם. פי' שכן מצינו בדוד לאו אורחיה דדוד לילך עם הנשים ובירושלמי פ' זה הל"ד איכא פלוגתא אית תנויי תנן שהנשים יוצאות תחלה לפי שגרמו מיתה לעולם ואית תנויי תנו שיוצאות לבסוף מפני כבודן של בנות ישראל שלא יביטו בהן האנשים:

מתני' [**שם**] **וכשמבריז אותו כל העם מסובין על הארץ והוא מסב על הדרגש**. פי' הוא המלך:

גמ' מאי דרגש אמר עולא ערסא דגדא א"ל רבנן לעולא והא אמרת לדרגש אינו צריך לכפותו אלא אלא זוקפו ואי ס"ד ערסא דגדא אמאי אינו צריך לכפותו והתניא כשהוא כופה לא את מטתו בלבד הוא כופה אלא כל מטות שיש לו בתוך ביתו אמר רב יוסף הא לא קשיא דילמא מידי דהוה אמטה המיוחדת לכלים לתנן אם היתה מטה מיוחדת לכלים א"צ לכפותה אלא זוקפה פירוש ערסא דגדא נוהגין היו לערוך מטה ושלחן בבית ולא היו משתמשין בהם כלל ומונחין למזל הבית משום נחוש ודומה לו (שבת סז:) גד גדי

וסנוק לא וכתבו המפרשים ז"ל שהיו עושין זה לבית לסימן טוב משום דאמרי' בפסחים [קיא:] דשרא דעניותא נביל שמיה וכשהבית נקיה ויש בו מטה מוצעת נקיה ויפה סימן טוב ויפה ומזל טוב בבית:

לא את מטתו בלבד הוא כופה כתבו בתוס' עכשיו לא נהוג משום דאמרי' בירושלמי דמועד קטן [פ"ג ה"ה] הישן בפונדק אינו חייב בכפיית המטה שלא יאמרו חרש הוא ובזמן הזה כיון שנכרים מצויים בינינו ועבדים ושפחות מצויין בבית חזרו כל הבתים להיותם כפונדק ע"כ:

סלייק פירקא

דף ג:

דיני ממונות בג' זה בורר לו אחד וכו'. בגמ' [דף כג.] מפרש מאי שנא דעבדינן הכי:

ושניהם. הבעלי דינין ומפרש בגמ' [שם] אי בעי נמי דעת הדיינים:

זה פוסל וכו'. שיש לו שתי כתי עדים ולא הביא אלא אחת יכול [בע"ד] חבירו עם אחר עמו לפסלן ולא הוי נוגע בעדות שהרי העדות הדיין תלוי בכת אחרת שאמר הוא להביא וס"ל לר"מ שהבע"ד צריך לברר דבריו שאמר לפני ב"ד שיש לו שתי כתי עדים הלכך אמרינן שאין העדות תלוי באלו ומש"ה לא הוי נוגע בעדות שפסלן ורבנן סברי לנוגע בעדות הוי שאין הבע"ד צריך לברר דבריו וכן אמר רשב"ג גבי חזקה שהבא לידון בשטר ובחזקה ולא הביא השטר נדון בחזקה לבד ואפילו לר' דפליג עליה התם ואמר דצריך שטר וצריך לברר היינו דוקא התם דחזקה מכח שטר קאתיא אבל הכא גבי עדים שאין עדים אלו באין מכח אלו אפילו רבי מודה דא"צ לברר וכ' רש"י ז"ל ומשום דקי"ל הלכה כר' מחבירו מהדרינן לאוקומי פלוגתייהו אליביה ופלוגתייהו בדיינים דאמר ר"מ זה פוסל מוקימנא בגמ' [דף כג.] בערכאות שבסוריא שהם הדיוטות שאין יודעין דין תורה אלא שהורגלו לדון ור"מ יהיב להו דין יושבי קרנות ויכול לפסלן ורבנן סברי כיון שהמחום רבים עליהם לא כל הימנו לפסלן ועדיפי מיושבי קרנות כן העלו האחרונים ז"ל דיושבי קרנות גרעי מערכאות שבסוריא אבל מומחין אפי' ר' מאיר מודה שאין יכול לפסלן. והכי אוקימנא הא דא"ר אלעזר לקמן [דף לא:] שהמלוה כופה ללוה ללכת לבית הוועד אבל לוה כופין אותו ודן בעירו [דלא] מיירי בערכאו' שבסוריא אבל אם לוה בעי מומחין ומלוה ערכאות לא מבעיא באותו מקום אם יש שם מומחין שצריך המלוה לדון לפני המומחים דכל כה"ג שומעין ללוה אלא אפי' ללכת למקום אחר דאית שם מומחין שומעין לו ודייקינן לה מדאמר ר' יוחנן עלה (דהא דרבי אלעזר) בערכאות שבסוריא שנו:

רב פפא אמר אפילו תימא במומחים אם לוה בעי ב"ד גדול שומעין וכגון שהיו שני ב"ד במקום א' כגון בי דינא דרב הונא ורב חסדא. ש"מ דר' יוחנן אפי' בעיר אחרת קאמר דשמעינן ללוה אי בעי מומחין כיון דמלוה לא בעי אלא ערכאות:

ועוד כתבו מן האחרונים ז"ל נקיטין דכל היכא דאיכא מומחין ויש בעיר גדולים מהם שומעין בין למלוה בין ללוה לדון בפני ב"ד הגדול כאוקימתא דרב פפא והיכא שאין ב"ד זה גדול מזה בעיר אחת שומעין למלוה דעבד לוה לאיש מלוה אבל בעיר אחרת אין שומעין דלעולם אין שומעין לילך למקום אחר אלא בזמן שהם גדולים מאלו והיכא שהלוה תובע מומחין והמלוה רוצה לילך למקום אחר שהם גדולים מהם שומעין לו אבל ללוה אין שומעין כיון שגם המלוה מומחין הוא רוצה והיינו דר' אלעזר והיכא שהא' רוצה ערכאות והאחר מומחין שומעין לזה שאמר מומחין בין ללוה בין למלוה ואפילו לילך למקום אחר כרבי יוחנן והיכא שזה רוצה ערכאות וזה רוצה הדיוטות בהא לא איירינן הכי ומסתברא כיון דערכאות עדיפי מהדיוטות מפני שהן רגילים לדון אם היו כלם בעיר אחת שומעין למאן דבעי ערכאות ואפי' לוה דאמר ליה מאי קא מטרחנא לך כדאמרינן בבי דינא דרב הונא ורב חסדא אבל אם היו ערכאות בעיר אחרת אין שומעין ללוה ללכת אחריהן וזה ברור אבל למלוה אפשר לשומעין:

אמרינן בירושל' [דפירקין הלכה ב'] זה אומר בטבריה וזה אומר בצפורי ואינון הוו יתבין בחדא מתא מכא לכא ט' מילים ומכא לכא ט' מילין שומעין שאמר בטבריה שהוא ב"ד גדול דכיון שאין אחד יותר קרוב מחבירו אמר ליה מאי קא מטרחנא לך כדאמרינן בבי דינא דרב הונא ורב חסדא והיכא שאנשי עירם הדיוטות והמלוה רוצה לילך למקום אחר קרוב שיש שם מומחין ויש במקום אחר רחוק מומחין יותר חשובין מאלו מסתברא שאין הלוה יכול לכופו לילך אצל הב"ד הגדול שהוא רחוק אלא המלוה כופהו לדון בפני מומחין שבמקום קרוב כאלו היו מעירו ממש שאין הלוה יכול לכוף את המלוה לילך למקום אחר כל זמן שהוא רוצה מומחין כדי שלא יצטרך להוציא מנה על מנה עכ"ל:

גמ' מאי שנא דעבדינן הכי דמדקתני זה בורר משמע דהכי שפיר למעבד:

יצא הדין לאמיתו פרש"י ז"ל דצייתי בעלי דינין לדינא דסבר הרי אני בעצמי בררתי הא' ואם היה יכול להפך בזכותי היה מהפך והדיינין עצמן נוחה דעתן להפך בזכות שניהם מפני ששניהם ביררום:

ובירושל' אמרו אמר רבי זעירא מתוך שהוא בורר והוא מרדף את זכותו ע"כ:

ופירשוהו האחרונים ז"ל דמכיון שביררו הוא מעיין בדבר יפה ואפילו כשהוא רואה שיתחייב בדין אינו ממהר לפסוק הדין כנגדו אלא ממתין שמא יתברר הדבר יותר ויכול

לזכותו מן הדין וכן השני ומאחר שהם מתונין בדין ואין פוסקין אותו לאלתר הם דנין דין אמת לאמתו:

וחכ"א שני דיינים וכו'.:

תניא כך היו נקיי הדעת שבירושלם עושין אין חותמין על השטר אא"כ יודעין מי חותם עמהם ואין יושבים בדין אא"כ יודעים מי ישב עמהם ואין נכנסין לסעודה אא"כ יודעין מי מסב עמהם פי' הא דפליגי רבנן ורבי מאיר יבררו הבעלי דינים נמי הוא דפליגי. דרבנן סברי דעת דיינין בעינן כדתניא כך היו נקיי הדעת וכו' לברר אדם הגון שישב עמהם וכן בעלים שמא יחתמו עמהם עד אחד פסול ותבטל עדות כולה ונמצאו אלו בושין אבל דעת בעלי דינין לא בעינן ור"מ סובר גם דעת בעלי דינין בעינן:

דף ד.

ואין נכנסין לסעודה וכו'. שגנאי הוא לת"ח לישב אצל ע"ה בסעודה:

מתני' נאמן עלי אבא להיות דיין אע"פ שהוא פסול מן התורה לדוננני לא לזכות ולא לחובה דנפקא לן לקמן [דף כז.] מלא יומתו אבות:

דור לי. לשון שבועה היא:

יכול לחזור בו וישאל שבועה חמורה ואסיקנא בגמ' [דף כד:] דמחלוקת' הוא לאחר גמר דין כלומר שפסקו ואמרו אבא ואביך איש פלוני אתה חייב איש פלוני אתה זכאי וכן גבי עדות בעלמא הוא גמר דין כשפסקו ב"ד הדבר על פיהם אבל קודם גמר דין אפילו רבנן מודו דיכול לחזור בו ומיהו הסכימו האחרונים ז"ל דדעת הריא"ף ז"ל דגמר דין הוי מכיון שפסק הדין על עצמו לפני ב"ד שאמר דור לי וכו' והלה קבלו אפי' קודם הדרת הראש וכמו שנפרש בע"ה ואי קשיא אמאי מהניא קבלה בלא קנין כלל טפי מפשרה דקי"ל בפ' קמא [דף ו.] דבעיא קנין ואם נעשית בלא קנין אינה כלום והטעם לפי שאינה משורת הדין והכא נמי אבא ואביך ורועי בקר אין נאמנים משורת הדין ותירצו דשאני הכא דמ"מ לדין הם מאמינין אותם הילכך גמרי ומקנו מה שאין כן בפשרה שאינה דבר מסויים והיא תלויה בדעתו של בוצע הלכך לא סמכא דעתיה ולא מהניא אלא בקנין:

עוד אסיקנא בגמ' דבאתן לך מחלוקת כגון באותן הנשבעין ונוטלין כשכיר ונגזל שזה נותן לו מה שתובע ממנו ע"פ אבא ואביך או בהדרת הראש ובהא פליג ר"מ ואמר דאפילו לאחר גמר דין יכול לחזור בו אבל באותן שנשבעין ואין משלמין הוה ליה כמחול לך אם יאמרו כן אבא או אביך בהא כיון שהוא לאחר גמר דין אפי' ר"מ מודה דאין יכול לחזור בו:

וצריכה למתני תרוייהו נאמן עלי ודור לי משום לנאמן עלי וכו'. הוי תולה בדעת אחרים ומצית אמרת דלא גמר ומקני למימר אמר מי יימר דמזכו ליה ואפי' רבנן מודו ליה לר"מ בהא צריכא. ודור לי הוי תולה בדעת עצמו ומצית אמרת דבהא אפי' ר"מ מודה דאין יכול לחזור בו צריכא:

גמ' הסכימו המפרשים ז"ל לפי' רבינו האי גאון והריא"ף ז"ל לדרבנן קאי כלומר הא דאמרי רבנן אין יכול לחזור בו כגון דקבליה עליה בחד עם ב' דיינים כשרים דלית ביה אלא חדא לריעותא להכשיר זה שאינו כשר לו לדון אבל לקבוליה עליה בתלת כדין דיינים דעלמא לא מהניא קבלתו לכך כיון דאיכא תרתי לריעותא וא"ת בשלמא מתני' דהוה חייב לו שבועה ומאמינו בהדרת הראש דלא חשיבא מילי ליכא אלא חדא לריעותא שמאמינו במקום שבועה וכן ביש נוחלין (ב"ב קכז:) גבי עבדי גנבת שורי גנבת רצונך השבע וטול נשבע ואינו יכול לחזור בו כיון לשבועה בעי לא הימניה כתרי ולא הוי תרתי לריעותא אלא ההיא דשבועות קשיא דאמרינן התם [דף מב.] א"ל לחבריה מהימנת לי כל אימת דאמרת לא פרענא. דהתם מאמין ליה כתרי בלא שום שבועה כלל ואפילו היכא דהוו תרתי לריעותא מהניא ונראה דר' אלפסי ז"ל מפרש לה בקנין דקי"ל אין אחר קנין כלום עוד תירצו מן האחרונים ז"ל דהתם כשהתנה עמו כן בשעת הלואה ממש דבמשיכת המעות גמר ומשעבד נפשיה ודמי לדקנין:

אמר רשב"ל. גמר דין יש מן המפרשים ז"ל שפירשו כשפסקו הדין ואמרו פלוני אתה זכאי ופלוני אתה חייב וכן אחר שהדיר הראש הוי גמר דין ולפני גמר דין הוי כשקבלו עליהם קודם פסק והדרה אבל כשהדיר לא צריך שיפטרוהו ב"ד דבלאו הכי הוה גמר דין ואינו יכול לחזור בו וכן דעת ר"ת ז"ל וראיה מההיא דעבדי גנבת רצונך השבע וטול ונשבע אינו יכול לחזור דמשמע דכיון שנשבע שוב א"צ כלום ואין [יכול] לחזור בו הא קודם שנשבע יכול לחזור דקבלה לאו כלום היא ועוד ראיה דקבלה לאו כלום היא דאמרינן פרק המפקיד (דף לד.) גבי שומר חנם שרצה לשלם דמקנו ליה כפילא ובעי עלה אמר הריני משלם וחזר ואמר איני משלם מהו מהדר קא הדר ביה ולא מקני ליה כפילא או דילמא דחויי קא מדחי מדקאמרינן מהדר קא הדר ביה משמע דודאי מצי הדר ביה ואף על פי שמתחלה קבל עליו בב"ד לשלם אלמא קבלה לא הוי כגמר דין והייינו דאמרי' בשבועות (דף לט.) ואם אמר איני נשבע פוטרין אותו מיד כלומר כדי שלא יחזור דבידו לחזור:

וכתבו האחרונים ז"ל דנראה שהרב אלפסי ז"ל סובר דקבלה בב"ד מהני' ושוב אינו יכול לחזור בו שהוא ז"ל גורס בההיא דפרק יש נוחלין רצונך השבע וטול נשבע ואינו יכול

לחזור בו ולא גריס ונשבע אלא נשבע בע"כ כיון שקבל עליו בב"ד ולא דמי לנאמן עלי אבא דאע"פ שקבל בב"ד דיכול לחזור בו לפני גמר דין דשאני הכא דהוא פוסק הדין על עצמו שאמר רצונך השבע וטול וכיון שנתרצה הלה הוה ליה כגמר דין מה שאין כן בנאמן עלי אבא ללא ידיע כמאן מינייהו לימא הלכך לא הוי גמר דין על שעה שהוא פוסק ממש. וההיא דפרק המפקיד (שם) לא קשיא דהתם לאו למימרא דמצי הדר ביה דודאי כיון שקבל בב"ד לא מצי הדר ביה אלא דמ"מ מי אמרי' דמהדר קא הדר ביה לא מקני ליה כפילא דלעולם לא מקני כפילא אלא למאן דלא אטרחיה לבי דינא כדאיתא התם והאי אע"ג דלאו כל כמיניה למיהדר כיון דבעי הדר קא מטרח ליה לבי דינא ולא מקני ליה כפילא והכי ודאי מסתברא דלא מצי הדר ביה דא"כ היכי אמרי' דבאומר משלם אני מקני ליה כפילא והא לא סמכא דעתיה כלל כיון דכל יומא מצי למיהדר ביה אלא ודאי לא מצי הדר ומש"ה מקני ליה דכיון דלא מצי הדר ביה סמכא דעתיה דלא הדר ביה לאטרוחי לבי דינא בכדי והא דאמרי' התם (שבועות דף לט.) ואם אמר איני נשבע פוטרין אותו מיד פי' פוטרין אותו דשוב אין יכול לחזור בו ולפי זה בהיה חייב חבירו שבועה כיון שפסק הדין על עצמו ואמר דור לי בחיי ראשך אינו יכול לחזור בו לרבנן דהיינו גמר דין ומיהו ה"מ בשקבל עליו הלה אבל לא קבל עליו יכול לחזור בו לכיון שלא קיבל לא הוי גמר דין דאי אמרת דמכיון שפסק הדין על עצמו חשיב גמר דין אע"פ שלא הודה חבירו אם כן הא דאמר ר"ל מחלוקת לפני גמר אבל לאחר גמר דין וכו' היכי משכחת לה גבי שבועה לפני גמר דין אלא ודאי כיון שלא קבל עליו הלה לא חשיב גמר דין ויכול לחזור בו וכן אמר רבא וכו' לאחר גמר דין אין יכול לחזור בו כרבנן דר"מ דודאי לא שביק רבנן ואליבא דר' יוחנן ועביד כר"מ (דודאי לא שביק רבנן) ואליבא דריש לקיש ומדנקט קרוב או פסול שמעינן דאפילו פסול שאינו ראוי לדון לשום אדם כלל מצי לקבל עליה:

באתן לך מחלוקת. שהנתבע קאמר ליה אני אתן לך אם יאמרו לי אבא או אביך או אם תדור אבל במחול לך אפי' ר"מ מודה שאינו יכול לחזור בו שכבר זכה הלה במה שבידו:

או במחול לך מחלוקת. שהתובע אומר לנתבע נאמן עלי אבא או אביך ואם יזכך מחול לך התם הוא דקאמרי רבנן אין יכול לחזור בו דהא זכה זה במה שבידו מכיון שיצא משם זכאי אבל באתן לך אפי' רבנן מודו דיכול לחזור בו הואיל והממון בידו אין כח להוציאו אלא בדיינים כשרים:

שלח ליה באתן לך מחלוקת והכי הלכתא דבאתן לך דבגמר דין מחלוקת אבל במחול לך דברי הכל אין יכול לחזור וכן לפני גמר דין בין במחול לך בין באתן לך יכול לחזור

בו לדברי הכל ופסיקנא הלכתא כרבנן והא דאמרי' דבמחול לך לדברי הכל אין יכול לחזור בו כתב הרא"ה ז"ל דלאו דוקא דקאמר ליה מחול לך בהדיא דא"כ פשיטא דמהני מדין מחילה גמורה דהא לא בעיא קנין והיכי ס"ד במחול לך מחלוקת ולימא ר"מ יכול לחזור בו כיון דקי"ל דלאחר גמר דין מחלוקת הא זכו אותו והויא מחילה גמורה אלא ודאי הכא כגון דא"ל תובע לנתבע הרי עלי לעשות מתביעה זו בכל מה שיאמרו אבא ואביך הן לפטור הן לחיוב שאין בלשון הזה לשון מחילה וכן הסכימו האחרוני' ז"ל:

דף ד:

לפני גמר דין וקנה מידו משום דלפני גמר דין יכול לחזור בו הוא דבעינן קנין הא לאחר גמר דין ודאי בלא קנין מהני:

אין לאחר קנין כלום כיון שקנו מידו מתחלה שלא יחזור בו שוב אינו חוזר בו ואע"ג דמחזי כקנין דברים אפ"ה אשכחן בקנין שמחזק הדברים כדאמרי גבי דיני דבר מצרא (ב"מ קח.) וגבי משכנתא [שם דף סז:] באתרא דלא מסלקי :

מתני' אלו הן הפסולין. לדון ולהעיד:

המשחק בקוביא כלהו מפרש להו בגמ' וכולן מעין גזלנין הן והתורה אמרה אל תשת עד חמס וכ"ש דיין:

וסוחרי שביעית. עושה סחורה מפירות שביעית הואיל ואיכא חמוד ממון שמעבירין על ד"ת ה"ל כרשע גמור דחמס ופסול לדון ולהעיד שנוטה אחר הבצע:

שאין לו אומנות. הואיל ואינן עסוקין בישובו של עולם ואינם בקיאין בטיב דינים ועסק משא ומתן ואינן יראי חטא ומתני' פסולים דרבנן קתני פסולי דאורייתא לא קתני דא"כ ליתני גזלנין וכיוצא בהם דהוו רשע דחמס ולמאי דקי"ל [דף כח.] דלא בעי' רשע חמס הוי מצי למתני כל העובר על לא תעשה שבתורה וכן משמע מדאמרי' בגמ' טעמא דפסול משחק בקוביא משום שאינו עוסק בישובו של עולם דודאי מדרבנן הוא:

ומלוה ברבית נמי פרישנא בגמ' [דף כה.] דמלוה הבאה ברבית קתני ואפי' לוה פסול ומשום לוה אצטריכא ליה למתני דלא מיפסיל אלא מדרבנן דאע"ג דעבר אדאורייתא לא פסלי מדאורייתא לדון ולהעיד דלא דמיא ההוא איסורא להאי משום דהאי לא משמע להו לאינשי איסורא אלא למלוה דאית ליה רווחא אבל ללוה דמפסיד ביה לא ומיהו ה"ה דמלוה ברבית דרבנן פסול אבל לוה לא מפסיל משום האי רבית שהוא אבק דליכא איסורא באבק רבית אלא למאן דשקיל ליה אבל למאן דהיב לא כדמשמע פ' איזהו נשך (דף סח:) בההיא דבני רב עיליש ומפריחי יונים נמי למ"ד בגמ' [דף כה.] ארא שפירושו

מלומד להשיב יונים משובך בעלים ניחא דמפני דרכי שלום בעלמא הוה ולמ"ד אי תקדמיה יונך ליוני היינו משחק בקוביא:

סוחרי שביעית. נמי אע"ג דמדאוריי' היא דקי"ל לאכלה ולא לסחורה הא אמרינן התם (קדושין דף נו.) דאם עשה בהם סחורה יאכל כנגדן כלומר שצריך שיאכל המעות בקדושת שביעית ולא משמע להו לאינשי דאיכא איסורא בסחורה כיון דהדרי אכלי לדמי בקדושת שביעית ולא פסלינן להו [בשביל] שיעידו או שידונו שקר אלא דמדרבנן בלחוד הוא דפסליה:

גמ' (גי' ד"ת) [משחק בקוביא מאי עביד] הא דלא פסלינן ליה משום גזל דהא אסמכתא היא שהרי לא היה דעתו להקנות לו מעותיו דאדרבה היה משחק כדי שירויח את של חבירו אמרו בגמרא דכל כה"ג לאו אסמכתא היא ויש מי שכתב טעמא משום דג' חלוקין הן בדין אסמכתא מידי דבידו לגמרי כגון ההוא דאם אוביר ולא אעביד אשלם [במיטבא] (ב"מ דף קד.) לא הויא אסמכתא דכיון דבידו לגמרי למעבד ולא עבד גמר ומקני וכן היכא דלאו בידו כלל אלא תולה בדעת אחרים לגמרי ליכא אסמכתא דכיון דלא ידע אי עביד לה ההוא אחרינא כגון זה שמשחק שהריוח או ההפסד תלוי בע"א וכן כל המתנה על מה שתלוי על דעת אחר ולא ידע אי עביד איהו להא מילתא ואפ"ה אתני גמר ומקני והני כלהו תנאיה דעלמא דילפינן להו מתנאי מי גד ובני ראובן (קדושין דף סא.) ולא בטלי משום אסמכתא משום דתולה בדעת אחרים היא ולא תימא התם במעכשיו דליכא אסמכתא כדאיתא בפ' איזהו נשך (דף סו:) דאי במעכשיו לא בעי תנאי כפול ולא אחד משאר תנאים כלל אלא ודאי בלא מעכשיו היא ומשום דתולה בדעת אחרים הלכך לא משכחת לה לאסמכתא אלא בתולה בדעת עצמו ובמידי דבידו ולא בידו כגון אם לא באתי מכאן ועד ג' שנים הרי הוא שלך וכן (ב"ב דף קסח.) אם לא נתתי לך מכאן ועד יום פלוני תן לו את שטרו דסמכא דעתו דהוו ליה זוזי באותו זמן ומ"מ לאו בידו ממש הוא וכן כתבו רבינו ולפי זה ההיא דאם אוביר ולא אעביד אשלם אלפא זוזי דחשבינן לה אסמכתא אע"ג דבידו ממש הא מפרשינן עלה טעמא משום דה"ל מילתא יתירא אבל דעת הרמב"ן ז"ל אינו כן אלא כל תולה בדעת עצמו הויא אסמכתא ואפילו בידו ממש דלא תימא כיון דבידו למעבד ולא עבד גמר ואקני דדילמא מעיקרא כי אתני הוה בדעתיה לקיומי תנאיה ולא גמר ואקניה ובתר הכי הדר ביה וכל דלא גמר לאקנויי בשעת התנאי אע"ג דבתר הכי גמר לאו כלום הוא ולא תימא כיון דלא עבד גלויי מילתא הוא דמעיקרא נמי ניחא ליה לאקנוייה כדאמרי' [פרק איזהו נשך] (שם) אשכחיה דשתי שכרא דקני אי נמי קפיד אארעא וקפיד אזוזי מהאי טעמא דהא אסיקנא התם בכולהו דאי לא קנו

והא דאמרי' גבי מתני' דאם אוביר אשלם במיטבא משום [שם דף עג.] דבידו מהני לאו למימר דבהכי מסתלקת אסמכתא דההיא מתני' ודאי אסמכתא היא וטעמא דמהני כבר כתב רבינו האי גאון ז"ל דתקנה היא שתקנו דמהני הך תנאה כדי שלא יקבל אדם שדה מחבירו ויניחנה בידו ויפסידנה והא דמקשינן התם פרק איזהו נשך [דף עג:] גבי קבל זוזי מחבריה למזבן חמרא מ"ש מהא דתנן אם אוביר וכו' ה"ק [וכי לא] הוה להו לרבנן לתקוני כדי שלא יקבלו מעות מחבירו להרויח [ולמה] לא ניחוש על בטולן ואמרינן התם בידו כלומר וכיון דבידו ממש למעבד ולא עבד חזו רבנן לתקוני ביה ולחייביה אבל הכא לאו בידו דמי יימר דמזבניה ניהליה ואפילו ביין סתם אפשר שלא ימצא דכיון שכן לא חזו רבנן לתקוני ביה אבל תולה בדעת אחרים לא הויא אסמכתא כלל דהיינו תנאי בני גד ובני ראובן:

המלוה ברבית לוה ברבית פסול לעדות דקי"ל (ב"מ דף עה.) המלוה והלוה בלא תעשה וכיון דחמוד ממון מעבירו על דת אע"ג דלאו רשע דחמס הוא דלאו מיקרי רשע דחמס אלא מי שהוא רע לשמים ולבריות ורבא רשע דחמס שטרא ליה בעלמא [מכילתין דף כז:] מ"מ הכא פסיל משום דכפין אכיל כפין מסהד כדאמרי' במומר אוכל נבלות לתאבון דמודה בה רבא אע"ג דלאו רשע דחמס הוא:

מלוה הבאה ברבית. ומשמע אתרוייהו:

לדידי אוזיף. הלוה:

והוה ליה רשע. האי סהדא דהא אודי דלוה ברבית ואע"ג דבמתניתין פסולי דרבנן תנא כדפרישנא ופסולי דרבנן בעו הכרזה כדלקמן [דף כו:] וא"כ הכא נמי כל כמה דלא אכרוז עליה כשר הוא יש לומר דלא בעינן הכרזה אלא משום פסידא דלקוחות אבל מדינא פסול והכא דליכא פסידא דלקוחות אם כן הרי הוא פסול עוד תירצו דלא בעינן הכרזה אלא למפסליה לשאר עדיות אבל מ"מ לאותו עדות שנפסל בשבילו לא ראו חכמים להאמינו ואפילו בלא הכרזה פסול לו וכן תירץ הרא"ה ז"ל:

רבא לטעמיה בפ' קמא (דף י.):

ואין אדם משים וכו'. אין יכול לפסול עצמו על פיו דהא אין קרוב מעיד לא לזכות ולא לחובה ואדם קרוב הוא אצל עצמו:

ההוא טבחא. רבי מזייה וטופריה הגדיל שערותיו וצפרניו לטול עצמו לעשות תשובה:

דף ה.

שאין מכירין אותו. דתשובה דהתם לאו משום איערומי הוא:

ויחזיר אבדה. אם מצא אבדת אחיו דכיון דמחזיר אבדה ודאי הדר ביה מחמדת ממון ויש שפירשו דתרתי בעינן ילך למקום שאין מכירין וכו' ויחזיר אבדה או יוציא טרפה וכן משמע מלשון הספרים דלא אמרי' או אלא גבי יוציא טרפה ובהרבה נסחי כתוב אי נמי יוציא טרפה והא דאמרי' שיוציא טרפה בדבר חשוב בששחטה לעצמו מיירי דלאחרים א"א דהא עברינן ליה והוא הלך לשם לשוב בתשובה ואיך יעבור גזרתם:

תנו רבנן פספסין שברי עצים ולפי שהקוביא מרובעת כאבן פסיפס קרויה כן:

אלא אפי' קליפי אגוזים. ואם תאמר כיון דקי"ל כרב ששת [מכילתין דף כד:] שפסול משחק בקוביא משום שאינו עוסק בישובו של עולם מאי אפי' מה לי קליפי אגוזים מה לי פספסין וי"ל דמשום סיפא נקטיה דאיכא רבותא לומר דאפילו בחנם לא ישחק אפילו בקליפין ואע"פ שאין אדם נמשך אחר שחוק זה כדי שיסיר שם שחוק מלבו:

דאפילו לנכרי. כדי שישתכח שם רבית מפיהם דתו ודאי לא הדרי לקלקולייהו:

הממירין את היונים. מרגיזין זה על זה להלחם ופי' רב חמא [דף כה.] דמפריחי יונים הוא אדא כלומר דאדי אדויי שמפריחם באומנות ע"י שמרגיז אותם שילכו מהרה ומלמדם להביא יונים מן השובך שעומדין לבית אחר (בעלים) על כרחם. ופיסולינהו משום גזל מדרבנן כדתנן (חולין דף קמא:) יוני שובך ויוני עליה יש בהן גזל מפני דרכי שלום ולאו גזל גמור הוא דלא זכה בהן בעל השובך דממילא קא אתאן ורבו להתם כדאיתא בהשואל (דף קב.):

אפי' בהמה וחיה. דלאו מילתא דשכיחא היא:

פגמיהן. דפין שמזרזין בהם:

דאפילו במדבר. דלא שכיחי יונים דישוב:

ויבדלו. שלא ישאו ויתנו בפירותיהן ויפקירו גנותיהן לעניים:

לא חזרת דברים. לומר לא נוסיף עוד אלא חזרה הנכרת יפזרו פירות שביעית שבגנותיהם לעניים:

תאנא הוסיפו עליהם גזלנין לא מיבעי למימר גזלן ממש דהא מדאורייתא פסול אלא אפילו גזלן דדבריהם שגזל מיד חרש שוטה וקטן מציאתן שאין בה אלא מפני דרכי שלום דלאו גזל גמור אלא דגזרו בהו רבנן מפני שבא להתקוטט עם אביהם פסלוהו רבנן לעדות ולדין כיון שעבר גזרה דרבנן מפני חמוד ממון חיישינן להו שמא שקלי אגרא ומסהדי שקרא:

והחמסנין. פסלינהו רבנן אף על גב דיהבי דמי משום דשקלי מן הבעלים שלא ברצונם ומיהו גזל גמור לא הוי למפסלינהו מדאורייתא משום דלא משמע להו לאינשי איסור

כולי האי כיון דיהיב דמי. ואיכא דמקשו כיון דמדרבנן הוא דמיפסל היכי אותבי' התם במציעא [דף ה:] בהא דאמר רב הונא ג' שבועות משביעין אותו שבועה שאינה ברשותו ואקשינן ולימא מיגו דחשיד אממונא חשיד אשבועתא ואמאי והלא פסולין דרבנן הכרזה בעו וכל זמן דלא אכרוז עליה כשר הוא וי"ל דעיקר הקושיא ליתא דהתם כי פרכינן ולימא מגו דחשיד וכו' סלקא דעתך דמדאורייתא מפסיל דעבר אלאו דלא תחמוד דאכתי לא קים ליה לא תחמוד לאינשי בלא דמי משמע להו דבתר הכי הוא דמתרץ ליה דאי הוה ס"ד דלא מיפסיל אלא מדרבנן ודאי לא אמרינן מגו מפסולא דרבנן לפסולא דאורייתא תדע דהא למאי דמשני נמי סבר דמי קא יהיבנא ולא תחמוד לאינשי בלא דמי משמע להו מאי הוי אכתי איכא פסולא דרבנן דחמסן הוא אע"ג דיהיב דמי ואמא לא אמרינן מגו אלא מדרבנן לאורייתא לא אמרי' מיגו:

רועים. טעמא דפסולים משום דמכווני שהבהמות ילכו לרעות בשדות של אחרים ואפי' מסתמא פסלינן להו והיינו דוקא ברועה בהמות שלו אבל רועה בהמות של אחרים לא חיישינן להו דאין אדם חוטא ולא לו דאל"כ אנן היכי יהבינן חיותא למרעה והא כתיב לפני עור לא תתן מכשול כדאיתא פ"ק דמציעא (דף ה:):

הגבאים פסולין משום שנוטלין מס של שר יותר ממה שהם צריכין עכשיו לשמא יצטרכו להם אח"כ ומשום שעושים שלא כדין ליטול מהם שלא לצורך [פסולין מדרבנן] דאי שקלי יתירא לעצמן גזלנין מדאורייתא הוו. מוכסין. משום דפעמים שבקי לעשירים ושקלי לעניים גזרו בהו רבנן או משום דחטפי ושקלי:

אמר רב יהודה סתם רועה פסול פירוש ברועה בהמות שלו כדפרישנא לעיל:

אמר רבי יהודה אימתי וכו'. כולם צריכין הכרזה בב"ד כולהו הני דפסלינן לעדות אינן נפסלין עד שיכריזו ב"ד להודיע כך וכך פסולין וא"ד טעמא דצריך הכרזה משום תקנות לקוחות שלא יחתמו אותן בשטרותיהן:

וחד אמר לא בעי הכרזה. שעבירה שלו מפורסמת וקי"ל היכא דפליגי רב אחא ורבינא הלכה כדברי המקל הלכך לא הוי פסול עד דמכרזי עליה ואף על גב דסתמיה שלא באו עדים שהכניס עדרו לשדה אחר פסול בעי הכרזה:

גרסי' בגמ' ההיא מתנתא דהוו חתימי עלה תרי גזלנין סבר רב פפא בר שמואל לאכשורא דלא אכרזינא עלייהו אמר ליה רבא נהי דבעינן הכרזה בגזלן דרבנן בגזלן דאורייתא מי בעינן הכרזה. פי' דלא מיפסליה כיון שלא הכריזו עליהן:

אמר ר"נ אוכלי ד"א. פירשו רבוותא מקבלי צדקה מן עובדי ע"ז:

פסולים לעדות דהוי חלול השם והוי כרשע דחמס:

חיותא הוא. ולא מיפסיל דוחי בהם כתיב:

דף ה:

חשוד על העריות. פרש"י ז"ל בא על הערוה ממש וכן דעת הרב בעל העיטור ז"ל וכן משמע ממה שגריס רבינו אלפס ז"ל עלה דרב ששת שהשיב לו רב נחמן שאני הכא שיצרו תקפו ומהך גירסא ודאי משמע דאפילו בבעל ממש איירי ובעל מתיבת' נמי גריס הכי אבל בגרסא הנמצאת בספרינו ליתא אבל מן האחרונים ז"ל כתבו הנכון כמו שפירש הרז"ה ז"ל דחשוד על העריות היינו מי שעסקיו עם הנשים תמיד ומתייחד עמהן והא דא"ל רב ששת ארבעים בכתפיה וכשר לאו דאית ביה מלקות מדאורייתא דהא לית ביה לאו מפורש (קדושין דף פ:) דמכי יסיתך אחיך בן אמך נפקא אלא משום דמלקין על לא טובה השמועה [שם פא:] ורב נחמן לא השיב לו כלומר שלא חשש לו כיון דלית ביה לאו מפורש. אבל לדעת הגאונים ז"ל הא דמכשר רב נחמן אע"ג דאית ביה לאו חמור ומפורש משום דסבר כרבא דבעינן רשע דחמס [כאן דף כז.] והא לאו רשע דחמס הוא ולפי גרסתם שהשיב לדרב נחמן משמע דלאו דוקא רשע דחמס אלא כל חייבי לאוין פסולים דשאני הכא דיצרו תקפו ובתשו' כתב רבינו אלפסי ז"ל שאין כל חייבי לאוין פסולין אלא לאו שיש בו מעשה ונשבע ומימר ומקלל חבירו בשם שהם בני מלקות ומסור נמי פסול לעדות ע"כ. ופסק הרב ז"ל משמיה דרבוותא כרב ששת דהא מילתא איסורא היא וקי"ל כרב ששת באיסורי ומיהו ממה שהשיב רב נחשון ז"ל מדאמר רבא מודה רב נחמן וסוגיא דרבינא ורב פפא כוותיה אזלא ודיני נינהו והלכתא כוותיה דר"נ. דבדיני הלכתא כר"נ וכ"כ הרב בעל העיטור דמסתבר כרב נחמן וז"ל אע"ג דקי"ל כאביי דאמר לא בעי רשע דחמס ומומר אוכל נבלות להכעיס ומועלין בשבועות והנהו קבוראי דקבור מיתא בי"ט ראשון כולן פסולין לעדות שאני הכא דיצרו תקפו:

ענה מרי. עננו אדוני:

ארבעין בכתפי. חייב במלקות אע"פ שאין התראה דאמר מר (קדושין דף כ.) מלקין על לא טובה השמועה כדכתיב אל בני אל בני לא טובה השמועה:

וכשר. בתמיה:

לאפוקה. לומר מת בעלה או גרשה דניחא ליה לשווייה פנויה דתהוי שכיחא ליה:

לעיולא. לומר פלוני קדשה הא עדיפא ליה דלא תהוי שכיחא ליה דכתיב מים גנובים ימתקו ורב אלפסי ז"ל גריס ומודה ר"נ לענין עדות אשה שהוא פסול בין לאפוקי בין לעיולי:

ניסן. זמן קציר:
תשרי. זמן בציר ואסיף:
לא שמיה גנב. כדמפרש ואזיל:
באריסא דטרח בה דמורה בה היתרא וסבר ליטול דבר מועט יותר על חלקו מפני שטרח:
ובדבר שנגמרה מלאכתו. דמשוי נפשיה כפועל ומורה ביה היתרא וסבר לא קפיד:
איכרי. לאו היינו אריס ואינו חולק בפירות:
קיבורא דאהיני. אשכול של תמרים הרבה בענף אחד:
קבוראי. קוברי מתים:
ופסלינהו לעדות. דמשום שכר ממון עוברים על דת והוו להו כרשע דחמס:
הא קא שמתינא להו. ולא באו לפני חכמים להתנצל לפניהם ולומר דלשם מצוה נתכוונו:
סברי כפרה עבדי לן רבנן. אין חוששין לבא כי מאחר שנדו אותם יודעים הם שחטאו לפיכך לא רצו לבא להתיר להם נדויים והם חפצים באותו העונש כדי שיתכפר להם העון:
איתמר עד זומם. העיד בניסן והוזם בתשרי על עדות זו וכתב רבינו אלפסי ז"ל דרבוותא קמאי הוה מוקמי לה בעדות בשטר ואי קשיא אמאי מפסלי לימא אחרוהו וכתבוהו ואפילו כתוב בשטר דלא אחרוהו מ"מ היאך אפשר לפסלן למפרע מזמן הכתוב בשטר דכיון דהוזמו שטר מזייף הוא ואין לו נאמנות כלל ואפשר לומר דמירי בשהוחזק השטר בב"ד זה ימים שאפשר לפסלה למפרע משהוחזק השטר בב"ד והרמב"ם ז"ל בפ' י"ט מהלכות עדות וז"ל אין העדים נעשים זוממין עד שיאמרו בב"ד שטר זה בזמנו כתבנוהו ולא אחרנוהו וכו' אמרו בזמנו כתבנהו כיון שהוזמו הרי נפסלו למפרע מיום שנודע שחתמו על השטר שהעדים החתומים על השטר הרי הוא כמי שנחקרה עדותן בב"ד בעת החתימה ע"כ:
למפרע הוא נפסל. כל עדויות שהעיד מניסן ואילך פסולין שהרי משהעיד עדות זו הוא רשע:
ביע"ל קג"ם. יאוש שלא מדעת (ב"מ דף כא:) עד זומם דהכא. לחי העומד מאיליו בעירובין (דף טו.) קדושין שאין מסורין לביאה בהאומר לשלוחו [דף נא:] גלויי דעתא בגיטא בהשולח [דף לד.]. מומר אוכל נבלות להכעיס:
לתאבון דברי הכל פסול דכיון דמשום ממון קא עביד דהא שכיחא בזול מדהתירא ה"ל רשע דחמס ופסול לעדות:

שבועת שוא. על עמוד של אבן שהוא של זהב ואע"ג דלאו רשע דחמס הוא ותלמודא פסק כאביי דלא בעינן רשע דחמס לאביי לא הוי טעמא משום דעבירה קא עביד הוא אלא טעמא דאביי משום דרשע הוא ורחמנא פסלי' לעדות דכתיב אל תשת רשע עד אבל בעלמא בשאר איסורים דלא שייך עדות דאפילו עד אחד כשר בהם ואפילו אשה ליכא למפסליה:

ירושלמי [פ"ז דשבועות הל"ד] החשוד בשבועה מאימתי חזרתו כשיבא לב"ד שאין מכירין אותו ויאמר להם חשוד אני והא דמחמרינן לעיל גבי טבח טפי משום שהאמינוהו להאכיל לרבים ראוי לענוש יותר. וחשוד על שבועת שוא דאמרן דפסול לא משבועת בטוי קתני כגון אוכל ולא אוכל משום דכי קא משתבע בקושטא משתבע דאפשר שלא יעבור על השבועה:

וכתב הרב בעל העיטור ז"ל מסתבר דנהי דלא קתני לה מיהו אם עבר על השבועה מפסיל ושמע מינה עבר על גזירת הקהל פסיל דהיינו שבועת ביטוי וכן הורה הרב יעקב ברבי משולם ז"ל:

בר חמא ליכהיוה לעיניה. ינקרו את עיניו דבטילו מיתות ב"ד והאי קנסא קא עבדי ביה דב"ד מכין ועונשין שלא מן התורה כך פרש"י ז"ל:

חושלא. שעורים קלופין:

קתא דבורטיא. בית יד של רומח:

דף ו.

דסתם לן תנא כר"מ דתנן אלו הם הפסולים המשחק בקוביא וכו'. זה הכלל כל עדות שאין אשה כשרה לה אף הם אינם כשרים לה מני אילימא ר' יוסי הא איכא עדות דדיני נפשות שאין האשה כשרה לה והם כשרים לה אלא לאו ר"מ היא:

נשקיה אכרעיה. דרב פפי שהפך בזכותו וקביל עליה כרגיה להצילו כל ימיו ממנת המלך והלכה כר"מ דאמר עד זומם לכל התורה כולה פסול:

גרסי' בקדושין [דף מ:] וכל שאינו לא במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ אינו מן הישוב אמר ר' יוחנן ופסול לעדות:

תנו רבנן האוכל בשוק הרי זה ככלב וי"א פסול לעדות אמר רבי אבין הלכה כי"א:

מתני' אלו הם הקרובים וכו'. כולהו ילפינן מקראי בגמ':

ובעל אחותו. דאחיו הוא דילפינן בעל כאשתו ובנו נמי דה"ל בן אחותו כבן אחיו הוא דילפי' בגמ' קרובי האם כקרובי האב:

בעל אחות אביו כאחי אביו:

ובעל אחות אמו. כמו אחי אמו ובעל אמו גרסי' בהדייהו:
גיסו בעל אחות אשתו וכן הוא ביבמות [דף צד:] וברוב מקומות התלמוד מיהו אשכחן דבעל אחותו נמי אקרי גיסו כדאמרינן בחולין [דף יח:] דר' יוחנן הוי קרי לר"ל גיסא גיסא משום דבעל אחותו היה ומסתמא נמי כי היכי דלר"ל קרי ליה גיסא ר"ל נמי קרי ליה לר' יוחנן גיסא:
חורגו. בן אשתו:
לבד. ולא בנו וחתנו ואי קשיא כיון דתנא בעל אמו פסול לא ממילא ידעינן דהוא נמי פסול לבעל אמו ולמה לי תו למיתני חורגו ואי משום לבדו לישתוק מיניה וכל מה דלא תני ליה לא משתמע מיניה אלא הוא לבדו לא תקשה לך דכל הנך דמשתמעי מכללא מיתני במתני' בהדיא דאורחא למיתני כשם שזה פסול לזה כך זה פסול לזה:
זו משנת ר' עקיבא וכו'. פרש"י ז"ל דלאפוקי אחי האם דאין ראוי ליורשו דקי"ל (ב"ב דף קח.) אחי האם מנחילים ולא נוחלים אתא וכתבו עליו מן המפרשים ז"ל דא"כ כל הראוי ליורשו לאפוקי מאי ועוד דאחי האם כיון שהוא יורש אותם ראוי לירשו מיקרי וכיון שהוא פסול להם גם הם פסולין לו שקרובות שניהם שוה דטעמא דראוי ליורשו לאו משום נגיעות עדות הוא אלא לפי שהראויין קורבתן יתירא ופי' הם ז"ל דלמשנה ראשונה כל קרובי אישות כשרים הם דלא מיקרי ראוי ליורשו אלא כשהוא יורש אותו ממש כגון קרובי עצמו בין מן האב בין מן האם משא"כ בקרובי אישות שאין הבעל זוכה לעולם אלא מיד אשתו שאם מתה או נתגרשה אין לו כלום הלכך אין לך פסולין למשנה ראשונה אלא קרובי האב וקרובי האם בלבד ומתני' הכי קתני דודו ובן דודו מצד האב וכל הראוי ליורשו [כעין השנויים] במתני' הזאת כלומר דהוא ראשון בשני או שני בשני כגון דודו ובן דודו [ואי] תני כל הראוי ליורשו ותו לא הוה אמינא אפי' רחוקין כמה כל שהם משבט א' להכי תנא דודו לומר דלא מרבינן מכל הראוי ליורשו אלא במדרגה זו ואי תנא דודו ובן דודו לחוד ה"א מן האב ולא מן האם צריכא:
וכל הקרובים לו באותה שעה שהוא בא להעיד:
היה קרוב. שהיה חתנו:
ונתרחק. שמתה אשתו קודם שראה עדות זו כשר דתחלתו וסופו בכשרות הוא וליתא להא דר' יהודה:
כתב רבינו משה מקוצי וז"ל פסק ר"ת ז"ל שאין הלכה כרבא דאכשר שלישי בראשון התם פ' יש נוחלין [דף קכח:] והא דאמרינן התם הלכה כרבי אבא לאפוקי מאי אי לאפוקי מדרבא מוסיף הוא פי' כיון שאינו אלא מוסיף לא היה לו לומר הלכתא כרבי

אבא לאפוקי מדרבא דאינו מוצא בלשון הזה מאחר שאינו אלא מוסיף אלא הול"ל לית הלכתא כוותיה דרבא וכן משמע בירושלמי דקאמר משה מהו באשת פנחס לעדות א"ר יוחנן מותר לכתחלה מכלל דלפנחס אסור דהו"ל שלישי בראשון ומה שאינו אומר אשה כבעלה כדאמרינן הכא באשת חורגו שאני התם דאיתפלג דרא וכן פסקו בה"ג של רב יהודאי גאון דג' בראשון פסול מדרבנן ונראה דהאי מדרבנן ט"ס הוא אלא כתוב היה שם מדרב שדורש זה מיתור וי"ו דובני כדאי' לקמן בגמ' ובמתני' דהכא לא פסלו אלא שני בראשון ובפ' י"נ פסקו הרמב"ם והר"ש ז"ל כרבא מיהו אין להקל בדבר מאחר שחולק בו ר"ת ז"ל וה"ג והירושל' ע"כ:

שושבינו פסול . בימי חופתו:

לא נחשדו ישראל על כך להעיד שקר משום איבה ואהבה ודוקא בעדות פליגי אבל בדין מודו ליה רבנן דפסול לו לדון דכיון דסני ליה לא מצי להפך בזכותו וליתא לר' יהודה נמי בהא:

גרסי' בגמ' (נדה דף מט:) כל הכשר לדון כשר להעיד וכל הכשר להעיד כשר לדון משמע דכל הכשר בזה כשר בזה וכל הפסול בזה פסול בזה אבל האוהב והשונא אע"פ שהוא כשר להעיד הוא פסול לדון משום דכיון שהוא שונא אותו לא יראה לו שוב זכות והאוהב לא יראה שום חובה כך כתוב בספר חקות הדיינים:

ועוד [גרסינן בגמרא] מנה"מ דת"ר לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות מת"ל אם ללמד שלא יומתו אבות בעון בנים הרי כבר נאמר איש בחטאו יומתו אלא לא יומתו אבות בעדות בנים ובנים לא יומתו בעדות אבות ובנים בעון אבות לא והכתיב פוקד עון אבות על בנים על שלשים התם בשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם כדתניא ואף בעונות אבותם אתם ימקו כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם דכשאין אוחזין הרי כתיב איש בחטאו יומתו ושאין אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם לא והכתיב וכשלו איש באחיו איש בעון אחיו מלמד שכל ישראל ערבים זה לזה התם שהיה בידם למחות ולא מיחו:

אשכחן אבות לבנים ובנים לאבות בנים להדדי מנ"ל:

א"כ לכתוב לא יומתו אבות על הבן מאי על בנים דאפילו בנים להדדי אשכחן בנים להדדי בנים לעלמא מנ"ל א"כ לכתוב בן על אבות אי נמי והוא על אבות מאי בנים אפי' בנים לעלמא אשכחן קרובי האב קרובי האם מנ"ל אמר קרא אבות אבות תרי זימני אם אנו ענין לקרובי האב תנהו ענין לקרובי האם אשכחן לחובה לזכות מנלן אמר קרא יומתו יומתו תרי זימני אם אינו ענין לחובה תנהו ענין לזכות אשכחן בדיני נפשות בדיני

ממונות מנ"ל אמר קרא משפט אחד יהיה לכם לא יומתו אבות שני אבות בעדות בניהם וע"כ הנך בב' אחין קא משתעי שהם קרובים דבאב ובנו לא מצית למימר דא"כ לא הוו להו אבות אלא חד אב וחד בן ולקמן מפרשי כולהו מינייהו:

בשאוחזין מעשה אבותיהם ונפרעים מהם עונותיהם ועונות אבותיהם:

איש באחיו. איש בשביל אחיו:

אשכחן אבות לבנים ראובן לבן שמעון דהיינו אחי אביו ושמעון לבן ראובן שהוא בן אחיו וכ"ש אבות להדדי דהא בנים מכח דידהו קאתי:

בנים להדדי דקתני במתני' דבן אחי אביו פסול לו:

על הבן דכיון דכתיב אבות שני אחין משמע ועל הבן משמע בנו של כל א' הוי פסול לשניהם:

לעלמא שיהיו שניהם קרובים פסולים להעיד על אדם מן השוק וכתבו מן האחרונים דהא דאמרי' בירושל' [בפירקין הל"ט] שצריך שלא יהיו העדים קרובים לדיינים ולא קרובים זה לזה נפקא נמי מהאי קרא דגזרת הכתוב הוא שלא להוציא ממון ע"פ קרובים וכלל זה בין שהעדים קרובים זה לזה בין שהעדים קרובים לדיינים דקרא לאו בעדות בלחוד איירי דלאו עדות כתיב אלא לומר שלא להוציא ממון ע"פ קרובים ואם העדים קרובים לדיינים הרי אתה מוציא ממון ע"פ קרובים:

אמר רב נחמן:

תנא תונא תנא דידן כגון אבונא אחונא:

דף ו:

וחתניהם חתן בעל אחותי פסול לי ואני לו שאני אחי חמותו ואני לחתן בעל אחות אבי בן אחי חמותו ולחתן בעל אחות אמי בן אחות חמותו אני. מילתיה דרב נחמן מחתניהם דקתני במתני' קא יליף וקמ"ל רב נחמן דכשם שהחתן פסול לאחי חמות כך אחי חמות פסול לחתן:

גוילי. קלפים:

באשת חורגו. על נכסי מלוג שלה בהשפטה עם בני אדם מן השוק. וכתבו מן המפרשים ז"ל דבנשי שאר קרובים לא מיבעיא להו דכיון דאית להו בנים וחתנים משמע להו דאית להו נמי נשים אבל חורגו דלית ליה כלל מספקא ליה באשתו ולפ"ז הוא הדין דמיבעיא להו בבניהם של כל הקרובים השנוים במשנתינו אם יש להם נשים אם לאו שהרי אין להם בנים אלא דנקט חורגו שהוא אביו וכיון דאסיקנא [דף כח:] בחורגו דבעל כאשתו הוא הדין לכל הני למיפסיל נשותיהם ודין הוא דכיון שיש להם חתנים יש להם כלות

ולענין חמות כיון דאמרי' [שם] דאחות חמות פסולה כל שכן חמות ממש ואם לאשה אחרת שאינה חמותו היינו בעיין דהכא כי היכי דמיבעיא לן באשת חורגו מיבעיא לן נמי בבעל חורגתה ואשת חמיו שאינו חמותו הו"ל בעל חורגתו שהיא לאשתו אשת אביה וכי היכא דמספקא לן בבעל אמו אם כשר לאשתו שהיא אשת חורגו ה"נ מספקא לן באשת אבי האם (חתן) בעלה שהוא בעל חורגתה כשר לה דחדא נינהו ואסיקנא דכולהו בעל כאשתו:

בסוריא אמרי בעל כאשתו לאו אאשת חורגו קאי דלא שייך בה האי לישנא אלא לפסול בעל חורגתו אתא משום בעל כאשתו ואידך לישנא דפומבדיתא אתא לפסול אשת חורגו משום אשה כבעלה ולא פליגי לישני אהדדי ותרוייהו איתנהו והכי איתא בירושל' [הל' ו'] דאמרי' התם רב נפק למזבן משכון לרבי חייא רבא עבר בחד אתר אשכח רבי יוחנן יתיב ומקשה תנינא חורגו לבדו אשת חורגו מהו בעל חורגתו מהו ופשט להו בעל כאשתו ואשה כבעלה אלמא לא פליגי:

גרסי' בגמ' ובעל אמו הוא ובנו וחתנו בנו היינו אחיו תנא אחין מן האב וקתני אחין מן האם:

רב חסדא מכשר באחי האח:

ואמר רב חסדא אבי חתן ואבי כלה מעידין זה לזה ולא דמו להדדי אלא כאוכלא לדנא: **אשתו ארוסה אינו מעיד לה**. ואע"ג דתני רב חייא בר אמי אשתו ארוסה לא אונן ולא מיטמא לה ואם מתה אינה יורשה התם בשארו תלא רחמנא ואכתי לאו שארו היא הכא משום איקרובי דעתיה הוא והא איקרבא דעתיה לגבה:

אחי האב בן שיש לו לבעל אמו מאשה אחרת הוא אחי אחיו ואכשר להו רב חסדא אע"ג דע"י האמצעי נראים כולם כאחים ועוד שרגילים אלו עם אלו הרבה משום דסבר ר"ח דבנו דמתני' מאותה אשה קאמר:

אבי חתן וכו'. בן ראובן שנשא את בת שמעון לא נתקרבו ראובן ושמעון בכך וכשרים להעיד זה לזה בכל עדות ולא אמרינן בשביל בנו שנתקרב לשמעון יפסל ראובן לשמעון דלא דמי ראובן ושמעון להדדי אלא כאוכלא לדנא כמגופא לחבית שאינו דומה לחבית: **אשתו** ארוסה כגופו דמיא ולפיכך אינו מעיד לה וכתב הרמב"ם ז"ל דדוקא לה הוא דאינו מעיד משום דאית ליה בהדה קירוב הדעת אבל מעיד הוא לקרוביה וכתבו מן האחרונים ז"ל דדברי הרמב"ם ז"ל עיקר:

לא אונן. אם מתה לא נאסר בקדשים מחמת אנינות:

ואין מטמא לה. אם כהן הוא. וכתב הרמב"ם ז"ל [בפרק ב' מהלכות אבל] שאין האשה חייבת ליטמא לקרובים ופי' דבריו שאפשר דכיון שלא הוזהרו שלא ליטמא לרחוקים אינן בכלל מצות לטמא לקרובים דכל שישנו בלא יטמא ישנה בלה יטמא מצוה והני נשי הואיל וליתנהו בלא יטמא דלא הוזהרו על הטומאה ליתנהו נמי בלה יטמא ולפי זה אפי' בנשואה הכי דינא דכל לגבי דידה אינה מטמאה לו אבל איהו לאשתו נשואה חייב ליטמא לה משום לה יטמא מצוה:

התם. גבי טומאה וירושה בשארו תלה רחמנא כדכתיב כי אם לשארו הקרוב אליו ואמר מר שארו זו אשתו וכן בירושת הבעל וירש אותה מכאן שהבעל יורש את אשתו בפרק יש נוחלין [דף קיא:] הכא. לענין עדות:

חורגו לבדו איכא למידק היכי קתני הכא גיסו לבדו דלית ליה בנים וחתנים והא על כרחין בנים אית ליה דאי בגיסו מאחי אשתו הוה ליה בנו בכלל בעל אחות אביו שזה לו בן אחי אשתו ואי בגיסו משני אחיות הוי בנו בכלל בעל אחות אמו וכתב הרב אלפסי ז"ל דכי קאמר ר' יוסי גיסו לבדו היינו שאין לו בנים וחתנים מאשה אחרת אבל מאותה אשה אית ליה דהיינו בעל אחות אביו ובעל אחות אמו כדכתיבנא והביא ראיה מן הירושלמי דאמרי' התם גיסו אית תנא תני יש לו בנים וחתנים ואית תנא תני אין לו בנים וחתנים מאן דאמר יש לו מאותה אשה מ"ד אין לו מאשה אחרת:

דף ז.

גרסי' בגמ' [דף כח:] ההוא מתנתא דהוי חתימי עליה תרי גיסי אמר ליה רב יוסף זיל קני ליה בעדי מסירה כדר' אלעזר והא אמר ר' אבא מודה ר' אלעזר במזויף מתוכו שהוא פסול:

קני בעדי מסירה אם יש לך עדים אחרים שמסר לך השטר בפניהם הביאם ויעידו ותהיה שלך דסברי לה כר' אלעזר דאמר במס' גיטין [דף פו.] אפי' לא חתמו בו עדים אלא שנתנו לה בפני עדים כשר וגובה מנכסים משועבדין שאין העדים חותמין על הגט אלא מפני תיקון העולם:

במזויף מתוכו שחתמו פסולים שהוא פסול דבמאי קני ליה בהאי שטרא האי שטרא חספא בעלמא הוא:

לשון הרב בעל העטור ז"ל ש"מ דהלכה כר' אלעזר אף בשטר דעדי מסירה כרתי ואיכא למימר מתנה דוקא דליכא אחריות ואינך לא:

לרי"ף ז"ל ש"מ דשטרות דחתימי סהדי וחד מינייהו קרוב או פסול אע"ג דאיכא עדי מסירה מזויף מתוכו הוא ופסול ואע"ג דלא איברו סהדי אלא לשקרי וכתב בעל מתיבות ז"ל נהי דלא מגבינן ביה אבל משבעינן ליה אפומא דכשרים דאתו לאסהודי סהדי ע"פ ומסתברא דלא משבעינן ליה אפומא דכשר דכי קתני נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותן בטלה לגמרי קאמר דאי לא תימא הכי אף ג' דקתני עדותן בטלה למאי הא איכא תרי אבל בתשובה לרי"ף ז"ל [חילק] עדים חתומים על השטר ונמצא אחד מהם קרוב או פסול ואמר חבירו לא הייתי יודע שהוא פסול רואין אם אינו רגיל עמו עדותו כשרה ומשביעים אותו ע"פ העד כשר ונאמן הוא לומר לא ידעתי שהוא פסול כי היכי דמקבלין ליה כי אמר למחזי אתינן ולא לאסהודי אבל אם היה רגיל עמו אינו נאמן ואם היו ב' עדים עם הפסול ואמרו לא היינו יודעים שהוא פסול הרי השטר מקויים דמספיקא לא מבטלין לשטרא ומסתברא היכא דליתנהו לסהדי תמן מכשרי' ליה דאמרי' דילמא לא הוה ידע (דהדר) ביה ואפילו נודע שישבו שלשתן להעיד עכ"ל:

רבי יהודה אומר אפילו מתה בתו אמר רב נחמן אין הלכה כר' יהודה וכן אמר רבב"ח אין הלכה כר' יהודה:

דף ז:

האוהב והשונא פסולים. תניא והוא לא אויב לו ולא מבקש רעתו חדא לדיין דפסיל למידן למאן דסני ליה משום דלא חזי ליה זכותא אבל עד כשר וחדא לכדתניא איסי בן יהודה אומר והוא לא אויב לו ולא מבקש רעתו מכאן אזהרה לב' תלמידי חכמים ששונאים זה את זה שאין יושבין בדין:

שונא מסקינן בגמ' כל שלא דבר עמו ג' ימים באיבה:

שאין יושבין בדין לכתחלה הוא דקאמר דלית להו למעבד הכי אבל היכא שדנו אין דיניהם בטל בשביל כך:

ירושל' [הרי"ף מייתי ליה לקמן סי' אלף י"א] אמר ר' סימון צריך הדיין לשנות טענותיהם שנאמר ויאמר המלך זאת אומרת בני החי ובנך המת רב הונא מיקל לדיינא דאמר מקבלין אתון חד סהיד אלא אינון יימרין את לא תימא:

רב הונא כדהוה חזי זכו לבר נש ולא הוה ידע ליה הוה פתח ליה משום פתח פיך לאלם ר' אבהו בשם רבי יוחנן המכמין אחורי הגדר לא עשה כלום רבא בשם רב הונא אמר צריכין העדים להיות עומדין בשעת עדותם שנאמר ועמדו שני האנשים ר' יהודה אומר אף הנדונין צריכין להיות עומדין בשעה שמקבלין דינם שנאמר אשר להם הריב לפני ה':

לא יומתו אבות על בנים למה לי והלא כבר נאמר איש בחטאו יומתו שלא יהיו העדים קרובים לבעלי דינים ומנין אף הדיינים שנאמר ובנים לא יומתו על אבות ומנין שלא יהיו העדים קרובים לדיינים הגע עצמך שאם הוזמו לא מפיהם הם נהרגין ומנין שלא יהיו העדים קרובים זה לזה הגע עצמך שאם הוזם אחד מהם כלום (אינו) נהרג עד שיוזם חבירו אם אתה אומר כן לא נמצא נהרג על פיו ומנין שלא יהיו הדיינים קרובים זה לזה אמרה תורה הרוג על פי דיינים הרוג על פי שנים עדים מה העדים אין קרובים זה לזה אף הדיינים אין קרובים והלכתא אם העדים קרובין בין למלוה בין ללוה בין לערב פסולין להעיד דאי לית ליה בתר ערבא אזיל. תנא אין דנין לא זה את זה ולא זה עם זה ואין מעידין לא זה את זה [ולא זה עם זה] (ולא זה על זה) ולא זה בפני זה ע"כ בהלכות מפורש בתוספתא בפרקין צריך שלא יהיו הדיינין קרובים זה לזה משום דכתיב על פי שנים עדים יקום דבר מה עדים אין קרובים זה לזה אף דיינין שלא יהיו קרובים זה לזה וכן פסק הרי"ף ז"ל:

מתני' כיצד בודקין מפרש בגמרא היכי אמרינן להו אמר רב אשי הכי אמרינן להו סהדי שקרי אאוגרייהו זילי דכתיב והושיבו שני אנשים בני בליעל נגדו ויעידו לאמר ברך נבות אלהים ומלך ופרש"י אאוגרייהו זילי השוכרין אותם מבזין אותם קלים הם בעיניו דהא גבי נבות יועצי המלך היו אומרים שיביאו בני בליעל שיעידו שקר הם עצמם היו קורים אותם בני בליעל:

פטור דכתיב אחרי רבים להטות אפילו שנים מזכין וכו'. והשלישי אומר איני יודע יוסיפו הדיינין ואע"ג דאי הוה פליג עלייהו בטל במיעוטו כי אמר איני יודע הוי כמי שלא ישב בדין ונמצא הדין בב' ואנן ג' בעינן:

גמ' בפנינו הודה לו משמע דבעינן שיודה לו בפני עדים דאי לא ליתני אנו שמענו שהודה לו אלא ודאי העדים הוזמנו לכך וזה סיוע לרב יהודה אמר רב:

משטה אני בך פטור פרש"י ז"ל שוחק הייתי בך בשביל שהיית שואל לי מה שלא היה דכשם ששחקת בי לתבעני מה שאיני חייב לך גם אני שחקתי בך והודיתי והוסיפו המפרשים ז"ל דה"מ כשמודה לו ע"י תביעה אבל הודה לו מעצמו או שאמר לעדים כן שלא בפניו ליכא למימר טעמא דהשטאה דמה לו להשטות בהם מאחר שאין אדם תובע לו כלום:

והא דתנן הוא אמר לי שאני חייב לו לא אמר כלום לאו מטעמא דהשטאה הוא אלא לפי שאדם עשוי שלא להשביע את עצמו כדאיתא לקמן [דף כט:] וכן פרק (מי שמת) [גט פשוט] [דף קעה.] גבי ש"מ שהודה משמע דלא שייך טעמא דאדם עשוי שלא להשביע

אלא במודה מעצמו אבל במודה ע"י תביעה לא שאין אדם עשוי להודות לבעל דינו התובעו כדי שלא להשביע את עצמו אבל אפשר שהוא משטה בו:

דף ח.

אלא אפילו הכמין לו עדים וכו'. פטור כל היכא דלא אמר אתם עדי אבל אמר אתם עדי חייב לעולם בין ע"י תביעה בין שלא ע"י תביעה דכיון דאמר אתם עדי לאו השטאה היא ומשום שלא להשביע את עצמו ליכא שאין אדם עשוי להזמין עדים ולומר להם הוו עלי סהדי במה שאדם אומר שלא להשביע ובירושלמי נמי אמרו שאם היה כמוסר להם עדות חייב דאמרינן התם [הלכה ח] גבי מתני' דקתני הא אמר לי ר' יוסי בשם ר' יוחנן אם היה מתכוין למסור לו עדות עדותו מתקיימת ולא גרע אתם עדי ממוסר עדות אדרבה עדיף טפי ומשמע נמי דאפילו ע"י תביעה מהני כמוסר דכיון שמסר להם עדות אין זו השטאה ומיהו ה"מ מוסר דבריו לעדים אבל לבעל דבר עצמו הא אמרינן דאפי' הכמין לו עדים אחורי הגדר ואמר מתירא אני שמא תכופני בדין שנראה ודאי שכמוסר אמר ליה אפ"ה פטור דכל לגבי בעל דבר משטה הוא בו אבל שלא ע"י תביעה דליכא למיחש להשטאה אלא משום שאין אדם עשוי להשביע את עצמו כל שהוא כמוסר דבריו בין לבעל דבר בין לעדים מהני ואיכא מ"ד דכל היכא שהודה לבעל דבר עצמו שלא ע"י תביעה לא בעינן כמוסר כלל ולא אתם עדי דלא אמרינן טעמא דאדם עשוי שלא להשביע אלא בעדים אבל בבעל דבר עצמו לא שאין אדם עשוי להודות לחבירו שהוא חייב לו אם אינו אמת משום טעמא דשלא להשביע ומיהו לישנא דמתני' לא דייק הכי דקתני לא אמר כלום עד שיאמר בפנינו הודה לו ומתני' כללא כייל דלעולם לא מהני אפילו במודה לבעל דבר עד שיאמר בפנינו דהיינו אתם עדי ואם איתא משכחת לה דמהני בלא אתם עדי כל שהודה לו מעצמו והיכי קתני לא אמר כלום עד שיאמר דמשמע לית ליה תקנתא אלא בהכי אלא משמע דאפי' במודה לבעל דינו אמרי' טעמא דשלא להשביע וכ"כ בתוס':

דקא טעין איהו טענת משטה אז הוא דפטור אבל אנן היכא דלא טעין איהו משטה הייתי בך כשהודיתי אלא אמר לו לא אתן לך הבא עדים שהלויתני אין טוענין בשבילו אלא אומרים אחר שיש עדים שהודית לו שלם כן פרש"י ז"ל ור"ח ז"ל אבל רי"ף והרמב"ם ז"ל פירשו דהא דאמרינן דקא טעין איהו אף בדלא אהדד משטה אני בך מיירי אלא אפילו אמר לא היו דברים מעולם פטור והא דאמרינן אבל אנן לא טענינן ליה היינו לומר שאם מודה שהודה לו אלא שכופר בעיקר החוב חייב דכיון שהוא מודה בהודאה צריך ליתן טעם לדבריו למה הודה ואם לא טען אין טוענין לו:

כל מילתא דכדי. דברים של חנם:
לא דכירי אינשי. דמשום דמילי דכדי הוו מעיקרא כשהודה שהיה משטה בו הוא לא דכיר השתא הלכך פטור ואין זה חשיב מכחיש עדים אע"פ שעדים העידו ששמעו כשהודה ואשכחן דכוותה דתלינן בשכחה אפילו במכחיש את העדים דאמרינן בפרק שבועת העדות (דף לד:) ההוא דא"ל לחבריה מנה מניתי לך בצד עמוד זה אמר ליה לא עברתי בצד עמוד זה מעולם אתי סהדי ואמרי דהשתין מים בצד עמוד זה ואסיקנא כל מילתא דלא רמיא עליה דאינש לא שוי אדעתיה:
ההוא דאכמין ליה לחבריה בכילתא. יריעה שפרוסה סביבות המטה:
עירי ושכבי וכו'. רוצה אתה שיהו כל השומעין מעידין בין ערים בין ישנים כדי שלא יהיה מכיר שבפני עדים אמר כן שיהא סבור שכולם ישנים ויאמר הן:
אי שתיק ה"נ כתבו המפרשים ז"ל דוקא אי שתיק באתם עדי אבל בעיקר הודאה לא אמרי הכי אלא דוקא כי אמר לוה הוא דמהני אבל אמר מלוה ושתיק לוה לא ושמעינן מיהא דכל היכא דאי שתיק הוו עליו סהדי אע"ג דלא חזי להו ולא ידע דאיכא איניש התם והיינו נמי דמייתינן בגמ' אידך עובדא דאכמין ליה עדים בקברא דלא תימא בכילתא הוא דמהני היכא דאשתיק משום דעבידא דאית בה אינשי וכיון דאשתיק ניחא ליה אבל בקברא דלא שכיח אינשי ביני קברי אימא האי דשתיק משום דעתיה דליכא אינשי התם הוא קמ"ל עכ"ל:
ההוא דהוו קרו ליה קב רשו. מלא קב של שטרות יש עליו:
מאן מסיק בי. למי אני חייב כלום:
אדם עשוי. לומר לבריות מחוייב אני מעות לפלוני להתרחק מעין רעה ואפילו בהא שזה היה מכוין להשביע עצמו דהא קאמר מאן מסיק בי אפ"ה אמרי' דמה שהודה כדי שלא להשביע את עצמו עשה שהוא רוצה שלא יחזיקו אותו בעני וגם אינו רוצה שיחזיקו אותו בעשיר שיש דעות באדם:
עכברא דשכיב כו'. עשיר שלא נהנה מממונו כגון עכבר זה ששוכב על דנרי זהב ואינו נהנה מהם:
שלא להשביע. שלא להראות שבע והסכימו המפרשים ז"ל דהך טענה דאדם עשוי שלא להשביע אי לא טעין איהו אנן לא טענינן ליה וכדכתבינן בטענת משטה אני בך והא דאמר רב נחמן אדם עשוי וכו' אפשר לומר שהבעל דין טען כן אלא שהתלמוד לא חשש להזכיר זה שלא בא אלא לומר שרב נחמן פסק הדין כן ור' חייא נמי אפשר שהבנים טענו כן או משום דאנן טענינן ליתמי כל מאי דמצי טעין אבוהון וכן כתבו בתוס' דטוענין

ליתומים טענת משטה אני בך כיון דאי טען אבוהון מהימן וכן מדברי הר"ם ז"ל נראה שאף בטענה שלא להשביע בעינא דטעין איהו ואע"פ שדעת בעל המאור דטענינן ליה:
בפני שנים וקנו מידו כותבין. שטר הודאה ואע"פ שלא אמר כתבו דסתם קנין לכתיבה עומד:
ואם לאו אין כותבין. ואע"ג דאמר להו אתם עדי וחייב לשלם לו אפ"ה ניחא ליה מלוה ע"פ ממלוה בשטר:
והסכימו מפרשים אחרונים ז"ל דהא דנקט שנים לומר דאם קנו מידו לא צריך לומר כתובו אבל אה"נ דאם אמר לאחד אתם עדי שאני מודה לזה כך דלא מצי תו למימר משטה הייתי בך דמסתמא לא אזמין יתיה בכדי ואם כפר בו ואמר שמעולם לא הזמינו ולא הודה כך משתבע דהא קי"ל כל מקום שב' מחייבין אותו ממון א' מחייבו שבועה וכלל גדול הוא זה לכל דבר ואע"פ שדעת הרב בעל המאור ז"ל שעד אחד שהודה בפניו אינו כלום:
שלשה. עשאן ב"ד והפקרן הפקר ויכולין לשנות המלוה בשטר:
חש לה רב ולא רצה לשנותה למלוה בשטר אלא להיותה במקום הודאה בפני שנים שלא קנו מידו:
מכנפי ויתבי. שלשה שהיו יושבין ובא והודה בפניהם הואיל ולא זמנם ולא קבעם לכך לא נעשו ב"ד אלא עדים דדילמא אי לא הוו אלא תרי נמי הוה מודה ליה קמיהו ולא הוה מיהדר בתר ב"ד:
כנפינהו איהו כתבי'. דמדכניף תלתא דעתיה אבי דינא:
דקבעי דוכתא. כדרך דיינים:
ושלחו שליח. בשמם ללוה למייתי קמייהו ואודי והואיל ועמד בדין נעשה כמלוה בשטר שגלויה לכל הלכך כתבינא וכתב רי"ף ז"ל בהלכותיו הא מילתא חזינא בה פלוגתא ביני רבוותא איכא מ"ד הלכתא כמר בר רב אשי דכל היכא דלא איתמר בהדיא דלית הלכתא כוותיה הלכתא כוותיה בר מהני תרי מיפך שבועה וחיורי וסימניך הפך לבן והאי סברא דרבינו האי גאון ז"ל עכ"ל:
נראה דעת הרב ג"כ למפסק כמר בר רב אשי וכתבו מן המפרשים ז"ל דהא דמר רב אשי דלא כתבינן עד וכו' היינו משום דבמודה מעצמו איירי בלא תביעת בעל דבר הלכך אין שם דיינים עליהם אבל במודה ע"י תביעה בפני ג' ואמר הוו עלי דיינים ה"ז ב"ד גמור ויכולין לחייבו וכל שהם יכולין לחייבו כותבין לו שטר וכן נראה ודוקא קודם שיצא מלפני ב"ד אבל לאחר שיצא אין כותבין דחיישינן שמא נתן לו ובהכי מתוקמא ההיא

דריש מציעא [דף יז.] דבין בתן לו בין חייב אתה ליתן לו ואמר פרעתי נאמן בא מלוה לכתוב אין כותבין לו:

דף ח:

ודע שכל הודאה דקמי בי דינא בין דאודי ע"י תביעה בין דאודי מנפשי א"צ לומר אתם עדי ולא למסור עדות דלעולם הויא הודאה ע"כ:

מקרקעי. קרקע שהיה ראובן מוחזק והודה לשמעון שהיא שלו:

כותבין. דהא מכיון דאודי ליה דידיה הוא ולא מחסר גוביינא דבשלמא מטלטלי מלוה להוצאה ניתנה ואפי' איתניהו בעיניהו לאו כמקרקעי דמי כיון שיכול להוציאה ואפי' מטלטלי דפקדון לאו כמקרקעי דמו משום דפסידא אית ליה דמעיקרא מהימן למימר החזרתי והשתא דאיכא שטר לא מהימן אלא בשבועה הלכך לא ניחא ליה בשטר אבל גבי קרקע גלוי מילתא בעלמא הוא הלכך כותבין:

ההיא אודיתא. ששנים חתומים עליה:

נעשה. גדול המוכר דקיימי לן (ב"ב דף קנו.) ולמכור בנכסי אביו עד שיהא בן כ' ה"נ כיון דשנים לא מצו כתבי אלא ברשותו ודאי איהו אמר להו:

דאנן לא ידעינן. כלומר יש דיינים הרבה שאין בקיאין בהלכה זו שאמרנו דשנים ולא קנו מידו אין כותבין:

לספרי דאביי דסברי וידעי הלכך כאביי ורבא קי"ל:

בכל לישנא דבי דינא לא היה כתוב בו זכרון עדות בלשון עדות אלא זכרון דברים והוא לשון דיינים וכל דבריהם היו כתובין בלשון ב"ד ולא היו חתומים בו אלא שנים. [ולא היה כתוב בו] במותב תלתא וחד ליתוהי כדאמרינן במסכת כתובות (דף כב.) ג' שישבו לקיים את השטר ומת אחד מהם צריך שיכתוב במותב תלתא כחדא הוינא וחד ליתוהי:

חזקה והני ודאי תלתא הוו:

לב"ד טועין שסבורין ששנים כשרין לדון:

בי דינא דרב אשי. לאו דוקא אלא מפני שסדר התלמוד כדאמרינן התם (ב"מ דף פו.) רב אשי ורבינא סוף הוראה נקט רב אשי והוא הדין אי כתיב ביה בי דינא פלוני:

ואמרנא ליה לרבנא פלוני דידע דלא סגי בב' דתלתא ודאי בעינן וכ' רבינו אלפסי ז"ל מהא שמעינן דלית הלכתא כשמואל דאמר שנים שדנו דין דיניהם דין:

ת"ר בבית לא אמר כלום. אינו נאמן לפי שאין בידו ליטלן:

בשדה דבריו קיימין. דמה לו לשקר אם רצה היה נוטל ונותן לאותו שמעיד עליו וא"ת נהי נמי דאיהי מהימן מ"מ ניחוש שמא כדי להשביע את עצמו אמר כן וליכא למימר

דהכא במוסר עסקינן דמדפליג בסיפא ולא מפליג ברישא ש"מ דרישא אפילו בסתם איירי יש לומר שאני הכא דכיון שהראה אותם לו והניחן במקום שיכול ליטלן נראה ודאי שזה נאמן הוא בעיניו ודברי אמת מסר לו:

שאין בידו ליטלן וכו'. ואפילו במוסר דמ"מ עד אחד הוא ועל פיו לא נוציא ממון מחזקתו:

אם כמוסר. אם נראה להם כמוסר דבריו לבניו באמת בלשון צואה:

כמערים. שהיה מתירא שלא יטלוהו בחייו או שלא יחזיקוהו בחזקת עשיר להוסיף על הוצאותיו:

שהניח לו אביו. ולא א"ל היכן הם:

בעל החלום שר המראה חלומות בלילה:

כך וכך הם (השכינה) מגיד לו כמה יש:

לא מעלין ויכול להוציאן ממקומן:

ואמרינן בגמ' [דף ל.] ואחד אומר זכאי מיכתב היכי כתבינן ר' יוחנן אמר זכאי רשב"ל אמר פלוני ופלוני מזכין ופלוני מחייב ר' אלעזר אומר מדבריהם נזדכה פלוני:

היכי כתבינן. פסק דין במקום שיש מחלוקת ונטו אחרי רבים:

זכאי סתמא משום שאם היה אומר פלוני מחייב היה רכילות:

ורשב"ל חייש למחזי כשקרא אי אמר סתמא זכאי דהוה משמע דכולהו זכו הדין כאחד ורבי אלעזר אומר כדי להעמיד דברי שניהם כותבין מדבריהם נזדכה דמשמע מהא דיש מחלוקת ביניהם ומתוך דבריהם נזדכה והשתא ליכא משום מחזי כשיקרא ולא משום הולך רכיל ואם טעו (הב') ב' הדיינים לא משלמי אלא ב' חלקים והבעל דבר מפסיד תילתא שהרי ב' הדיינים אין עליהם לשלם חלק השלישי דאמרי ליה אי לאו את לא הוה סליק דינא מידי דשנים שדנו אין דיניהם דין ואיהו נמי לא משלם בהדיהו דאמר להו אי לדידי צייתינהו אתון נמי לא שלמיתו הלכך בעל דבר מפסיד תילתא:

דף ט.

מתני' מכניסין. לבעלי דינין הכי מסקינן בגמ' דאלו לעדים לא צריך כיון שקבלו עדותם:

גמ' ומוציאן אותם. אחר קבלת עדות דבשעת קבלת עדות ודאי בעלי דין התם קיימי אלא אחר קבלת עדות שהוא שעת משא ומתן מוציאין אותם כדי שלא ישמעו הטענות שמא מתוכן ילמדו לשקר:

פסקו המפרשים ז"ל כר' יהושע בן קרחה וכרבי נתן הלכך מקבלין עדות העדים אפילו בזה אחר זה שאם זה מעיד שראה שהלוה לו פלוני מנה ביום א' והעד הב' מעיד שהודה

לוה ואמר לו יום ג' שלוה מנה מפלוני כיון דכלם אמנה קא מסהדו ומנה לוה ממנו מצטרפי וכדמפרש ואזיל לקמן:

שומעין דבריו של זה היום וכשיבא חבירו למחר שומעין דבריו. שהרי אפילו כשבאין יחד לפני בית דין אינם מעידים יחד אלא בזה אחר זה השתא נמי לא שנא:

הודאה אחר הודאה. עד א' מעיד שהודה הלוה בפניו יום א' שלוה מפלוני מנה ועד שני אומר שהודה לו כן יום ב' וכיוצא בזה בהודאה אחר הלואה אבל בהלוא' אחר הלואה איכא למידק היאך אתה מצרף שני עדויות אלו של הלואה אחר הלואה והלא תובע מכחיש אחד מהם שהוא אינו תובע אלא מנה א' והם מעידים על ב' מנים ועל כרחך אחד מהם שקר הוא לפי דברי התובע והוא נאמן על עצמו וא"כ בהדי סהדי שקרי למה לי ויש בזה דברים הרבה בספר דברי הריבות לראב"ד ז"ל ולרז"ה ז"ל ומסתבר דהכא במא עסקינן כגון שזה תובע ב' מנין אחד מניסן ואחד מתשרי ויש לו עד על כל א' מהמנין שאין הכחשה ביניהם כלל לפיכך אנו מגבין לו המנה הא' מתוך דברי שניהם אבל היכא שהוא עצמו מכחישן שאינו תובע אלא מנה אין נאמנים כלל שהוא נאמן [להעיד] על עצמו חובתו ודמיא לטוענו חטים והודה לו בשעורים דפטור אף מדמי שעורים מפני שהוא העיד על עצמו שאין בידו שעורים משלו כלל הכא נמי הרי אומר שאין לו אלא מנה ופסל אחד מהם וכיון דקיימא לן כרבי יהושע בן קרחה דהלואה אחר הלואה מצטרפת בזמן שהוא תובע שניהם כדפרישית. היכא דעד אחד אומר ר' ועד אחד אומר ש' ועד אחד אומר ת' ועד אחד אומר ת"ק והוא תובע את הכל מצטרפת עד ר' ועד ש' לר' וכן מצטרפין עד ת' ועד ת"ק לת' ונוטל ת"ר אח"כ מצטרפים עד ש' ועד ת"ק למנה שלא נצטרפו באותו מנה כלל וגובה מנה נמצא גובה בין הכל ת"ש עכ"ל המפרשים האחרונים ז"ל:

נהרדעי אמרי מנה שחור. סלע ישנה:

שיש בכלל וכו'. ולא אמרינן שתיהן שקרניות אלא הלך אחר פחותה שבהם ואיכא למידק והלא עדות המוכחשת פסולה ולדברי הכל אין מצטרפים אלו עם אלו להעיד אלא כשזו באה בפני עצמה ומעידה לרב חסדא ויש לומר דשאני הכא דבין מנה שחור ומנה לבן עבידי אינשי דטעו בהכי ולאו עדות מוכחשת היא דלא דייקינן למבדק עדים בהכי אבל במילתא דודאי מכחשי אהדדי ולא עבידי דטעו אין מצטרפין והיינו דאמרינן בפרק חזקת הבתים [דף נו:] זה אומר אכלה חטים וזה אומר שעורים מצטרפין דהשתא מאי דמסהיד האי מסהיד האי. מאי איכא בין חטי לשערי לא דייקי אינשי כלומר שאין עיקר החזקה תלויה בכך כמו מנה שחור או לבן שאין הדבר תלוי בזה הלכך מכשרינן

להו. ולא מיבעיא ב' כתי עדים אלא אפי' בכת אחת אמרי ב"ה דכשרים ואפי' בשאין הלוה תובע אלא מנה תליא בטעותא ואין הכחשה בין התובע והעדים:

כה"ג. דתרי מיני נינהו ולא טעו אינשי בהכי:

לדמי. זה אומר בפני הודה לו דמי חבית של יין וזה אומר דמי חבית של שמן דתרווייהו מסהדי על דמי חבית של יין:

בדיוטא העליונה. הלוה מנה דיוטא עלייה הבולטת ברה"ר על פני רוחב הבית ובני רה"ר עוברין תחתיה:

וצירף עדותן כר' יהושע ב"ק דתרווייהו מנה מחייבי לזה ואע"ג דבמקום חקירות הוא ורב יהודה לא מכשר בדיני ממונות אלא עדות המוכחשת בבדיקות כדאיתא בגמ' אבל עדות המוכחשת בחקירות אפי' בדיני ממונות לא מכשר י"ל דבין דיוטא עליונה לדיוטא תחתונה כיון דחד מקום הוא כבדיקות חשיבי לגבי דיני ממונות אבל דיני נפשות לא:

מתני' כל זמן שמביא ראיה. הבא לב"ד ולא היה שטר זכותו בידו ויצא מב"ד [חייב] ולאחר זמן מצא שטר זכות והביאו:

סותר. את הדין בית דינו סותרים את הדין שפסקו ומחייבין את שכנגדו:

גמ' הלכה כרשב"ג. אע"פ שלא מצא בתוך שלשים יום יכול להביא אבל במתני' דבסמוך לית הלכתא כוותיה משום שהרי אמר אין לי:

מתני' הבא ראיה. שטר זכותך:

הרי זה אינו כלום. שהרי אמר אין לי וחיישינן שמא זייף או שכר עדים והכי קי"ל כרבנן ודלא כרשב"ג בהא וכדאמרי' בעלמא [כאן דף לא. וכ"מ] כל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו חוץ מערב וציידן וראיה אחרונה זו היא ראיה אחרונה דבראיה ראשונה שלא אמר אין לי פסקי' כוותיה:

דף ט:

קרבו פלוני וכו'. אפי' רשב"ג מודה בהא כיון שהיה יודע בהם ואמר אין לי ודאי שקרנים הם:

גמ' בהא אפי' רבנן דאמרי במתני' אינו כלום ה"מ בגדול דידע במילי דאבוה:

דנפק שטרא מתותי ידה. שהאמינוה הלוה והמלוה לשמרו:

אותיות נקנות במסירה. המוכר שטר חוב לחבירו קנה החוב במסירת האותיות. ומילתיה דר' בהמוכר את הספינה [דף עו.] וה"נ קנאתו והוי כדידה ונאמנת לומר פרוע הוא דתפיסתו ראיה על המסירה ואי בעי' אמרה לקוח הוא בידי לרבי דאלו לרבנן כיון דבעי כתיבה ומסירה צריך הוא להביא ראיה על הכתיב' שאין התפיסה מורה עליה

וה"ה לכל קנין אחר שהוא חוץ לגופו דלא הויה ראיה (על) תפיסתו והיינו טעמא דלא מהימן למימר באגב אקנינהו ניהלה נהי דלרבנן [שם דף עז:] שטר נקנה באגב או [שם דף קמז:] במתנת ש"מ דמ"מ כיון שהוא חוץ לגופו צריך להביא ראיה עליו שלא כדברי הרב רבי יוסף הלוי והר"ם תלמידו ז"ל כך העלו המפרשים אחרונים ז"ל:

קלתיה שרפתו הלכך מה לה לשקר והא דקי"ל (גיטין דף סד.) דשליש נאמן היינו מטעם [הך] מגו אי נמי מגו דאיבעיא אהדרתיה ללוה ומגו כי האי אע"ג דבעלמא לא אמרי' ליה כדמפרש בסמוך [דשויה ראיה] מ"מ השתא הוה סלקא דעתיה דרב נחמן דלאו לאחזוקי לנפשה קאמרת הכי אלא לצורך הלוה במגו כל דהו סגי:

דאתחזק בבי דינא פרש"י ז"ל שכתוב בו הנפק ולא אלימא איהי לאפקועי מעשה ב"ד ע"כ:

ומן המפרשים ז"ל כתבו דליתא אלא דאתחזק ממש. כלומר דהא איכא ראיה והשתא ליתא מגו אלא דמעיקרא דאי הוה בעיא הוה קלתה ולא אמרי' מגו כי האי אלא דוקא כשהיה יכול עכשיו לטעון טענה אחרת אבל משום מאי דהוה מצי למטען מעיקרא לא וכדאמר בפ' חזקת הבתים (דף מו.) גבי רמאי דפומבדיתא דא"ל כדו לא מפיקנא ליה דמשוית ליה ראה ולפי זה השתא מסיק רב נחמן דכי היכי דבעלמא לא אמרינן מגו בכה"ג היכא דבעי לאחזוקי לנפשי ה"ה הכא אע"פ דלצורך הלוה קאמרה:

סמפון. שובר ופרש"י ז"ל ויוצא מתחת ידי לוה כמשפטו:

יתקיים בחותמיו. יעידו עדים על חתימות ידיהם בב"ד וכשר:

וי"מ דבסוף פ"ק דב"מ [דף כ:] מפרש ליה ביוצא מתחת ידי מלוה והא דקאמר יתקיים בחותמיו דשיילינא להו לסהדי אי פריע אי לא פריע דסמפון גופיה לא מהני מידי דסמפון היוצא מתחת ידי מלוה אינו אלא כמשחק בו ופסול:

אין עליו עדים וכו'. פרש"י הואיל ושניהם מודים שזה ממונה להיות שליש ביניהם כשר ע"כ:

ואחרים פי' דלא מיירי דאין עליו עדים כלל דא"כ אפילו מלוה מודה דאיהו עשהו שליש לאו מידי הוא דאחספא בעלמא המניה אלא לומר שאין עדים מצוים לקיימו דכמאן דליכא עדים דמי ומיהו כיון שהם מודים שעשאוהו שליש הא המני' דכי יהבו ניהליה אפשר הוה ליה לקיומיה ולאו חספא הוה הלכך השתא נמי מהימן ואע"ג דליכא מגו דאי נמי הוה מהדר ליה ללוה לא מהני ליה מידי כיון דלא אפשר לקיומו דמ"מ הא המניה מעיקרא בשעתא דאפקידו גביה דאי הוה מהדר ליה ללוה בההוא שעתא הוה מקיים ליה אלמא (אין) שליש נאמן בלא מגו ש"מ:

ויש שפרשו שהשטר יוצא מתחת ידי שליש וקאמר דכשר ומסתמא קתני בין לא אתחזק בבי דינא בין אתחזק דליכא מגו דהאי תנא ודאי לא אתא השתא לאשמועינן דין מגו אלא הא אתא למימר דשליש מהימן לעולם ואפילו ליכא מגו דהא המניה מעיקרא:
או שיצא אחר חיתום שטרות בתוך שטר המלוה נכתב השובר תחת חתימות העדים כשר שהרי המלוה עצמו הוחזק בשטרו ואי לאו דפרעיה לא הוה שביק למכתב תבריה בגויה:
כי אתא [כו'] **ואמר אין לי ראיה**. כרבנן דמתני':
דיסקיא. שק של עור שהיו שטרותיו של אביו מונחות בו:
כי אתא רב דימי א"ר יוחנן התוקף את חבירו. בעל דין קשה ומטריחו בדין ואין חבירו רוצה לדון כאן אלא למקום הועד של תלמידי חכמים שיהא זה בוש מהם:
שנתעצמו. שנעשו קשין זה לזה:

דף י.

כותבין ונותנין. לאו למימרא שיכתבו להם הטעמים והראיות שחייבו אותו בשבילן אלא שולחין סתם פלוני טען כן ופלוני טען כן ומתוך דבריהם נראה לנו שהדין עם פלוני וב"ד שבמקום הועד הם ידעו מאיזה טעם:
וכתב הראב"ד כי אמרינן כותבין ונותנין לו הני מילי בשכפאוהו לדון בעירו אבל כשבא לדון מעצמו לא. וכתבו המפרשים ז"ל שכן אמת דהכי משמע הכא וכן דעת ר"ת ז"ל:
מב"ד הגדול שבירושלם. וה"ה לב"ד אחר גדול ואותו הב"ד מודיעין דעתם לאלו והם דנין אותם דליכא למימר שיפסקו אותו הב"ד עליהם את הדין דהא בעי' שיהו בעלי דין עומדים לפני הדיינים:
אפילו מטבריא לצפורי שב"ד שבטבריא חשוב יותר שהישיבה שם גדולה משל צפורי:
וכתבו משם הרא"ה ז"ל דדוקא כשמקום דירתו בצפורי אבל אם הלך לעיר אחרת אין היבמה הולכת אחריו אלא כופין אותו לבא אחריה דלא מיקרי זקני עירו אלא במקום דירתו ובירושלמי (פ"ה דכתובות ה"ד) נמי משמע הכי וכדכתיבנא ביבמות בפרק החולץ [סי' נו.] ע"כ:
דעבד לוה וכו'. וה"מ בשהוא לוה ודאי אבל אם הוא כופר בכל אין כופין אותו שהרי הוא אומר שלא נעשה עבד לו מעולם:
ואיכא מאן דכתב דדוקא במלוה ולוה הוא דכופין לילך למקום הועד כדקאמר טעמא דעבד לוה אבל בשאר דינין כגון נזקין ומקח וממכר וכיוצא בהן דליכא האי טעמא לא אלא כל אחד כופה את חברו לדון בעירו וכן דעת ר"ת ז"ל. אבל הרא"ה ז"ל כתב דבשאר

דינים כופה כל אחד לחבירו לילך לבית הועד אלא דאיצטריך גבי מלוה ולוה לטעמא דעבד לוה דלא תימא דכי היכי דכשאמר לוה נלך לבית הועד אין שומעין לו ה"ה מלוה ויש לו קצת ראיה אלא שאין דעתי להאריך:

אמר המחבר וז"ל הרמב"ם פ"ו מהלכות סנהדרין וכן אם טען זה שהזיקו או גזלו ורצה הטוען לעלות כופין ב"ד שבעירו את הנטען לעלות עמו וכן כל כיוצא בזה בד"א כשהיו שם עדים או ראיה לנגזל או לניזק או למלוה אבל בשביל טענה ריקנית אין מחייבין את הנטען לצאת כלל אלא נשבע במקומו ונפטר וכן הדין בזמן הזה שאין שם ב"ד הגדול אבל אם יש שם מקומות שיש בהם חכמים גדולים מומחים לרבים ומקומות שיש בהם תלמידים שאינן כמותם אם אמר המלוה נלך במקום פלוני שבארץ [פלוני] לפלוני הגדול ונדון לפניו בדין זה כופין את הלוה והולך עמו וכן היו מעשים בספרד בכל יום עכ"ל:

סליקו להו זה בורר

אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה וחקירה. חקירות ובדיקות היו חוקרין את העדים:

משפט אחד וכו'. ובדיני נפשות כתיב ודרשת וחקרת ושאלת היטב:

דיני ממונות בשלשה. הא ילפינן בפ"ק [דף ג:]:

פותחין. תחלת משאו ומתנו של ב"ד:

בין לזכות בין לחובה. באיזה שירצו:

אבל דיני נפשות פותחין לזכות ובגמ' יליף לה:

מטין ע"פ אחד. מטין את הדין אחר המרובין ע"פ דיין אחד כגון ב' אומרים זכאי ואחד אומר חייב או איפכא:

דיני נפשות מטין ע"פ אחד . י"ב מזכין וי"א מחייבין זכאי. אבל לחובה אין מטין אחר הרוב אא"כ רבו המחייבין על המזכין שנים כדאמרינן בפ"ק [דף ב.] מלא תהיה אחרי רבים לרעות:

מחזירין. סותרין את הדין לאחר שאמרוהו וידעו שטעו מחזירין את הדבר בין לזכות בין לחובה:

ואין מחזירין לחובה בגמ' יליף לה:

הכל מלמדין. אפילו תלמידין היושבין לפני הדיינים ולא נתמנו ב"ד על כך:

המלמד חובה. דיין שהתחיל להביא ראיות תחלה לחובה יכול לחזור בו לזכות ואינו חוזר ומלמד חובה. סברא היא דבעינן והצילו ובגמ' [דף לד.] מוקים לה בשעת משא ומתן דמתוך שאתה אומר לו שלא לחזור הוא מחזר אחר ראיות להעמיד דבריו שמא

ימצא ראיות נכונות אבל בשעת גמר דין שכבר חזר על כל צדדיו ונראה לו שאין דבריו נכונים חוזר ומלמד חובה:

דנין ביום משא ומתן של דין:

וגומרין בלילה אם רצו וכולהו יליף בגמ' [דף לד.]:

דיני נפשות דנין בו ביום לזכות ביום ראשון ואין פוסקין דינו לחובה אבל מלינין אותו עד למחר שמא ימצאו לו הלילה זכות:

לא בע"ש. שאין יכולין לגמור את הדין למחר אם יתחייב שאין מיתת ב"ד דוחה שבת [דף לה:]:

ולשהותו א"א משנגמר דינו משום עינוי הדין:

הטמאות והטהרות. אם בא אדם לשאל על דבר טהרות שואלין תחלה לגדול שבדיינים מהו אומר בדבר:

מן הצד. מן הקטנים שמא יחייבנו הגדול ולא ירצו לחלוק עליו משום לא תענה על רב שכתוב בלא יו"ד על דבריו של גדול:

הכל כשרין. ואפי' ממזר:

וישראל המשיאים לכהונה המיוחסים הראוים להשיא בנותיהם לכהונה ואע"ג דאתקוש דיני ממונות לדיני נפשות כדאמרן פליגי בכל הנך מכח קראי כדאיתא בגמ' [דף לו:]:

גמ' באחד בניסן לשמיטה. נקט הכי לרבותא דאפי' שמטה דאי לאו דדוקא קאמרי בו ביום לא הוו מרעי למילתייהו לכתוב שטר מלוה הנעשית קודם לכן באותו זמן דלא שכיחי אינשי דמוזפי דמתיראין מן השמטה שלא תשמט מעותם וליכא למימר אחרוהו וכתבוהו דלא מרעי ליה לשטריהו שהכל מרננין אחריו לומר מזוייף הוא שאין דרך להלות בזמן שמטה אפ"ה כיון דשביעית אינה משמטת עד סופה כדכתיב מקץ תלינן באחרוהו וכתבוהו ומכשירין דעבידי אינשי דמוזפן בראש השמטה. וכתבו ז"ל דשמעינן מהא דאם היה כתוב בסוף שמטה והוזמו השטר פסול ולא אמרי' אחרוהו וכתבוהו:

שזמנו כתוב. זמנו מוכיח שנכתב בא' בניסן בשמטה והוציאו ב"ח על חבירו או ע"י פרוזבול שלא שמטתו שביעית או שהגיע זמנו לגבות קודם ראש השנה של שמינית ושביעית אינה משמטת אלא בסופה דכתיב מקץ שבע שנים לסוף שביעית וזה קדם ותבעו:

חיישינן שמא וכו'. פרש"י ז"ל שלא כתבו השטר בזמנו אלא אחרוהו מלכתוב וביום כתיבתו היו במקום אחר כמו שהעדים אומרים אלא שהם כתבו שם המקום שראו בו ההלואה ואע"ג דאמר להו רב לספריה (גיטין דף פ.) כי יתביתו בהיני כתובו בהיני

ואע"ג דמסרין לכו מילי בשילי דאלמא לעולם הם צריכים לכתוב המקום שהם שם ה"מ לכתחלה אבל דיעבד לא מיפסיל בהכי:

וכתבו עליו דלא נהירא דודאי אפסיל בהכי דהתם בגיטין מייתי לה גבי מתניתין דהיה במזרח וכתב במערב ומשמע דכי היכי דגבי גט פסול ה"נ בשאר שטרות. אלא ה"פ השטר בזמנו נכתב ובאותו מקום שנכתב בשטר היה אלא שהם איחרו זמנו ולא כתבו מאותו זמן ואפשר כי ביום הכתוב בשטר היו הם במקום אחר שכבר היה נכתב השטר זה ימים אלא שהם אחרו זמן כתיבתו וכאותה שאמרו שטר שזמנו כתוב בשבת או בעשרה בתשרי כשר שאנו אומרים אחרוהו וכתבוהו שאין פירושו אחרו מלכתוב עד אותו יום שזה א"א אלא מתחלה כתבוהו ואחרו זמנו ולא דקדקו באיזה יום נופל הזמן הכתוב בשטר:

מאוחרין אמאי כשרין. דאי בעי' דרישה וחקירה לא היה שום שטר מאוחר כשר דנימא זיופא הוא ולא ראו עדים החתומים בו את המלוה הזאת ואי משום הנך אחריני תהוי כמלוה ע"פ ולא תטרוף לקוחות דמלוה ע"פ לא טרפה ממשעבדי דלית לה קלא אלא ודאי לא בעינן דרישה וחקירה ומינה דלא בעינן עדות שאתה יכול להזימה דטעמא דדרישה וחקירה משום דבעינן עדות שאתה יכול להזימה הוא:

דף י:

כאן בדין מרומה וכו'. מתני' שנראה לדיין שיש רמאות בדבר התביעה אז צריך לחקור העדים בדרישה וחקירה עד שידע אמיתת הדבר:

והא דאמרינן בשבועות (דף לא.) מנין לדיין שיודע בדין שהוא מרומה שלא יאמר אחתכנו ויהא קולר תלוי בצואר העדים ת"ל מדבר שקר תרחק דמשמע שאין לו ליזקק להם כלל התם מיירי בידוע שהוא ודאי מרומה שיודע שהעדים מכזבין אבל הכא אינו ודאי מרומה ולהכי סגי בהכי אבל היכא דליכא ספק רמאות לא בעי דרישה וחקירה כדאמרינן הכא כאן בדין שאינו מרומה ואף על גב דמדאורייתא בעינן כבדיני נפשות דכתיב משפט אחד יהיה לכם רבנן הוא דתקון הכי כדי שלא תנעול דלת בפני לוין אי הוה בעי דרישה וחקירה לא תמצא מי ילוה וכן גט דמכשרינן אפילו אין בו זמן מהאי תקנתא הוא דלא בעינן דרישה וחקירה כיון דשכיחי טובא כהודאות והלואות ויש כח ביד חכמים לעשות משום דכל דמקדש אדעתא דרבנן קא מקדש ובהאי גט אפקעינהו רבנן לקדושי מיניה וכן למקדש בשטר לא בעינן שיהיה זמן כתוב בשטר מהאי טעמא וכדאיתא בהדיא פ' ד' אחין (יבמות דף לא:):

תניא צדק צדק תרדוף א' לדין ואחד לפשרה צדק דין שלך צדק פשרה שלך לפי ראות עיניך לא תרדוף האחד יותר מחבירו:
שתיהן טובעות שתדחה זו את זו:
זו אחר זו. שתלך האחת אל היבשה עד שתעבור חברתה ואח"כ תעבור היא:
מעלות בית חורין מקום צר ואין דרך לנטות:
ופגעו זה בזה. כגון זה עולה מצד זה וזה מצד זה ופוגעין זה את זה בראש חודו של הר והבקעה עמוקה מימין ומשמאל:
קרובה. לעירה:
ומעלות שכר. האח' לאחרת ותדחה:
תוספתא חמרין שרגליו של אחד מהם רעות אין רשאין לעבור עליו. נפל רשאין לעבור עליו. היה אחד מהם טעון ואחד ריקן מעבירין את הריקן מפני הטעון א' רכוב ואחד ריקן מעבירין את הריקן מפני הרכוב היו שניהם טעונים שניהם רכובים שניהם רקנים עושין פשרה ביניהם וכן ב' ספינות שהיו באות זו כנגד זו אחת פרוקה ואחת טעונה וכו':
דיני ממונות מחזירין וכו'. מה שעשה עשוי אלמא לא הדר:
במומחה. יש בו כח לחזור ולא מצי למימר ליה בע"ד מידי דא"ל אנא טעמא ידענא אבל בשאינו מומחה א"ל מי יימר דטעמא בתרא עיקר דילמא בהאי הוא דטעית:
ומומחה מחזירי'. ה"ג בנסחי עתיקי ודוקני והרב בעל העיטור ז"ל כתב דהכי איתא בכלהו נסחי דצרפת וגרסת רי"ף ז"ל אינה נכונה:
פטור מלשלם. אלמא מה שעשה עשוי ומיהו פטור מלשלם דכיון דמומחה הוא מזלא בישא דההוא גברא גרים ליה למטעי:
אמר רב נחמן וכו'. כתבו מן המפרשים ז"ל דכיון דלא קאמר אלא אמר רב נחמן משמע ודאי דרב נחמן לאו לאיפלוגי אדרב יוסף אתי ואע"ג דלר"נ לא תליא מילתא במומחה ושאינו מומחה כלל אפשר דרב יוסף נמי הכי קאמר כאן במומחה לאו בדיין גופיה שדן מיירי אלא מהגדול קאמר ולפיכך קתני מחזירין דכל ב"ד שגדול מב"ד חבירו בחכמה ובמנין יכול לבטל דברי ב"ד חבירו כאן בשאינו מומחה ר"ל שאין אחר גדול הימנו כדמפרש רב נחמן ולפיכך מה שעשה עשוי דלא ציית ליה בעל דין לאהדורי עובדא ואפילו זה אומר טעיתי לאו כל כמיניה ואע"ג דהך רישא מיירי באינו מומחה כדמוכח מסיפא וכדלקמן מ"מ לר"נ כל היכא דליכא גדול אפילו הדיין מומחה לא מצי למהדר ומה שעשה עשוי דתירוצא דר"נ אינו תלוי אלא ביש גדול אבל באין גדול מצי למימר מי יימר דטעמא בתרא עיקר ואע"פ שהוא מומחה כן נראה דעת ר"נ:

דף יא.

ולשון בעל העיטור ז"ל מומחה שיש גדול ממנו בחכמה ובמנין וטעה לעולם חוזר לדברי הכל ואפי' בשיקול הדעת וליכא פלוגתא כלל עד כאן וכיון שכן נראה מלשון ההלכה משמע שדעת הרב רבינו משה בר מיימון והרב רבינו משה מקוצי ז"ל דאמרו שחוזר הדין כיון שהוא מומחה דלא מצי למימר ליה מי יימר דטעמא בתרא עיקר (כן) סובר דביש גדול מיירי ונקט מומחה כלשון רב יוסף שפי' כדפירש רב נחמן ומיהו גם בשאינו מומחה [כל] שהיה שם גדול היה חוזר שהרי מה שעשה עשוי אינו אלא משום שאין שם גדול כדפריש רב נחמן אלמא דאם היה שם גדול היה חוזר ואף על פי דהך רישא מיירי בשאינו מומחה וטעה בשיקול הדעת וכדמשמע מסיפא דאמר אם היה מומחה אלמא דרישא מיירי בשאינו מומחה בכי האי גוונא אומר שמשלם מביתו ואף על פי שקבלוהו בעלי דינין עליהן וכדאמרן לעיל [בריש פרק קמא] [דף ו.] דהא לא קבלוהו אלא אדעתא למידן להו דין תורה ומיהו יש חילוק בין מומחה שקבלוהו לאין מומחה אף על פי שקבלוהו ושוין גם כן דאין שם גדול דלית בהו חזרה והחלוק מפורש דבאין מומחה משלם מביתו ואם מומחה הוא פטור מלשלם והיינו סיפא דקתני אם היה מומחה לרבים פטור מלשלם ואפילו נשא ונתן ביד כאוקימתא דרב חסדא בסמוך וכן הדין דכל היכא שהוא סמוך שנטל רשות מראש גולה או מב"ד של ישראל או שקבלוהו עליהם בעלי דינים אע"פ שאינו סמוך דין אחד להם לפטרו מן התשלומין כדאמרינן [דף ה.] אמר רב האי מאן דבעי למידן דינא ואי טעי ליפטר לינקוט רשותא מבי ריש גלותא ועלה דהא דזכה את החייב דאמרינן ישלם מקשינן לעיל [דף ו.] אי קבלו עלייהו אמאי ישלם [ומשני דאמרי ליה דיינית לן דין תורה] משמע דפטור והתם מוקמי לה באינו מומחה מדמקשינן מינה לר' אבהו דאמר שנים שדנו אין דיניהן דין והלכך מצו למימר כי קבילנא ליה אדעתא למידן לנו דין תורה וכדכתיבנא:

ירושלמי א"ר עקיבא אני איני יודע לדון דין תורה אלא שיודע מחשבות יפרע מאותן האנשים וכו'. מקבלין אתון עליכון מה דאנא אמר והיינו לענין דין אבל לענין הוראה אפילו אינו סמוך אם הוא מומחה להוראה פטור מלשלם שהרי חייב הוא להורות מן התורה כדאמרי' במס' ע"ז (דף יט:) דתלמיד שהגיע להוראה היינו דגמיר וסביר וכל שהגיע להוראה חייב להורות כדאמרי' ועצומים כל הרוגיה זה תלמיד שהגיע להוראה ואינו מורה וכל שחייב מן התורה פטור מלשלם כדאמרי' בפ"ק [דף ג.] גבי הדיוטות שיכולין לדון מתקנת רבנן אלא מעתה טעו לא ישלמו כלומר כדין ג' סמוכין דפטורין מפני שהם יכולים לדון מן התורה והטעם משום שטעותם של אלו אונס הוא והא דאמרי'

גבי ר' טרפון דפטור משום שהוא מומחה לב"ד לאו דוקא ר' טרפון משום שהוא סמוך. והא דאמרי' פ' אלו טרפות (דף מג:) גבי ההוא תורא דאתחילה ביה שחיטה בתרבץ הוושט וכו' זילו אמרו ליה לבריה דרב יוסף בר חמא דלישלם דמי תורא למריה כתבו ז"ל דדרך צחות בעלמא הוא כלומר ראוי היה כן מפני שגרם להפסידו רב ששת אמר וכו' נראה מדברי רב ששת [דנדי] מאוקימתיה דרב נחמן דפליג עמיה ואינו מחלק בענין שיקול הדעת בין יש גדול ממנו בחכמה לאין גדול דמשום חדושה דטועה בדבר משנה לא איצטריך דכ"ע מודה בה וליכא מאן דפליג ומיהו הרב בעל העיטור ז"ל כתב דרב ששת לא פליג ביש גדול דלעולם חוזר משמע שהרב ז"ל אינו חושש לומר אמאי נדי מאוקימתיה אלא משום שרב נחמן חלק מתניתא חדא בגדול וחדא באין גדול אתא רב ששת לאוקמינהו כולהו באין גדול ממנו ואפ"ה תנן מחזירין משום דטעה בדבר משנה וחוזרין הדבר כשהיה מקודם ודנין בו כהלכה ואם אי אפשר להחזיר פטור מלשלם והטעם כתב הרמב"ם ז"ל [פ"ו] משום שלא נתכוון להזיק ולא תקשי א"כ בשיקול הדעת נמי לא נתכוון להזיק אמאי תנן ומשלם מביתו דהא אוקימנא ההיא רישא בשאינו מומחה מכח הסיפא כצ"ל לרב ששת אבל לרב חסדא ליתא אלא דוקא כשנשא ונתן ביד ורי"ף ז"ל פסק כרב חסדא והרב בעל העיטור כתב דהלכתא כרב נחמן ורב ששת אינם מחלקים תרוייהו בנשא ונתן דרב חסדא יחידאה הוא ובסוף שמעתין אכתוב כפי שהסכימו המפרשים האחרונים ז"ל:

כאן שטעה בדבר משנה מתני' דקתני מחזירין בטועה בדבר משנה שטעותו מצוי במשנה אין דינו דין וחוזר ואפי' טעה בדבי ר' חייא וכו' שהם סדרו סדר תוספתא ולא הוי כל כך עיקר כמשנתינו שסתמה רבי שהיה גדול מהם וכל הישיבה מצויה אצלו ע"י שהיה נשיא ודקדקו עמו בדברים והעמידום על בוריין:

דף יא:

ואפי' בדרב ושמואל. במימרא דידהו שפסקו מסברא שלהם ולא הויא מתניתא אלא סברא וכן הוי טועה בדבר משנה כל שטועה בדבר שנפסק דינו בתלמוד או שטעה בדבר שנשאר בספק כגון הנהו בעי דקיימינן בתיקו דהוי חומרא לתובע וקולא לנתבע ולא עבד הכי טועה בדבר משנה הוא שכבר נפסק הדין לפי הכללות המסורות בידינו וכתבו עוד ז"ל שאפילו טעה בדברי הגאונים ז"ל הוי טועה בדבר משנה כל היכא דאי שמעא לה הוה מקבל לה אבל היכא דלא הוה הדר ביה והיה עומד בשמועתו לא:

ירושלמי [כתובות פרק ט' הלכה ב'] טעות משנה הוא טעות זקנים:

קטלי קני וכו'. אחר שאמרתי לך שאף הטועה בדברי האמוראים האחרונים חוזר מאי גריעותן מאחרים:

קטלי קנים. קוצצי קנים ומלקטי עצים אנן:

דסוגיין בעלמא. רוב הדיינים נראין להם דברי השני אבל היכא דפליגי וסוגיא לא אזלא כחד מינייהו כגון הני דאמרינן (ברכות דף כז. ועוד כ"מ) השתא דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר מאן דעבד כמר עבד ומאן דעבד כמר עבד קם דינא (והדר דינא בחד דינא) כדאמר לעיל [דף כט.] גבי אדם עשוי שלא להשביע את בניו כבר הורה זקן וגבי אריסא דבר זיזא [עובדא דאריסא דבר זיזא הביאו רב אלפס בס"פ הכונס ע"ש] דירושלמי דאמרי' התם מה שנעשה ע"פ ב"ד נעשה דמילי דסברה נינהו וליכא למימר ודאי טעה אבל היכא דסוגיין בעלמא אזלא כאידך ודאי טעה בשיקול הדעת וכיון דטועה בדבר משנה חוזר אפי' בדברי הגאון ובשיקול הדעת דאזלא סוגיא כאידך לא חשבינן ליה טועה בדבר משנה צ"ל דאזלא סוגיא בעלמא אינו נמצא מפורש בכתב אלא כמו שנראה מלשון הרמב"ם ז"ל פ"ו מהל' סנהדרין שהטעם [שטועה] בשיקול הדעת שאינו חוזר כטועה במשנה משום שאינו כתוב מפורש דסוגיא דשמעתא אזלא כאידך היינו שפשט המעשה כן והוא לא ידע:

ירושלמי [**מכילתין פ"א הל"א**] **תמן תנינן דן את הדין זיכה את החייב וכו'**. ר' אבהו בשם ר' אבהו כשאמרו לו הרי את מקובל עלינו כשלשה ע"מ שתדוננו דין תורה וטעה ודנן בשיקול הדעת מה שעשה עשוי מפני שטעה ודנן בשיקול הדעת וישלם מביתו מפני שהגיס דעתו לדון יחידי דין תורה דתניא אל תהיה דן יחידי שאין דן יחידי אלא אחד א"ר יהודה בן פזי אפי' הקב"ה אין דן יחידי דכתיב כל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו אלו מימינים לזכות ואלו משמאילים לחובה ואע"פ שאין דן יחידי חותם יחידי דכתיב אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת. נראה מהירושלמי [הא] דתנן אם היה מומחה לרבים פטור מן התשלומין אם אמרו לו בפירוש על מנת שתדין דין תורה וטעה חייב:

רב חסדא אמר וכו'. מהדר לעיל לשנויי מתני' דמחזירין ומתני' דדן את הדין דמצי לאוקמא תרוייהו בשיקול הדעת ובאין גדול דביש גדול לעולם חוזר וטועה בדבר משנה נמי לעולם חוזר ודן את הדין דאמרי' מה שעשה עשוי דמשמע דאינו חוזר היינו בשנשא הדיין מזה ונתן לזה והא דבנשא ונתן קם דינא טפי מלא נשא ונתן דאמרי' הדר דינא דתנן מחזירין נאמרו בו הרבה טעמים יש שפירשו משום דכשנשא ונתן ביד הוה ליה מזיק ממש וכשלא נשא ונתן ביד הוה ליה דינא דגרמי ואע"ג דקי"ל (ב"ק דף ק.) כר"מ

דדאין דינא דגרמי שאני הכא דכיון דאיכא תקנתא בחזרה דבעל דבר שתפס שלא כדין לא מחייבין הדיין ואפי' לית ליה מידי לאידך לשלומי פטור הדיין דכל היכא דאית ליה פטור כי לית ליה נמי פטור כדאמרי' בר' טרפון שהאכיל בהמה שנטלה האם שלה לכלבים ואמרי' עלה [דף לג.] דכיון דאלו איתא לפרה הוה הדרה דנטלה האם כשרה היא השתא שהאכילוה לכלבים נמי פטור דאינו אלא כמשיא עצה שאינה הגונה לחבירו אבל הרמב"ם ז"ל כתב הכא דאי לית ליה מידי לשלומי משלם הדיין מביתו ויש שכתבו שלא נראו דבריו ויש שפירש דטעמא שנשא ונתן שאינו חוזר ומשלם משום שהחזיק כל כך את דבריו אבל לא נשא ונתן שלא החזיק דבריו כל כך הדין חוזר וכיון שחוזר הדין אינו משלם:

דף יב.

וכל הני סברי דנשא ונתן משמע ביד ממש וכן משמע מכל הסוגיא [זיכה את החייב] דאוקמה רבינא שהיה משכון בידו ונטלו הימנו טימא את הטהור דאגע בהו שרץ וקשה לכולהו אם כן דאינו חייב עד שישא ויתן ביד היכי אמרינן לעיל [דף ה.] האי מאן דבעי למידן וכי טעי ליפטר לינקוט רשותא מריש גלותא ומה צורך היה לו לישא וליתן שיצטרך למנקט רשות לא ישא ויתן ביד ובלא רשות נמי ליפטר והיכי אמרינן לעיל [בגמ' בריש פירקין] דמש"ה תקנו שישלמו הדיינים שלא תנעול דלת בפני לווין אכתי מה הועילו בתקנתן לא ישאו ולא יתנו בידם ויפטרו לפיכך יש שפי' דלאו דוקא נשא ונתן ביד אלא כל היכא שנגמר הדין על פיו היינו נשא ונתן ביד ואינו חוזר וכל זמן שלא נגמר לא נשא ונתן ולפיכך חוזר ודחקו הרבה ליישב הסוגיא:

ולענין פסק ההלכה פסקו כרב חסדא דהא רבינא דבתרא הוה קאי כוותיה ומתרץ מילתיה וכמו שכתב הרב אלפסי ז"ל וכתבו עוד בשם הרא"ה ז"ל דכיון דלא מכרעת מלתא דלפלגו הני אמוראי אהדדי נקטינן ככולהו הלכך נקטינן משמעתין דטועה בדבר משנה לעולם חוזר בין במומחה בין נגמר הדין בין לא נגמר הדין וכיון דחוזר פטור מלשלם ואפי' לית ליה מידי לבעל דיניה לשלומיה כיון דאי אית ליה הדר לאו מידי קעביד וזה שוה בין בדין בין בהוראה ומי שאינו מומחה שהורה וטעה בדבר משנה אי ליתא דתהדר אפשר דמשלם מביתו דפושע הוא:

טועה בשיקול הדעת בין שהיה הדיין מומחה בין שאינו מומחה ודן בקבלה אם יש גדול ממנו בחכמה ובמנין הוא מחזירו. בזמן שלא נשא ונתן ביד חוזר הדין בין לרב חסדא בין לר"נ למר מפני שיש גדול ממנו ולמר מפני שלא נגמר הדין ואפשר דמודה להדדי

ואם נגמר הדין אינו חוזר כרב חסדא ובשאין גדול ממנו בחכמה ובמנין אינו חוזר ל"ש נגמר הדין ל"ש לא נגמר דאמר ליה מי יימר דמעיקרא טעית דלמא השתא טעית כר"נ:
וזה הענין כולו שוה בכל הדיינים ביחיד מומחה דקבלוהו או דשקיל רשותא ובשאינו מומחה נמי דקבלוהו ובשלשה מומחין סמוכין ובג' הדיוטות וביחיד מומחה דלא קבלוהו זהו דינם לענין חזרה:
ולענין תשלומין קי"ל דכל היכא דאיכא חזרה ליכא תשלומין אע"ג דלא אפשר בחזרה ויש מי שכ' מי שאינו מומחה שהורה וטעה בשיקול הדעת היכא דאיכא חזרה כגון דאיכא גדול ממנו והאכילוה לכלבים חייב לשלם עכ"ל:
אמר המחבר תשובה לרבינו האי גאון והביאה הרב"ה אפי' נשא ונתן ביד אם ישנו לבעל דין שנטל מה שאין לו ויש לו ממה להחזיר יש מן הדין להוציא ממנו ואם אינו או שישנו ואין לו להחזיר משלם הדיין מביתו בזמן שנטל ונתן ביד עכ"ל והיכא דאמרינן קם דינא כגון דליכא גדול בין נגמר הדין בין לא נגמר אי נמי איכא גדול ונגמר אי יחיד מומחה הוא ושקיל רשותא אי נמי קבלוהו עלייהו דכולה חדא היא פטור מלשלם וזו היא ששנינו ואם היה מומחה לרבים פטור מלשלם אבל מומחה דלא קבלוהו אי נמי שלשה הדיוטות אי נמי שאינו מומחה וקבלוהו כולם חייבים לשלם ושלשה מומחין סמוכים פטורין מלשלם לעולם אע"פ שדנו בכפייה דהא מדאורייתא אית להו רשותא למידן ומחייבי וכדכתבינן לעיל דשלשה סמוכים בדין כיחיד מומחה בהוראה דפטור וטעמא משום דמדאורייתא אית להו רשותא. ודע דמי שאינו מומחה שדן בלא קבלה אע"ג דקביל רשותא מבי ריש גלותא דיניה לאו דינא בין טעה בין לא טעה ורשותא לא מהני אלא במומחה אבל שאינו מומחה איסורא רבה עבד מאן דאוקמיה [דף ז:] ואשרה הוא וכל זה שאמרנו בשלא נשא (ונתן) הדיין ביד ממש אבל עבד מעשה בידים חייב ואפילו בשלשה סמוכין ואפילו בטועה בדבר משנה דלית ליה לשלומי דמזיק הוא כך מצאתי כתוב וכן פירש הרמב"ן ז"ל:

דף יג.

מתני' דיני ממונות דנין ביום וגומרין בלילה:
גמ' ולילה לגמר דין. אם התחילו ביום ולא הספיקו לגומרו גומרים בלילה. ולקמן מכשרינן סומא בא' מעיניו לדון דמדמכשרינן בלילה לגמור. סומא בא' מעיניו דעדיף אפי' לכתחלה מותר לדון אבל סומא משתי עיניו פסול לדון וכדמוכחין בסמוך:

[**דף לד:**] **ג' שנכנסו**. כתב רש"י פ' יש נוחלין [דף קיג:] דדוקא נקט נכנסו לבקר מאיליהן אבל היכא שזמנם להעיד הוו להו עדים לאלתר ושוב אין נעשים דיינים אפי' כשיעידו אחרים בפניהם דכיון שנתכוונו להעיד כמי שהעידו ממש דמי ואין עד המעיד נעשה דיין אפי' בעדות אחרים והביא ראיה מדאמרינן במס' מכות (דף ו.) גבי נמצא א' מהם קרוב או פסול עדותן בטלה דאמרי' להו למחזי אתיתו או לאסהודי ואי לאסהודי נמצא א' מהם קרוב או פסול עדותן בטלה. ופירש הוא ז"ל דאמרי' להו מתחל' כשראיתם העדות נתכוונתם להעיד או לראות הדבר אלמא כוונתם להעיד פוסלת. ולדבריו ז"ל צריך לעיין הרבה במה שנהגו העולם להחתים בכתובות הקרובים והשושבינים וכן בקדושין יש שם קרובין הרבה ואע"פ דשמא מאחר שנהגו ליחד עדי קדושין לא יצטרפו עם האחרים וגם האחרים לא יתכוונו להעיד מ"מ אם הכוונה פוסלת היה לנו לחוש שמא יש אחד מהם שמתכוון להעיד אלא ודאי אין כוונה להעיד פוסלת ואע"ג דודאי משעת ראיה נעשה עד הקישה דב' וג' דאמרינן (מכות דף ה.) מה ב' נמצא אחד מהם קרוב או פסול עדותן בטלה אף ג' כן לא מיירי אלא במקיימי דבר כדכתיב יקום דבר כלומר בשעה שהם מקיימים הדבר שמעידין עליו אבל בשעת ראייה לא אתקוש ולמחזי אתיתו וכו' דאמרינן התם לאו בשעת ראיית העדות קאמר אלא עכשיו כשבא להעיד אם באו כלן כאחת כדי להעיד ולהצטרף אלו עם אלו עדותן בטלה ואפילו חזרו אחר כך הכשרים והעידו בפני עצמן עדותן בטלה דומיא דשנים אבל אם באו לראות אין צירוף לזה עם זה וכשר והה"נ שאין כוונתם להעיד פוסלת שלא יהא דיין ולא מיבעי בסתמא אלא אפילו זימנום בפירוש להעיד איכא מ"ד שנעשים דיינין וטעמא משום דפרישו בגמרא לרבנן עד אמאי לא נעשה דיין ומפרש משום דמחזי כנוגע בעדות והא לא שייך האי טעמא אלא בעד המעיד בלחוד והכי משמע גבי קדוש החדש דעד הרואה נעשה דיין כדפרכינן התם ולא תהא שמיעה גדולה מראה ועד המעיד לא נעשה דיין כדאמרינן התם (ר"ה דף כה:) ראוהו ג' והם בית דין יעמדו שנים ויושיבו מחבירים אצל היחיד ובדיני נפשות אפי' עד הרואה אינו נעשה דיין כדקאמר ר' עקיבא (ב"ק דף צ:) בסנהדרין (הרי) שראו באחד שהרג את הנפש כלם עדים ואין עד נעשה דיין דכיון דחזו דקטל נפשא תו לא חזו ליה זכותא ובקיום שטרות אפי' עד המעיד נעשה דיין דקיום שטרות דרבנן ואקילו בהו כדאמרינן בכתובות (דף כא:) שלשה שישבו לקיים את השטר שנים מהם מכירין חתימת ידי העדים ואחד אינו מכיר עד שלא חתמו מעידים בפניו וחותם הרי שהב"ד עצמן מעידין לפניו:

רצו כותבין. בלשון עדות והיורשין יבואו לב"ד וב"ד יעשו כפי הצוואה:

רצו עושין דין. פרש"י ז"ל שהם פוסקים את הדין על פי צוואתו וא"צ ב"ד אחר נראה מפירושו ז"ל שר"ל שהוא עשאן ב"ד על עצמו ואין היורשין יכולין לדון בפני אחר שהצואה בעצמו היא פסק דין שנפסק בפני אלו שהם ב"ד ושמעינן מהא דב"ד יכולין לדון ע"פ ראייתם בלא קבלת עדות אחרת כיון שהם יודעים הדבר דהא דאמרינן דעד הרואה נעשה דיין לאו דוקא כשמעידין לפניו אלא אפי' ע"פ ראיית עצמו יכול לדון והכי אמרינן נמי גבי קדוש החדש (ר"ה דף כה:) ובכתובות [שם] נמי זאת אומרת דיינין המכירין חתימת ידי העדים א"צ להעיד בפניהם ואע"ג דרב אשי דחי לה התם דחיי' בעלמא היא והכי אמרינן פרק החובל (דף צ:) בההוא גברא דתקע ליה לחבריה וכו' אמר ליה רבי הא אנא והא ריה"ג דאמר מנה צורי ומפרשים התם לחד לישנא הא אנא דחזיתיך והא רבי יוסי הגלילי דאמר מנה צורי זיל הב ליה מנה צורי ואע"ג דהתם ליכא הודאת בעל דין הוא נעשה דיין ע"פ ראייתו ושלא כדברי אותם המפרשים דאמרי דבדיני ממונות בעינן לעולם שיעידו בפניהם דהגדה בעיא ושאני קדוש החדש דלא כתיב ביה הגדה אלא כזה ראה וקדש. ואותם שנכנסו לבקר את החולה דאמרינן עושין דין משום דאיכא הגדה דבעל דבר שצוה בפניהם והודאת בעל דין כמאה עדים דמי:

שנים כותבין ואין עושין דין. אפילו יעידו אחרים בפניהם משום דקבלת עדות בב"ד בעינן ואלו לא הוי ב"ד שאינם אלא שנים:

אבל בלילה. אפילו שלשה כותבין ואין עושין דין פרש"י ז"ל אין עושין דין על פי עצמם אבל בעדות אחרים שיעידו בפניהם עושין דין וטעמא לפי שאין שם ב"ד עליהם בלילה שהרי אינם ראוים להיות עכשיו דיינים וראוים להיות עדים הלכך שם עדים עליהם יותר משם דיינים ואין כאן קבלת עדות בב"ד אבל ב"ד שקבלו עדות בלילה דיעבד כשרה דמכל מקום ב"ד הם וכתבו עליו ז"ל דליתא דקבלת עדות בלילה פסולה ואם קבלו עדות בלילה צריכין לחזור ולקבל ביום וראיה מדאמרי' במס' ר"ה (דף כה:) למה לי למיתני נחקרו העדים וכו' סד"א תהוי חקירת העדים כתחלת דין ומקדש כגמר דין וליקדשיה בלילה מידי דהוה אדיני ממונות דדנין ביום וגומרין בלילה קמ"ל אלמא קבלת עדות כתחלת דין הוא שאינה אלא ביום אפילו בדיעבד תדע דתנן בפרק מצות חליצה (דף קד.) חלצה בלילה כשרה ור"א פוסל ומפרשים בגמרא פלוגתייהו דמר סבר חליצה כתחלת דין דמיא ומ"ס כגמר דין דמיא אלמא תחלת דין בלילה פסול וה"ה לקבלת עדות כדפרישית כן כתבו המפרשים האחרונים ז"ל בשם הרמב"ן ז"ל הלכך טעמא דבלילה אין עושין דין משום דאין קבלת עדות בלילה הוא ומש"ה אין עושין דין אלא בעדות אחרים שיעידו לפניהם למחר והא דמפרשינן בגמרא טעמא משום דאין עד נעשה דיין

היינו משום דאין עד המעיד נעשה דיין היה לנו לומר שיעיד כל אחד בפני חביריו עם אחד שבשוק כדאמרינן בירושלמי [ר"ה פ"ג הל"א] גבי קדוש ליקום חד וליתוב חד עם צירוף אחרים מן השוק לג' ומשני אין עד נעשה דיין שכיון שיעיד הא' ה"ל עד המעיד ואיך יעשה דיין אבל א' מהם יכול לדון עם ב' אחרים מן השוק ויעידו חביריו לפניהם: **סומא באחת מעיניו**. אבל סומא מב' עיניו פסול לדון דהא פסול הוא להעיד ואפי' פתח ונסתמא דבעינן תחלתו וסופו בכשרות כדאיתא בפ' יש נוחלין [דף קכח.] ואם כן לדין נמי פסול דתנן כל הכשר לדון כשר להעיד הא פסול להעיד פסול לדון. והכי משמע נמי פרק מצות חליצה (דף קא.) גבי פלוגתא דר' יהודה ורבנן דמר סבר מצות חליצה בג' ומר סבר בה' דאקשינן ורבי יהודה הדיוטות מנא ליה נפקא ליה מלעיני מדאצטריך לעיני למעוטי סומין ש"מ דאפי' הדיוטות כשרים דאס"ד סנהדרין בעי' למה ליה לעיני מדרב יוסף נפקא סנהדרין מנוקין הם מכל מום כדכתיב כלך יפה וגו' ומום אין בך והשתא אס"ד סומים כשרים לדיני ממונות הא אצטריך שפיר לעיני למפסל סומים בחליצה ואכתי הדיוטות מנא לן נהי דלא בעינן סנהדרין דלמא מומחין בעינן אבל אי בדיני ממונות פסולי סומין לא אצטריך לעיני אלא למכשר הדיוטות:

דף יג:

סתמא דרבים עדיף. דההיא דכל הכשר ר"מ היא דמקיש ריבים לנגעים לומר דבעינן לכל מראה עיני הכהן וכיון דבדוכתא אחריני במתני' דהכא הדר וסתם כרבנן עבדינן כותיה: **משום דקתני לה**. להא דדנין בלילה גבי הלכתא דדייני הכא בסנהדרין ש"מ עיקר היא למילף מינה דאלו ההיא דכל הכשר במסכת נדה תניא רבי אגב גררא דתנן התם כי ה"מ טובא בפ' בא סימן הלכך לאו אליבא דהלכתא סתמא אלא משום אחריני דדמו אהדדי: **גרסי' בגמ'** [דף לה.] **לפיכך אין דנין לא בערב שבת ולא בעי"ט**. מ"ט משום דלא אפשר היכי ליעביד לידייניה במעלי שבתא וליגמריה בשבתא אין רציחה דוחה את השבת לפיכך כיון דדיני נפשות אין דנין בו ביום לחובה עד למחר דבעינן צדק ילין בה שילינו בדין כדי לצדקו אם אפשר אין דנין בערבי שבתות וימים טובים דאי חזו חובה בעו למעבד הלנה ולמחר בשבת אין גומרין את הדין דכיון דלא מצו למקטליה עד א' בשבת [נמצא אתה מענה את דינו] ולאורתא לא מצי למקטליה דנגד השמש בעינן כדתנן [מכילתין דף לה.] דיני נפשות ביום דכתיב והוקע אותם לה' נגד השמש ולא מצי למגמר דינא בחד בשבת ולקטליה דכיון שדיינוהו בע"ש ישכחו הטעמים שנשאו ונתנו ודקדקו לישב ולהעמיד דבריהם:

אין רציחה דוחה וכו'. וא"ת תיפוק לי דאין דנין בשבת גזרה שמא יכתוב כדאמרינן פ' משילין (דף לו:) י"ל דהא עדיפא ליה דאסור מדאורייתא כדילפינן ממושבותיכם האמור בלא תבערו ומושבות האמור גבי משפט והיו לכם לחקת משפט וגו' לומר שאין מיתת ב"ד דוחה שבת ומתני' נמי דינא דאורייתא קתני:

הא דתני דאין דנין וכו'. בדיני נפשות דמשמע הא בדיני ממונות דנין בערבי שבתות וי"ט ובעלמא קי"ל דאין דנין אפילו דיני ממונות בע"ש וכדאמרינן בירושלמי והביאו רבינו אלפסי ז"ל בהלכותיו [לעיל סי' אלף כ"ב] אסור לדון דיני ממונות בערב שבת והא מתני' פליגא לפיכך אין דנין לא בע"ש וכו' דמשמע דדיני נפשות הוא דלא הא דיני ממונות דנין ומשני כאן להלכה כאן למעשה ופירשו בו הא דאורייתא הא דרבנן:

ותו אמרינן בגמרא [דף לו.] דיני נפשות מתחילין מן הצד מנא הני מילי אמר רב אחא בריה דרב איקא בר פפא אמר קרא לא תענה על ריב לא תענה על רב:

אמר רב שונה אדם לתלמידו ודן עמו בדיני נפשות [שם ע"ב] וכי קאמר רב כגון רב כהנא ורב אסי דלגמריה הוו צריכי ולסבריה לא הוו צריכי:

פירוש על רב חסר יו"ד ומשמע לא תחלוק על מופלג דב"ד כן פרש"י ז"ל:

וכתבו המפרשים ז"ל לאו למימרא דאסור לענות על רב דאדרבה אסור לו לשתוק שהרי בדיני נפשות אמר אחד מן התלמידים יש לי ללמד עליו זכות שומעין לו ותלמיד היושב לפני רבו ורואה זכות לעני וחובה לעשיר אין לו לשתוק אלא הכי אמר קרא שראוי לעשות בענין שלא יצטרכו לענות על רב כלומר שידברו הם תחלה ולא מפני כבודו אלא שיש לחוש שמא [לא] ירצה התלמיד לחלוק אח"כ על הרב כי יתבייש ממנו ויכניס דבריו ומפני כך חששו לזה בדיני נפשות מתוך חומר שבהם אבל בדיני ממונות אין אנו חוששין כ"כ לפיכך אם רצו מתחילין בגדול. ומיהו טוב הדבר להתחיל לעולם מן הצד כדאמרינן בפרק הניזקין (דף נח.) אמר רב אנא הואי במנינא דבי רבי ומנאי דידי מנו ברישא:

[דף נט.] אמר רב הלל בריה דרב אילא כולהו מנייהו דבי רבי מן הצד הוו מתחלי ופירש הרא"ש ז"ל שם דאע"ג דקרא לא חשש אלא בדיני נפשות רבי לרוב ענוותנותו חשש אף בדיני ממונות והיה מוחל על כבודו שהיה מתירא דכיון שלא היה כמוהו כדאמר רב הלל בריה דרב אילא מימות משה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד שמא ימנעו התלמידים מלאלפא מה די בלבם על דינא:

הני מימרי דרב אילא תרוייהו נאמרו זו אחר זו התם:

ודן עמו. ונמנה עמו לזכות או לחובה ומטין הדין ע"פ התלמיד כאחד מן הדיינים:

דלגמריה דרב הוו צריכי למה ששמע מרבו. אבל לסבריה למצוא ראיות ולישב הטעמים אינם צריכין הלכך גברא באפי נפשיה הוא דאי משום גמרא דשמעו מיניה כל ישראל נמי ממשה קבלו. ואין אלו טעמי הבנת לבו דנימא אם היה חכמתו מרב אחר היה אומר טעם אחר. אבל בשאר תלמידים דצריכי לסבריה אין מונין להם אלא אחד. ודיני ממונות שוה לענין זה לדיני נפשות אבל הטהרות והטומאות שהוראתן ביחיד מומחה אפילו שאר התלמידים נמנים בשנים אם נחלקו אחרים בדבר ומטין הדין אחר הרוב וכדתניא הטהרות והטומאות אב ובנו הרב ותלמידו מונין להם שנים:

מתני' הכל כשרים וכו'.:

גמ' חדא לאתויי גר. האי גר דקאמרינן כשר לדון דיני ממונות דוקא דאמו מישראל דגרסינן בפרק מצות חליצה [דף קב.] אמר רבא גר דן את חברו דבר תורה דכתיב שום תשים עליך. עליך הוא דבעינן מקרב אחיך אבל גר דן את חבירו ואם היתה אמו מישראל דן אפילו ישראל ולענין חליצה עד שיהא אביו ואמו מישראל מאי טעמא תרי בישראל כתיבי:

וגרסינן נמי בפרק החולץ ליבמתו (דף מה.) רב אשי אכשרי לרב מרי בר רחל ומנייה בפורסי דבבל ואע"ג דאמר מר כל משימות שאתה משים יהיו מקרב אחיך כיון דאמיה מישראל מקרב אחיך קרינא ביה והכי איתא נמי בקדושין פרק עשרה יוחסין (דף עו:) דאמר רב יוסף אמו מישראל מקרב אחיך קרינא ביה כן כתב רבינו אלפסי ז"ל והסכימו עמו המפרשים ז"ל:

אמרי' בגמ' [מכילתין דף לח:] תנן התם רבי אליעזר אומר הוי שקוד ללמוד תורה ודע מה שתשיב את האפיקורוס אמר רבי יוחנן לא שאנו אלא אפיקורוס נכרי אבל אפיקורוס ישראל כל שכן דפקר. פי' שקוד מהיר וזריז שתדע להשיב לאפיקורוס הבא להביא ראיה מן התורה לדברי מינות:

כל שכן דפקר אם תחזיר לו תשובה שהרי כבר הכיר וכפר ומתוך כך מדקדק ולא תוכל להשיבו דבר המקובל עליו:

סליקו להו אחד דיני ממונות

דף יד.

היו בודקין אותו. ועוד תנא בפרקין העובד ע"ז את מה עבד ובמה עבד כל המרבה בבדיקות הרי זה משובח מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנים:

מה בין חקירות לבדיקות. חקירות אמר אחד איני יודע [וכל שכן אם] שנים אומרים אין אנו יודעים עדותם בטלה בדיקות אמר אחד איני יודע ואפילו שנים אומרים אין אנו יודעים עדותן קיימת אחד חקירות ואחד בדיקות בזמן שמכחישין זה את עדותם בטלה. אחד אומר בשנים בחדש ואחד אומר בג' בחדש עדותן קיימת שזה יודע בעבורו של חדש וזה אינו יודע בעבורו של חדש אחד אומר בג' ואחד אומר בה' עדותם בטלה אחד אומר בשתי שעות ואחד אומר בג' עדותן קיימת אחד אומר בג' ואחד אומר בה' עדותם בטלה רבי יהודה אומר עדותם קיימת אחד אומר בה' ואחד אומר בז' עדותם בטלה שבחמש חמה במזרח ובז' חמה במערב. ואח"כ מכניסין את השני ובודקין אם נמצאו דבריהם מכוונים פותחין בזכות. אמר אחד מן העדים יש לי ללמד עליו זכות או אחד מן התלמידים יש לי ללמד עליו חובה משתקין אותו אמר אחד מן התלמידים יש לי ללמד עליו זכות מעלין אותו ומושיבין אותו ביניהם ולא היה יורד משם כל היום כולו אם יש ממש בדבריו שומעין לו ואפילו הוא אומר יש לי ללמד על עצמו זכות שומעין ובלבד שיש ממש בדבריו אם מצאו לו זכות פטרוהו ואם לאו מעבירין אותו למחר היו מזדווגין זוגות זוגות. היו ממעטים במאכל ולא שותין יין כל אותו היום ונושאין ונותנין בדבר כל הלילה. ולמחר משכימין לב"ד המזכה אומר אני מזכה ומזכה אני במקומי המחייב אומר אני מחייב ומחייב אני במקומי המלמד חובה מלמד זכות אבל המלמד זכות אינו יכול לחזור וללמוד עליו חובה טעו בדבר שני סופרי הדיינים מזכירין אותו ואם מצאו לו זכות פטרוהו ואם לאו עומדין למנין. י"ב מזכין וי"א מחייבין זכאי י"ב מחייבין וי"א מזכין ואפילו י"א מחייבין [וי"א מזכין] וא' אומר איני יודע ואפי' כ"ב מזכין ואחד אומר אינו יודע מוסיפין הדיינים ועד כמה מוסיפין . עד שבעים ואחד. ל"ו מזכין ול"ה מחייבין זכאי. ל"ו מחייבים ול"ה מזכין דנין אלו כנגד אלו עד שיראה אחד מן המחייבין דברי המזכים:

[**פירש**] אחר שאיימו העדים היו בודקים אותן בז' חקירות ובגמ' יליף להו מקראי ודרשת וחקרת ושאלת היטב וגו' ודרשו השופטים היטב:

באי זו שבוע. של יובל:

באי זו שנה. של שבוע:

בכמה בחדש. בכ' יום או בכ"ה באי זה יום. של שבת ואע"פ שאמרו בכך וכך בחדש אעפ"כ שואלים להם אי זה יום בשבת לפי שכל ז' חקירות הללו באות להביאם לידי הזמה ושמא יש עדים להזימן ואינן מעלין על לבם חשבון של חדש אם היו אלו עמהם

אותו היום במקום אחר וכששואלים אותם אי זה יום והם אומרים ביום פלוני נזכרין עדי הזמה להזימן:

באי זו שעה של יום. שמא אין עדים להזימן לכל היום ויש עדים להזימן לאותה שעה:

באי זו מקום. שזו היא המועלת להביא את כל החקירות להזימן ובלאו הכי לא מתזמא:

מכירין אתם אותו. ההרוג שמא נכרי היה וזו אינה מן החקירות של הזמה אלא כל שאר בדיקות אינם אלא להכחיש שמא לא יאמר זה כדברי חבירו ותבטל עדותם והוא והם פטורים אבל מן החקירות של הזמה אי אתה מוצא יותר מז' כדאמרינן בגמ':

העובד ע"ז [אם] הם מעידים בכך [שואלין] את מה עבד פעור או מרקוליס:

במה עבד בשחיטה או בהשתחואה:

עוקצי תאנים שהיו מעידים שהרגו תחת תאנה ובדק בן זכאי תאנה זו עוקציה דקין או גסין עוקץ זנב הפרי מקום חבורי באילן:

חקירות אמר אחד וכו' עדותן בטלה. ז' חקירות מקראי נפקי לן דבעינן בכולהו שתהא יכול להזימן באותה חקירה וכיון דאמר איני יודע שוב אי אתה יכול להזימן באותה חקירה וכיון דא"א לקיים בה מצות הזמה באותו העד בטלה העדות ואפילו הם ק' דאין העדים נעשים זוממין עד שיזומו כולם כדאמרינן במסכת מכות (דף ה:) מנין שאפילו הם ק' ת"ל עדים:

בדיקות אפילו אמרו כולם אין אנו יודעים מצות הזמה ראויה להתקיים בהם דאין הזמה תלויה אלא בחקירות לומר עמנו הייתם באותה שעה במקום אחר:

כל עדותם בטלה שבתלמוד הוא והם פטורים:

שזה יודע בעבורו זה שאמר בשנים ידע החדש שעבר מלא היה ויום ראשון של חדש שהוא יום ל' מחדש שעבר היה:

אחד אומר בב' שעות וכו'. דטעי אינשי בהכי:

רבי יהודה אומר וכו'. דכולי האי טעי אינשי:

ונמצא דבריהם וכו'. ומעתה צריכין לישא וליתן בדבר:

פותחין לזכות. אי לא קטלת לא תדחל כדאמרינן בפרקא דלעיל:

אמר אחד מן העדים וכו'. משתקין אותו וכ"ש אם בא ללמד חובה:

[**אמר** אחד מן התלמידים יש לי ללמד עליו חובה] משתקין אותו כדאמרינן אחד לא יענה בנפש למות ולמות הוא דאינו עונה הא לזכות עונה:

מעבירין אותו מעבירין את הדין עד למחר משום הלנת דין כדאמרינן בפרקא דלעיל:

היו מזדווגין ביום ראשון לאחר שהעבירו לדין ממקום הישיבה היו מזדווגין בבתיהם או בשוק ונושאים ונותנין בדבר כל הלילה איש איש לעצמו:

המזכה אתמול אומר אני הוא המזכה אתמול ועדיין מזכה אני על כרחו אומר שאינו יכול לחזור בו:
והמחייב אומר אם לא מצא זכות הלילה אני הוא המחייב ומחייב אני במקומי:
המלמד. אתמול חובה אם מצא לו זכות הלילה מלמד זכות אבל המלמד זכות וכו':
י"ב מחייבין וכו'. והטייה לרעה ע"פ אחד ליתה הלכך יוסיפו הדיינין:
ואפילו כ"ב מזכין או מחייבין ואחד אומר איני יודע יוסיפו הדיינים דהאי דאמר איני יודע כמאן דליתיה דמי ואין דיני נפשות לא לחובה ולא לזכות בפחות מכ"ג:
שנים שנים אם נתחלקו ב' שהוסיפו זה לכאן וזה לכאן דאכתי ליכא הטייה לא לטובה ע"פ אחד ולא לרעה ע"פ שנים צריך עוד להוסיף שנים וכן עד ע"א:
עד שיראה א' מן המחייבין דברי המזכין דאיכא הטייה לטובה ע"פ אחד וה"ה אם יראה אחד מן המזכין דברי המחייבין דהוו להו ל"ד מזכין ול"ז מחייבין דאיכא הטייה לרעה ע"פ שלשה ובשעת גמר דין הא אוקימנא דאף המלמד זכות יכול לחזור בו וללמד חובה והאי דתני הכי משום לישנא מעליא הוא דתנא אזכות קא מהדר והכי תריצנא בפירקין דלעיל [דף לד.]:
גרסי' בגמ' [**דף מא.**] **א' אומר ב' בחדש וכו'** א"ר חנינא א"ר אסי א"ר יוחנן עד כמה מברכין על החדש עד שתתמלא פגימתו וכמה א"ר יעקב בר אידי עד ז' נהרדעי אמרי עד ט"ז [דף מב:] ותרוייהו כרבי יוחנן סבירא להו האי למהוי כי יתרא האי למהוי כי נפיא א"ר אחא בר חנינא א"ר אבין א"ר אסי א"ר יוחנן כל המברך על החדש בזמנו כאילו מקבל פני שכינה כתיב הכא החדש הזה לכם וכתיב התם זה אלי ואנוהו תנא דבי ר' ישמעאל אלמלא לא זכו ישראל אלא להקביל פני אביהם שבשמים בכל חדש וחדש דיין אמר אביי הלכך מברך מעומד מרימר ומר זוטרא מכתפי להו ומברכי:
היכי מברכין כדרב יהודה דאמר רב יהודה ברוך אשר במאמרו ברא שחקים וברוח פיו כל צבאם חק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידם ששים ושמחים לעשות רצון קוניהם פועל אמת שפעולתו אמת וללבנה אמר שתתחדש עטרת תפארת לעמוסי בטן שהם עתידין להתחדש כמותה ולפאר ליוצרם על שם כבוד מלכותו ברוך מחדש חדשים:
כי בתחבולות תעשה לך [**מלחמה**]. א"ר אחא בר חנינא א"ר אבין א"ר אסי א"ר יוחנן במי אתה מוצא מלחמתה של תורה במי שיש בידו חבילות של משנה קרי רב יוסף אנפשיה ורב תבואות בכח שור:
פירוש עד כמה מברכים אם לא בירך היום יברך למחר:
על החדש. על הלבנה בהתחדשה:

עד שתתמלא פגימתה אבל בתר הכי לא שייך למימר מחדש חדשים שהרי כבר נושנת היא:
ותרוייהו כרבי יוחנן במילתיה דרבי יוחנן פליגי ועד שתתמלא סבירא להו מיהו רב יהודה סבר מלוי פגימה דקא אמר רבי יוחנן למהוי כיתרא היא כמו יתר של קשת שתהא פגימת הקשת מלאה עד היתר דהיינו חצי עגול והאי לסוף שבעה הוא ונהרדעי סברי מלוי פגימה דרבי יוחנן עד דתהוי כי נפיא עגולה במלואתה:
דיין אלו לא זכו למצוה אחרת אלא לזו שמקבלים פני שכינה פעם אחת בחדש כדאמרינן בגזירה שוה:
הלכך מברך וכו'. הואיל וכמקבל פני שכינה הוא מעומד בעי ברוכי משום כבוד שכינה שהוא מקבל:
תפקידם מצוה שצויתם להתנהג בהלוך תקופותיהם:
ששים ושמחים. כדכתיב ישיש כגבור וגו':
פועלי אמת. שאינם משנים את סדרם:
וללבנה אמר. הקדוש ברוך הוא שתתחדש בכל חדש:
עטרת תפארת וכו'. סימן הוא להם שאף הם שמונים לה עתידים להתחדש בגדולתם כמותה ולפאר ליוצרם:
מלחמתה של תורה סודותיה לעמוד על בוריה ועל עיקריה לא כאדם המחודד ומפולפל בעל סברא ולא למד משניות ובריתות הרבה כי מהיכן יתגלה לו הסוד אלא זה בעל משניות הרבה שאם יצטרך לו בכאן ילמדנו מתוך משנה אחרת או אם יקשה לו דבר יבין מתוך משניות הרבה שבידו :
סליקו להו היו

דף יד:

בודקין נגמר הדין. לחובה:
לסקלו. איידי דסקילה רישא דארבע מיתות מפרש לה [ברישא] והדר מפרש שארא בפרקין דלקמן כסדר:
חוץ לב"ד. רחוק מב"ד קצת שנאמר הוצא את המקלל אלמא לאו במקום הוועד קטלוה:
והסודרין בידו. לקמן מפרש למאי מיבעי:
והסוס רחוק ממנו כדי שיהא רואהו אדם רוכב על הסוס ונמשך לצד בית הסקילה שיהא קרוב לרדוף אחר הסוקלין ולהציל ומתרחק מזה שהסודרים בידו מלא עיניו ובלבד שיוכל לראותו אם יניף בסודרים:

אמר אחד. בב"ד:
הלה. העומד על הפתח:
מניף בסודרין. סימן הוא להעמידן ורוכב וכו' והוא רץ אחר המנהיגים ומעמידן עד שיחקרו ב"ד אם יהא טעם בדבריו של זה:
ועוד תנן בהאי פרקא אפילו הוא אומר יש לי ללמד על עצמי זכות מחזירין אותו אפי' ד' וה' פעמים ובלבד שיהא ממש בדבריו:
[**דף** מג.] מצאו לו זכות פטרוהו ואם לאו יוציא ליסקל והכרוז יוצא לפניו איש פלוני יוצא ליסקל על שעבר עבירה פלונית ופלוני ופלוני עדיו כל מי שיודע לו זכות יבא וילמוד עליו זכות:
[**דף מג**:] **היה רחוק מבית הסקילה כי' אמות**. אומרים לו התודה שכן דרך כל המומתין מתודין שכל המתודה יש לו חלק לעולם הבא שכן מצינו בעכן שא"ל יהושע בני שים נא כבוד לה' אלהי ישראל ותן לו תודה והגד נא לי מה עשית אל תכחד ממני דבר ויען עכן ויאמר אמנם חטאתי לה' אלהי ישראל וכזאת וכזאת עשיתי ומנין שכפר לו וידויו שנאמר ויאמר לו יהושע מה עכרתנו יעכרך ה' היום הזה היום הזה אתה עכור ואי אתה עכור לעוה"ב אם אינו יודע להתודות אומרים לו אמור תהא מיתתי כפרה על כל עונותי ר' יהודה אומר אם יודע שהוא מזומם אומר תהא מיתתי כפרה על כל עונותי חוץ מעון הזה אמרו לו א"כ יהו כל אדם אומר כן כדי לנקות את עצמו:
[**דף** מד:] היה רחוק מבית הסקילה ד' אמות מפשיטין [אותו] את בגדיו האיש מכסין אותו מלפניו והאשה מלפניה ומלאחריה ד"ר יהודה וחכ"א האיש נסקל ערום ואין האשה נסקלת ערומה:
[**דף** מה] בית הסקילה היה גבוה שתי קומות אחד מן העדים דוחפו על מתניו נהפך על לבו הופכו על מתניו אם מת בה יצא (ואם לאו נוטל את האבן ונותנה על לבו אם מת בה יצא) ואם לאו עד השני נוטל את האבן ונותנה על לבו אם מת בה יצא ואם לאו רגימתו בכל ישראל שנאמר ויד כל העם באחרונה:
[**דף** מו.] כל הנסקלין ניתלין דברי ר' אליעזר וחכ"א אין נתלין אלא המגדף והעובד ע"ז האיש תולין אותו כלפי העם והאשה פניה כלפי העץ דברי ר' אליעזר וחכ"א האיש נתלה ואין האשה נתלית אמר להם ר"א והלא שמעון בן שטח תלה נשים באשקלון אמרו ליה שמונים נשים תלה ואין דנין שנים ביום אחד:
כיצד תולין אותו משקעין את הקורה בארץ ועץ יוצא ממנה ומקיף ב' ידיו זו על זו ותולה אותו ר' יוסי אמר הקורה מוטל על הכותל ותולה אותו בה כדרך שהטבחים עושים

ומורידים אותו מיד ואם לן עובר בל"ת שנאמר לא תלין נבלתו על העץ כי קבור תקברנו ביום ההוא כי קללת אלהים תלוי כלומר מפני מה זה תלוי מפני שברך את השם ונמצא שם שמים מתחלל:

אמר ר"מ בשעה שאדם מצטער שכינה מה לשון אומרת קלני מראשי קלני מזרועי אם כך הקב"ה מצטער על דמן של רשעים שנשפך כ"ש על דמן של צדיקים שנשפך ולא זו בלבד אמרו אלא כל המלין את מתו עובר בל"ת הלינו לכבודו להביא לו ארון ותכריכין אינו עובר עליו. ולא היו קוברין אותו בקברות אבותיו אלא שתי קברות היו מתוקנות לב"ד אחד לנסקלין ולנשרפין ואחד לנחנקין ולנהרגין נתעכל הבשר היו מלקטין את העצמות וקוברין אותן במקומן והקרובים באים ושואלים בשלום הדיינים ובשלום העדים כלומר שאין בלבנו עליכם שדין אמת דנתם [שם ע"ב] ולא היו מתאבלין אלא אוננים שאין אנינות אלא בלב:

פי' ממש בדבריו קצת ראיה הדומה לזכות:

שהוא מזומם. שהעדים שקרים ומחשבתם הרעה הורגתו:

כדי לנקות אף כל החוטאין יהו אומרין כן כדי לנקות עצמן מן הבריות ויוציאו לעז על הדיינין ועל העדים:

מפשיטין כדא' אותו בלא כסותו:

ומכסין אותו מלפניו כלפי ערותו חתיכת בגד:

ב' קומות משם לארץ:

על מתניו שכשהוא מושכב פרקדן מגונה יותר:

המגדף. מברך את השם:

שמונים נשים ושמעון בן שטח שעה הוצרכה לכך שהיו בנות ישראל פרוצות בכשפים ועשה סייג לשעה ותלאן לפרסם הדבר :

כולן ביום אחד מפני קרוביהן שלא יתקשרו להצילן:

ואין דנין שתים שיהיו משתי עבירות והכא איכא אוב וידעוני שחלקו הכתוב בשתים הכי מוקמינן לה בגמרא דאלו בעבירה אחת ובמיתה אחת תלינן אפי' הן ק' דטעמא דשתי מיתות או מיתה אחת וב' עבירות לא דיינינן ביום אחד משום שצריך לבקש ראיות למיתה זו ולמיתה זו ושמא לא ידקדק:

שם שמים מתחלל שמזכירין שזה ברכו:

שכינה מה וכו'. באי זה לשון קובלת:

ומטרדת עליו:

קלני. כמו שאדם יגע ועיף אומר ראשי כבד עלי וזרועי כבד עלי כמאן דאמר קיל לי עלמא:

ולא זו בלבד. בלא תעשה. אלא וכו':

נתעכל הבשר כבר נתכפר לו במיתתו ובבזיונו של קבורה שהוא חבוט הקבר להורידו בתחתיות והא דבעי' עכול הבשר משום דלא אפשר אלא הכי שקודם לכן נבקע ומסריח ומכיון שנתכפר קוברין אותן במקומן בקברות אבותיו כדאמרינן בגמרא וכל כך למה לפי שאין קוברין רשע אצל צדיק והא דתקנו להרוגי ב"ד שתי קברות ולא ד' הלכה למשה מסיני היא:

ולא היו מתאבלין כדי שתהא בזיונם כפרתם:

[**אלא** אוננים] דאין זה כבוד להרוג ואין כפרתו נמנעת בכך ובודאי לא אמרינן הכי אלא בהרוגי ב"ד משום דבדין קא מקטלי אבל הרוגי מלכות דשלא בדין קא מקטלי לא בעו כפרה דחסידין נינהו כדכתיב נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים בשר חסידך לחיתו ארץ:

וגרסי' עלה בגמרא [דף מד:] ת"ר מעשה באדם אחד שיצא ליהרג אמר אם יש בי עון זה לא תהא מיתתי כפרה על כל עונותי ואם אין בי עון זה תהא מיתתי כפרה על כל עונותי וב"ד וכל ישראל מנוקים והעדים לא תהא להם כפרה לעולם כששמעו חכמים בדבר אמרו להחזירו א"א שכבר נגזרה גזרה אלא יהרג ויהא קולר תלוי בצואר העדים. כל כמיניה לא צריכה דקהדרי בהו סהדי וכי קא הדרי בהו מאי הוי כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד לא צריכא דאע"ג דקא יהבו טעמא למילתייהו כההוא מעשה דבעיא מכסא:

פי' שכבר נגזרה גזרה שכבר נגמר הדין וכתב ז"ל דאפי' לא נגמר נמי [אלא] שכבר באו עדים [והעידו] וכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד:

כל כמיניה. וכי נאמן הוא דקא חשדינן להו לסהדי לומר יהא קולר תלוי וכו':

אינו חוזר. ומגיד דבר המכחיש לראשון כדכתיב אם לא יגיד אהגדה קמייתא קפיד קרא ואפילו לחשדינהו נמי לא מיבעי דאיכא למימר דהאי דהדרי בהו משום דאמרי מה לנו לחוב בדמו של זה:

דיהבי טעמא למילתייהו. מפני שנאה פלוני היינו שונאים אותו. [כי ההוא מעשה] דבעי מכסא:

ותו אמרינן התם מעשה במוכס אחד מישראל רשע שמת ובו ביום מת אדם גדול ובאו כל בני העיר ונתעסקו במיתתו וקרובי אותו מוכס הוציאו גם מטת אותו מוכס אחריו קפצו עליהם אויבים והניחו את המטות וברחו והיה שם תלמיד אחד יושב על מטת

רבו לאחר זמן חזרו גדולי העיר לקבור את החכם ונתחלפה להם מטתו בשל מוכס והיה אותו תלמיד צועק ולא הועיל וקרובי המוכס קברו את החכם נצטער אותו תלמיד מאד מה חטא רבי ליקבר בבזיון זה ומה זכה אותו רשע ליקבר בכבוד זה נראה לו רבו בחלום א"ל אל תצטער בא וארא בגן עדן בכבוד גדול וארא אותו האיש בגיהנם וציר של פתח גיהנם סובב באזנו אבל פעם אחת שמעתי בגנות ת"ח ולא מחיתי ולכך נענשתי וזה פעם אחת הכין סעודה לשר העיר ולא בא שר העיר וחלקם לעניים וזהו שכרו א"ל התלמיד עד מתי יהיה נענש האיש הזה בדין זה א"ל עד שימות שמעון בן שטח ויכנס תחתיו א"ל למה א"ל מפני נשים כשפניות שיש באשקלון ואינו עושה בהן דין למחר ספר התלמיד לשמעון בן שטח הדברים מה עשה שמעון בן שטח כנס שמונים בחורים בעלי קומה ואותו היום יום גשמים היה נתן כד אחת גדולה ביד כל אחד וקפל טלית לתוכה אמר להם הזהרו בהן שהן שמנים ובשעה שתכנסו הגביהו איש אחת מהן מן הארץ ושוב לא ישלוט בכם כשפותן ואם לאו לא נוכל להן הלך לו לטרקלין שלהן והניח בחורים מבחוץ אמרו לו מי אתה אמר להן מכשף אני ולנסותכן בכשפים באתי ואמרו לו ומה כשפים בידך אמר להן יכולני להביא שמנים בחורים עטופי טליתות נגובין ואע"פ שהיום יום גשמים א"ל הביאם יצא לחוץ ורמז להם והוציאו הטליתות מן הכדין ונתעטפו בהם ונתכסו בהם ואחז כל אחד אחת מהן והגביהה ויכלו להן והוציאום ותלאום כולם ונתקנאו בהם קרוביהם על זה הדבר ובאו שנים מהם וכוונו דבריהם והעידו על בנו של שמעון ב"ש חיוב מיתה ונגמר דינו וכשבא ליסקל אמר אם יש בי עון זה לא תהא מיתתי כפרה עלי ואם אין בי עון זה תהא מיתתי כפרה עליכם ויהא קולר תלוי בצואר עדים שמעו אלו וחזרו בהם ונתנו טעם לדבריהם מחמת שנאת הנשים ואעפ"כ לא נפטר:

שמעתי מרבותי שב"ד מתרין להיות מכין דהיינו מלקות:

ועונשין עונש מיתה:

ולא לעבור וכו'. ולא שיתכוונו לעבור על ד"ת לבדות מלבם חיוב מיתה לשאינו חייב אלא מפני צורך שעה לעשות סייג לתורה. לא שראו לכך. דשבות בעלמא הוא מדרבנן:

אלא שהשעה צריכה לכך. שהיו פרוצים בעבירו' שהיו ישראל רואים שהיו יונים גוזרים עליה' גזירו' והיו מצות בזויות בעיניה':

הטיח. בא עליה:

תחת תאנה. מקום גלוי:

מתני' ולא זו בלבד וכו'. מכאן מרבויא דריש כל המתים:

דף טו.

ויחי ויקם על רגליו. אותו הנקבר נביא שקר היה הוא הנביא אשר השיב את עדו לאכול ולשתות בבית אל ונענש עדו על ידו והמיתהו האריה וכשמת לאחר ימים קברוהו אצל אלישע ולא הוכשר הדבר לפני המקום שיקבר אצלו והחיהו. ולביתו לא הלך. ואי משום ברכתא דאליהו דא"ל פי שנים היכי מקיימה בהכי אלא ודאי משום שלא הוכשר לפני המקום שיקבר אצל הצדיק הזה:

קבריה דרב. לאישתא בת יומא. ביום ראשון שלה והיו מתרפאין באותו עפר:

אמרו ליה לשמואל. משום דמת וכל תשמישיו אסורי הנאה נינהו דגמרינן שם שם מעגלה ערופה דכתיב ותמת שם מרים וכתיב וערפו שם:

יאות הן עבדין. כדמפרש שהקרקע אינו נאסר:

ג' קברות. הן חלוקין בהלכותיהן:

קבר הנמצא. כגון שהוא חדש ויודע בעל השדה שלא צוה מעולם לקברו שם ובגזלה נקבר:

וקבר הידוע. שקבר שם מדעת בעל השדה:

וקבר המזיק את הרבים. שקבור במקום הלוך רבים ומטמאים באהלו:

מותר לפנותו. פרש"י ז"ל שלא קנה מקומו ואחרים ז"ל פירשו שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו במת וכדאיתא פרק אלמנה לכ"ג (דף סו:) גבי ההיא אצטלא דפרסוה אמיתנא:

מקומו טהור. שאע"פ שגזרו טומאה על הקבר ואע"ג דנטלו משם לא גזרו על זה:

ומותר בהנאה:

דאע"ג דאיסורא דאורייתא היא לא תהא תורת קבר עליו:

מקומו טמא. גזרה דרבנן היא דגזרו טומאה עולמית על הקבר כדי שלא יפנוהו:

מותר לפנותו. לא גזור עליו מפני נזקן:

אסור בהנאה. דאיסורא דאורייתא לא פקעה:

בקבר בנין. שבנה למעלה מן הקרקע דכוותה בע"ז בית שבנאו מתחלה אסור דתלוש ולבסוף חיברו הוי תלוש לענין ע"ז וקבר נמי איתקש לע"ז אבל חפר קרקע אינו נאסר ואפילו חפרו לאביו דלא גזרו רבנן משום כבוד אביו אלא בקבר בנין דבעלמא אסור היכא דהטיל בו נפל גזר באביו בהזמנה בעלמא אבל בקרקע עולם כיון דאינה נאסרת כלל לא גזרינן בה משום כבוד אביו כן כתבו ז"ל בשם התוס':

והא דאמרינן בברייתא דהחופר קבר לאביו והלך וקברו במקום אחר הרי זה לא יקבר בו עולמית אי באביו ממש בהזמנה בעלמא משום כבודו אי באיש אחר אם הטילו שם נפל ונקט אביו משום אורחה דמילתא מ"מ אפי' באיש אחר אסור בהנאה:

כתבו בשם הר"י בן גיאת ז"ל דכיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות אלא משום הנאה דקרובים הלכך אינו אסור אלא במקום שאין מוצאין מקום לקבור אלא בשכר דאית להו הנאה לקרובים בהכי אבל בבית הקברות של רבים שהוא משותף ביניהם שאם אינו כאן נמצא במקום אחר מותר שהרי אין הנאה להם בכך וכ"כ הרמב"ם ז"ל:

איתמר האורג בגד למת. לאחר שמת אבל לחי לכשימות לא:

הזמנה. שהזמינו לכך ונקרא שם המת עליו מילתא היא כאלו כרכו בו:

סודריה דאזמניה. פירשו בו רב אחא ז"ל דלאו דוקא צר ביה תפילין על דעת קביעות דאם כן פשיטא ועוד היכי לימא דצר ביה ולא אזמניה שרי למיצר ביה פשיטי דמ"מ הנחת תפילין זו הויא לה הזמנה ומעשה גמור וחילא קדושה עליה והא לא תליא בפלוגתא דאביי ורבא כלל אלא אפי' צר ביה תפילי לפי שעה קאמר דכיון דאיכא הזמנה מעיקרא ומעשה דהשתא אע"פ שאינו אלא דרך עראי מודה רבא דמילתא :

וכן נראה מפרש"י ז"ל [שפירש] אבל צר ביה ולא אזמניה שרי למיצר ביה פשיטי כיון דלפי שעה הוא דעבד וליכא הזמנה ומיהו ה"מ כשנטלו התפילין אבל בעוד שהתפילין עליהם אסור ובזה סמך זה הרב ומילתא דמסתברא היא אע"פ שכתב וז"ל אבל מפי מורי הרב נר"ו שמעתי דאפילו בשהניחו על דעת קביעות לא מהני בלא הזמנה דמעיקרא ומעשה דהשתא עכ"ל. עוד כתב ז"ל כל מאי דאמרינן הכא היינו הזמנה דמשמשין אבל הזמנה דגוף הדבר עצמו מהניא כגון עבוד עור הקציצה של תפילין ועבוד הקלף עצמו אי עבדינן לשמה אסור להשתמש בהן חול בהך הזמנה גרידתא:

ולענין עבוד קי"ל דלא שנא ספרים ול"ש תפילין ומזוזות צריכין עבוד לשמה אבל רצועות של תפילין לא בעי עבוד לשמה דמשמשים נינהו והזמנה במשמשים לאו מילתא היא והכי משמע התם במנחות [דף מב:] בפלוגתא דרבנן ורשב"ג:

מותר המת. גבו צדקה למיתי מצוה או לעניים מתים יניחום לצורך אחרים:

מותר המת. לשם מת פלוני:

ליורשיו. ליהנות מהם ואי קשיא אמאי ליורשיו נימא אדעתא דידיה יהבי אדעתא דיורשין לא יהבי כדאמרינן בב"ק [דף קטז.] דאדעתא דאריא אפקריה אדעתא דכ"ע לא אפקריה י"ל דלא אמרת הכי אלא בהפקר שאינו מוציאו מרשותו אבל במתנה שנותן

לחבירו ומוציאו מרשותו בודאי לא על דעת שיחזירו לו כלום עשה ועוד דבר מועט מסתמא כל אחד גמר ויהיב:

מזרקין בו כלים. זורקין בגדיהם עליו יותר מן הצורך מפני חבתו ומחמת צער מתכוונים לאסור כל ממונם עליו:

מצוה על אחרים. הרואין אותן להצילן וליטלן מעליו דאין השבת אבידה גדולה מזו:

דף טו:

במטה הנקברת וכו'. שנושאין אותו בה לקברו ורגילים הם לקברה עמו דאז נאסרין בנגיעתן ומדרבנן הוא משום דמחלפי בתכריכי המת דאי שרית להו אתי למשרי תכריכי המת:

תיק של ספר. תורה או נרתק של תפילין כן הדין עד שלא נשתמש בהן קדש וכו' נשתמש בהן קדש כו':

סליקו להו נגמר הדין

ארבע מיתות נמסרו לב"ד וכו'.:

ועוד תנן בפרקין [דף נב.] מצות הנשרפין היו משקעין אותו בזבל עד ארכובותיו ונותנין סודר קשה לתוך הרך וכורך על צוארו זה מושך אצלו וזה מושך אצלו עד שפותח פיו ומדליק את הפתילה וזורקה לתוך פיו ויורדת בתוך מעיו וחומרת את בני מעיו. ר' יהודה אומר אף אם מת בידם לא היו מקיימים בו מצות שריפה אלא פותח את פיו בצבת שלא בטובתו ומדליק את הפתילה וזורקה לתוך פיו ויורדת בתוך מעיו וחומרת את בני מעיו. א"ר אלעזר בר צדוק מעשה בבת כהן שזינתה והקיפוה חבילי זמורות ושרפוה אמרו לו מפני שלא היו ב"ד באותה שעה בקי:

[**דף נב:**] **מצות הנהרגין היו מתיזין את ראשו בסייף כדרך שהמלכות עושה**. רבי יהודה אומר נוול הוא זה אלא מניחין את ראשו על הסדן וקוצץ בקופיץ אמרו לו אין לך מיתה מנוולת מזו:

מצות הנחנקין משקעין אותו בזבל עד ארכובותיו ונותנין סודר קשה לתוך הרך וכורך על צוארו זה מושך אצלו וזה מושך אצלו עד שנפשו יוצאה:

[**דף** נג.] אלו הן הנסקלים הבא על האם ועל אשת אב ועל הכלה ועל הזכור ועל הבהמה והאשה המביאה את הבהמה עליה ומגדף והעובד ע"ז והנותן מזרעו למולך בעל אוב וידעוני והמחלל את השבת והמקלל אביו ואמו והבא על נערה מאורסה והמסית והמדיח והמכשף ובן סורר ומורה הבא על האם חייב עליה משום אם ומשום אשת אב:

ר' יהודה אומר אינו חייב אלא משום אם בלבד הבא על אשת אב חייב עליה משום אשת אב ומשום אשת איש בין בחיי אביו בין לאחר מיתת אביו בין מן הארוסין בין מן הנשואין. הבא על כלתו חייב עליה משום כלתו ומשום אשת איש בין בחיי בנו בין לאחר מיתת בנו בין מן האירוסין בין מן הנשואין הבא על הזכור ועל הבהמה והאשה המביאה את הבהמה. ואם אדם חטא בהמה מה חטאת אלא לפי שבא לאדם תקלה על ידה לפיכך אמר הכתוב תסקל ד"א שלא תהא בהמה עוברת בשוק ויאמרו זו היא שנסקל פלוני על ידה:

[**דף** נה:] המגדף אינו חייב עד שיפרש את השם א"ר יהושע בן קרחה כל היום דנין העדים בכנוי יכה יוסי את יוסי נגמר הדין לא היו הורגין בכנוי אלא מוציאין את כל אדם לחוץ ומשיירין את הגדול שבהם אומרים לו אמור מה ששמעת בפירוש והוא אומר והדיינים עומדים על רגליהם וקורעין ולא מאחין והשני אומר אף אני כמוהו וג' אומר אף אני כמוהו:

[**דף** ס:] העובד ע"ז אחד העובד ואחד המזבח ואחד המקטר ואחד המנסך ואחד המשתחוה ואחד המקבלו עליו באלוה והאומר לו אלי אתה אבל המגפף והמנשק והמכבד והמרבץ והמרחיץ והסך המלביש המנעיל עובר בלא תעשה. הנודר בשמו והמקיים בשמו עובר בלא תעשה. הפוער עצמו לבעל פעור זו היא עבודתו:

[**דף סד**:] **הנותן מזרעו למולך אינו חייב עד שימסור למולך ויעביר באש**. הזורק אבן למרקוליס זו היא עבודתו:

[**דף סה**.] **בעל אוב**. זה פיתום המדבר משחיו וידעוני זה המדבר בפיו. הרי אלו בסקילה ונשאל בהן באזהרה:

[**דף סו**:] **המחלל את השבת**. בדבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת:

המקלל אביו ואמו אינו חייב עד שיקללם בשם. קללם בכנוי ר"מ מחייב וחכמים פוטרין:

[**שם**] הבא על נערה מאורסה אינו חייב עד שתהא נערה בתולה מאורסה והיא בבית אביה באו עליה שנים הראשון בסקילה והשני בחנק:

[**דף** סז.] המסית זה הדיוט והמסית את ההדיוט אמר לו יש יראה במקום פלוני כך אוכלת וכך שותה כך מטיבה וכך מריעה:

כל חייבי מיתות שבתורה אין מכמינין עליהן חוץ מזו:

אמר לשנים והם עדים מביאין אותו לב"ד וסוקלין אותו אמר לאחד והוא אומר יש לי חברים רוצים אם היה ערום ואינו יכול לדבר בפניהם מכמינין לו עדים אחורי הגדר

והוא אומר לו אמור מה שאמרת לי בייחוד והלה אומר לו היאך נניח אלהינו שבשמים ונלך ונעבוד עצים ואבנים אם חוזר בו מוטב ואם אמר כך הוא חובותינו וכך הוא יפה לנו העומדים מאחרי הגדר מביאין אותו לב"ד וסוקלין אותו:

[**שם**] האומר אעבוד אלך ואעבוד נלך ונעבוד אזבח אלך ואזבח נלך ונזבח אקטיר אלך ואקטיר נלך ונקטיר אנסך אלך ואנסך נלך וננסך :

המדיח זה האומר נלך ונעבוד ע"ז:

[**שם**] המכשף זה העושה מעשה ולא האוחז את העינים ר' עקיבא אומר משום ר' יהושע שנים לוקטין את הקשואין אחד לוקט חייב וא' לוקט ופטור:

העושה מעשה חייב. האוחז את העינים פטור:

פי' סקילה שריפה הרג וחנק דוקא נקט סדרן סקילה חמורה משריפה ושתיהן מהרג ושלשתן מחנק ונ"מ למתחייב ב' מיתות דקי"ל [דף פא:] נדון בחמורה:

ר"ש אומר פלוגתייהו. מפרש בגמ':

זו מצות הנסקלין. שפירשו בפ' העליון בית הסקילה גבוה ב' קומות ומשום דבעי למתני מצות הנשרפים והנחנקים כיצד סדר ונקט להאי:

[**דף נב.**] משקעין אותו שלא יתהפך אנה ואנה ותפול הפתילה על בשרו מבחוץ:

קשה לתוך הרכה כורכין סודר קשה בתוך רכה מפני שהרכה אינה חונקתו לפתוח פיו והקשה מחבלת את גרונו ומנוולתו לפיכך קשה מבפנים לחנוק ורכה מבחוץ להגין:

ומדליק את הפתילה. בגמ' מפרש פתילה של אבר:

מדליק. מתיך וחומרת לשון חמרמרו מעי :

נוול הוא זה. השתא משמע מפני שהורגו מעומד ונופל:

סדן. עץ עבה תקוע בארץ כמו של נפחין:

[**דף נג:**] אלו הן הנסקלין דכתיבי בהו סקילה הא כתיב בהו ודלא כתיב סקילה וכתיב ביה דמיהם בם גמרינן [דף נד.] מאוב וידעוני:

המביאה את הבהמה עליה:

והנותן מזרעו למולך קסבר האי תנא לאו ע"ז היא מדתנא ע"ז ותנא מולך אלא חק הנכרים בעלמא ורחמנא חייב עליה סקילה והכי אמרי' בגמ' (דף סד:):

אוב וידעוני. במתני' דלקמן מפרש להו:

והמקלל אביו ואמו. החמיר עליו מהמכה משום דאיכא תרתי קלון אביו ומוציא שם שמים לבטלה:

והמסית. את היחידים:

והמדיח. עיר הנדחת ולקמן באלו הן הנחנקין [דף סד.] גמרינן לה דבסקילה:

דף טז.

מכשף בגמרא [דף סז.] יליף מנא ליה דבסקילה:
הבא על האם בשוגג חייב עליה שני חטאות דבכולהו עריות כרת כתיב וכתיב בהו חלוק חטאות אפילו בגוף אחד כדאמרינן בפרק בתרא דמסכת מכות [דף יד:] לחייבו על אחותו שהיא אחות אביו והיא אחות אמו והכא נמי כתיב בה חלוק לרבנן כדמפרש בגמ' [דף נג:]:
משום אשת אב אם נתקדשה לו אחרי כן אלא משום אם. וטעמא מפרש בגמרא:
בין לאחר מיתת אביו. אחיוב דאשת אב קאי דמרבה ליה אף לאחר מיתה כדמפרש בגמרא:
אבל שם אשת איש לאחר מיתה לא קאמרינן:
בין מן האירוסין. דכיון דקדשה אשתו היא דכתיב כי יקח איש אשה משעת קיחה נקראת אשתו והך קיחה דקידושין היא דגמרינן קיחה קיחה משדה עפרון (קדושין דף ב.):
עד שיפרש את השם שיזכיר את השם אבל אם לא הוציא שם מפיו אלא שמע שם שיוצא מפי אחר וברכו פטור:
כל היום. כל זמן שהיו נושאין ונותנין בבדיקת העדים בכנוי האי כנוי לאו כנוי השם קאמר אלא ב"ד היו מכניס בדבריהם הקללה כלפי אחרים כמי שמהפך דבריו ומדבר כאדם שתולה קללתו באחר קרי ליה כנוי בלשון חכמים ויש לו כמה חברים בשבועות וגם בלשון המקרא ואל אדם לא אכנה כי לא ידעתי אכנה:
כלומר היו דנין עמהן ובודקין אותם בכנוי היאך אמר יכה יוסי את יוסי ולהכי נקיט יוסי דד' אותיות איכא כשם בן ד' אותיות דאינו חייב אלא על שם המיוחד דהיינו שם בן ד' אותיות ולהכי נקט יכה זה את זה דילפינן לקמן דאינו חייב עד שיברך שם בשם:
נגמר הדין ושוו לומר חייב הוא:
לא היו הורגים. לא היו יכולין להרגו ע"פ עדות ששמעו שהרי לא שמעו מפיהם אלא קללת כנוי:
אלא מוציאין כל אדם לחוץ. דגנאי הוא להשמיע ברכת השם לרבים:
וקורעין בגדיהם ולא מאחין. עולמית וטעמא מפרש בגמ':
אף אני שמעתי כמוהו. ואינו צריך לחזור ולהזכיר ברכת השם:
[**דף** ס:] אחד העובד מפרש בגמרא:
המזבח. שוחט:

ואחד המקטר וכו'. ובגמרא מוקי לה לכולה מתני' בשאין דרכה של ע"ז לעבדה בכך ואפ"ה אהנך עבודות מחייב כדיליף לה בברייתא:
והמקבלו עליו באלוה. אפי' באמירה בעלמא כגון האומר לו אלי אתה דאתקש לזביחה דכתיב וישתחוו לו ויזבחו לו ויאמר אלה אלהיך ישראל וגו':
ל"א המקבלו עליו באלוה שלא בפניו והאומר לו אלי אתה בפניו ותנא סיפא לגלוי רישא דאי תנא רישא ה"א הנ"מ בפניו אבל שלא בפניו לא תנא סיפא בפניו מכלל דרישא שלא בפניו ואפ"ה חייב:
אבל המגפף . שלא כדרכה עובר בלא תעשה:
הפוער עצמו. מתריס רעי לפניו וזו היא עבודתו וחייב עליה מיתה:
מרקוליס. מצדדין ג' אבנים אחד מכאן ואחד מכאן ואחד על גביהן וקורין אותו מרקוליס ועובדין אותה בזריקת אבנים:
שימסור למולך. מוסרו ביד הכומרים:
ויעביר באש. בגמרא [דף סד:] מפרש היכי הוו עבדי ויליף מקראי דתרוייהו בעי':
פיתום. זה המכשף:
המדבר משחיו. מעלה את המת מן הארץ ויושב לו בשחיו תחת זרועותיו ומדבר שחיו אישולש בלע"ז:
זה המדבר בפיו. כדמפרש בגמרא [דף סה:] חיה יש ששמה ידוע ומכניס ממנה עצם לתוך פיו והעצם מדבר מאיליו ע"י כשפים:
הרי אלו בסקילה. כדכתיב באבן ירגמו אותם דמיהם בם:
והנשאל בהם. שבא ושואל להגיד לו דבר העתיד כגון שואל אוב:
באזהרה. דאל תפנו אל האובות ואזהרה דמכשף גופיה מלא ימצא בך וגו' וחובר חבר ושואל אוב וידעוני:
המחלל את השבת. דחשיב ליה תנא בנסקלין כגון שחללו במלאכה גמורה:
שחייבין על זדונה כרת ועל שגגתה חטאת. כגון דבר שיש בו מעשה ומלאכת מחשבת אסרה תורה ולא המתעסק:
עד שיקללם בשם. שיקללם בשמות הגמורים:
קללם בכנוי. כגון שדי צבאות חנון ורחום:
[**דף סו:**] **אינו חייב**. סקילה:
עד שתהא נערה. אבל קטנה שקדשה אביה הבא עליה בקטנותה אינו בסקילה ופלוגתא דתנאי היא איכא למ"ד בחנק ואיכא למ"ד פטור לגמרי:

בתולה ולא בעולה וכו'. ואפילו נכנסה לחופה ולא נבעלה דקרינא ביה בתולה מיהו לא קרינא מאורסה:
והיא בבית אביה למעוטי מסרה האב לשלוחי הבעל וזנתה בדרך:
באו עליה שנים. ועדיין היא בתולה כגון שבא הראשון שלא כדרכה:
הראשון בסקילה דמשכבי אשה כתיב והשני בחנק בעולה היא והך סתמא רבי היא דאמר שלא כדרכה נפקא ליה מכלל בתולה לקמן:
[דף סז.] **המסית זה הדיוט**. מסית דחשבינן ליה בנסקלין זה הדיוט שהסית אבל נביא שהסית אינו בסקילה אלא בחנק כדמפרש בגמרא:
והמסית את ההדיוט. הוא בסקילה הא מסית את הרבים כגון עיר הנדחת בחנק כדמפרש בגמרא בסנהדרין:
ירושלמי גרסינן מה בין מסית למדיח מסית אומר בלשון גבוה מדיח אומר בלשון נמוך מסית אומר בלשון הקדש מדיח אומר בלשון הדיוט בין מסית את הנביא למסית את ההדיוט אבל מצינו חלוק בין נביא שהסית להדיוט שהסית דבהדיוט כתיב סקילה וסקלתו באבנים וגו' ובנביא כתיב והנביא ההוא או חולם החלום ההוא יומת ומיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק:
אמר לשנים. יחד:
והן הן עצמן נעשים עדים ואין צריכין להתרות בו כשאר כל חייבי מיתות אלא מביאין אותו לב"ד דכתיב לא תחמול ולא תכסה עליו:
והוא אומר. הניסת צריך להשיבו יש לי חברים רוצים בכך ואמור לי בפניהם:
ואינו יכול. שאינו רוצה ואומר איני יכול לפרסם הדבר מפני יראת ב"ד:
מכמינין. לשון מארב תרגום וארב ליה ויכמון ליה כלומר מעמידים לו מארב אחורי הגדר לשמוע דבריו:
ביחוד. כלומר אין איש עמנו ועכשיו אתה יכול לומר מה שאמרת לי:
האומר אעבוד. באחת מכל הלשונות הללו הוי מסית וחייב:
המדיח זה האומר וכו'. בגמ' מוקי לה במדיח עיר הנדחת:
העושה מעשה:
ממש בסקילה:
ולא האוחז את העינים:
מראה לבריות כאלו היה עושה ואינו עושה כלום:
שנים מלקטין קשואין. בפנינו במכשפות:

אחד מהם לוקט וחייב וחבירו לוקט ופטור כיצד העושה מעשה שהיה כאן שדה קשואין ולקטה ממש בכשפים חייב האוחז את העינים הראה לנו כאלו כולם נתקבצו במקום אחד והקשואין לא זזו ממקומן פטור:

גמ' **נוהגין בו חול**. דהכי משמע גופיה דקרא את אביה היא מחללת שנוהגין בו חול:

גרסי' בגמרא [דף נד:] אימרתא בת טלי בת כהן שזנתה הות אקפה חמא בר טוביא חבילי זמורות ושרפה אמר רב יוסף טעה בתרתי טעה בדרב מתנה וטעה בדתניא ובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם בזמן שיש כהן יש משפט בזמן שאין כהן אין משפט. פי' חמא בר טוביא בדורות האחרונים היה:

בדרב מתנה. דמפרש למתני' דשריפה בפתילת של אבר היא:

בזמן שיש כהן. לשכת הגזית וכתבו המפרשים ז"ל ה"ה דמצי למימר דטעה באחריתי דסמוך בעינן ואיהו לא סמוך ואי קשיא לך והא קי"ל [דף מו.] דב"ד מכין ועונשין שלא מן הדין כגון אותו שרכב [על] סוס בשבת והביאוהו לב"ד וסקלוהו י"ל דהתם סנהדרי גדולה הוא ורב גובריהו אבל ב"ד בעלמא לא ואע"ג דאמרינן קץ ידא מאדם אחד שהיה רגיל להכות את חבירו ואמרינן נמי לעיל אי קטל נפשא ליכהיוה לעיני היינו לענשו בקצת מה שחייבה עליו תורה כגון שיכהו עיני ההורג שנתחייב מיתה וכיוצא בזו אבל לחייבו לגמרי כדין תורה לא עכ"ל:

ותו אמרינן בגמ' [דף סו.] א"ר יהושע בן קרחא בכל יום דנין את העדים בכנוי:

אמר רבי חייא בר אבא השומע הזכרה מפי הע"ז בזמן הזה אינו חייב לקרוע שאם אתה אומר כן נתמלא כל הבגד כלו קרעים. פירוש השומע הזכרת ברכת השם בזמן הזה אין אימת ב"ד מוטלת עליהם לדון חייבי מיתות:

נתמלא כל הבגד לפי שהדבר תדיר שאין מתיראין מב"ד וכתבו המפרשים ז"ל דאפילו על הכנוים קורע כדדייק מינה בגמרא וכתבו דמזכיר את השם בלע"ז הרי הוא ככנוי ע"כ. אמר המחבר ונ"ל דבזמן הזה עע"ז וישראל שהמיר דתו שוין לדין זה אבל אם אירע שישראל פקר כולי האי חייב לקרוע השומע דהא ליכא למימר נתמלא כל הבגד וכו' דלא שכיח דפקר ע"כ לשון המחבר:

אמרי' בגמרא והשני אומר אף אני כמוהו [דף ס.] אמר רשב"ל שמע מינה אף אני כמוהו כשר בדיני ממונות ובדיני נפשות ומעלה הוא דעבוד רבנן והכא כיון דלא אפשר אוקמוה רבנן אדאורייתא דאי ס"ד פסול הכא משום דלא אפשר קטליה ליה לגברא. פי' ומעלה הוא דעבוד בדיני נפשות וממונות שהצריכו כל העדים לפרש עדותם וכן גבי עדים זוממים אם אחר שהעיד הא' אמרו לשני אתה מעיד כך כמו שהעיד חברך ואמר

איה או אין דשניהם טעם אחד בלשון ארמי הרי עדותן עדות ואם נמצאו זוממין חייבים כדאמר רבא [ד' סה:] שאני עדים הואיל וישנן באיה כלומר שאין בו הקשת שפתים שהרי אותיות אלו מאותיות הגרון הן שאין בהן הקשת שפתים שיש בהן מעשה והואיל שכן אפילו כשהיה בהן הקשת שפתים שיעיד ממש לא חשבינן ליה מעשה והארכתי בזה אף על פי דקאמר לה רבא גבי מגדף דלא חשיב הקשת שפתיו מעשה כדי לברר מילתא דרבא דהתם:

והכא כיון דלא אפשר לפרש מפני כבוד ה' קטלינן ליה וכו'. בלא הגדת עדים:

מתני' [דף ס:] **הנודר בשמו והמקיים וכו'**.:

גמ' שמור לי. המתן לי:

שלא יגרום לאחרים. לעכו"ם:

דף טז:

אסור לאדם שיעשה שותפות עם העובדי כוכבים וכו'. אומר רבינו שמואל ז"ל דכ"ש אם נתחייב לו שבועה שאסור להשביעו דהא מדאורייתא אסור אבל ר"ת ז"ל התיר אם אין יכול להוציא מידו בלא שבועה והביא ראיה מדאמרינן בע"ז [דף ו.] ונפרעין מהן מפני שהוא כמציל מידם אע"ג דאזיל ומודה. ומיהו כתבו עליו ז"ל דאינה ראיה דהתם ספק והכא ודאי אבל יש שכתבו דהא דאמרינן שלא יגרום לאחרים שידרו בשמו ויקיימו בשמו אסמכתא בעלמא הוא דמדינא ליכא איסורא אלא בדידיה ומדרבנן נמי היכא דלא אפשר ליה לאפוקי מיניה בלאו הכי שרי והיינו דקאמר אסור לאדם שיעשה שותפות עם עובד ע"ז ולא ישביענו וליכא למימר דעצה טובה בעלמא היא דא"כ לא הוה ליה למימר אסור אלא ודאי משום דאי משתתף בהדיה ואיצטריך ליה לאשבועי משבע ליה קאמר דלכתחלה אסור לעשות שותפות עמו משום מדת חסידות. וכעין ראיה לזה מדאמרינן במגילה [דף כח.] תיתי לי דלא עבדי שותפות בהדי עובדי כוכבי' דמשמע דליכא איסורא ממש אלא מדת חסידות כההיא דאמרי' (בשבת דף קיח.) תיתי לי דקיימית ג' סעודות בשבת:

קרס. נתרז כלומר כרע על ברכו ונתרז:

לעגלות בית און יגורו שכן שומרון. על עגלים שבבית אל:

יגורו. ידאגו שכני שומרון:

כי אבל וכו'. שיטלם סנחריב וילך לו :

ת"ר מנחש. פתו נפלה מפיו צריך לדאוג אותו היום מן ההיזק:

צבי הפסיקו. שהיה הולך הוא ממזרח למערב והצבי עבר מצפון לדרום והפסיק דרכו:

אל תתחיל בי. כשבא גבאי לגבות מס או קבולת העיר אומר לו בבקשה ממך אל תתחיל בי להיות ראשון בדבר הפסד שסימן רע לו:
שחרית הוא. היה תובע ממנו חוב א"ל שחרית הוא ולא אתחיל תחלת מעשי בפרעון:
ר"ח הוא. המתן לי עד מחר:
מוצאי שבת הוא. ראשון לימי השבוע:
המנחשין. כשיוצאין לדרך או מתחילין בשום דבר:
ובעופות ובכוכבים פירשו ז"ל דהא דחשיב הכא עופות וכוכבים היינו דומיא דהנך דחשיב לעיל כגון פתו נפלה מפיו מקלו נפל מידו שאין בהם שום דבר חכמה אלא דברי שטות בעלמא הן אבל מי שמכיר בצפצוף העופות אין נחש שדבר חכמה יש למכירים ושרי דאשכחן (גיטין דף מה.) ברב עיליש דאתא עורבא וא"ל עיליש ברח וערק ואתרחיש ליה ניסא אלא דהכא לאו בהכי עסקינן אלא שהוא מנחש במזדמן לו עוף פלוני בדרך וכיוצא בו מדברי הבאי ואע"ג דגבי ישבי בנוב אמרי' (בסנהדרין דף צה.) דאתאי יונה וכו' ואמרי' כנסת ישראל ליונה מתילא שמע מינה דוד מלך ישראל בצערא שרי התם לאו נחש הוא דלא סמכי עליה לגמרי אלא סימנא בעלמא הוא דנקיט ליה וכהאי גוונא שרי כמו שנהגו לישא נשים במילואה של לבנה לסימן טוב וכן אתה אומר בכוכבים שלא אסרו אלא לקבוע להם סימן לעצמו ולנחש בהם אבל מה שאדם מכיר במערכת הכוכבים ומהלכן כגון אלו הוברי שמים החוזים בכוכבים אין זו בכלל נחש שזו חכמה גדולה וגזירה שגזר הקב"ה מששת ימי בראשית להנהיג עולמו בכך על כן יתפלל כל חסיד לבטל ממנו גזרת המזל כי מאת אדון הכל בא הכל ובידו לעשות ולשנות כחפצו ומצינו ברבי עקיבא (שבת דף קנו.) במאי דאמרי ליה כלדאי אברתיה והוה דאיג אמילתא טובא ולבסוף נעשה להן נס בזכות הצדקה ומיהו רז"ל הזהירו לבל ישים אדם מחשבתו באלו הדברים ויתלה אדם עצמו במי שאמר והיה העולם והוא בחסדיו יציל עבדיו מפגע רע ואמר על זה (פסחים דף קיג.) מנין שאין שואלים בכלדאי ת"ל תמים תהיה עם ה' אלהיך והרמב"ם ז"ל כתב שאף חזיון הוברי שמים בדרך החכמה בכלל נחש הוא ואינו מחוור עכ"ל:
סליקו להו ארבע מיתות

דף יז.

בן סורר ומורה. ועוד תנן בפירקין [דף עב.] הבא במחתרת נידון על שם סופו היה בא במחתרת ושיבר את החבית אם יש לו דמים חייב אין לו דמים פטור:

[דף עג.] **אלו שמצילין**. הנרדף בנפשו של רודף שניתן להרגו ומקרא נפקי:
אבל ברודף וכו'. כ"ש שאר כריתות ומיתות ב"ד שאינן עריות דלא ניתן להצילן בנפשו אלא מדבר שהוא ערוה ויש בה קלון ופגם לנרדף כגון זכור ונערה המאורסה ומיהו רוצח בהדיא כתיב ביה והאי דנקיט בהמה משום דדמיא לעריות וע"ז משום דסד"א תיתי בק"ו כדלקמן ושבת נמי תיתי בג"ש כדאיתא בגמ' מ"ד מצילין בהני:
גרסי' בגמ' [דף עב.] הבא במחתרת אמר רבא מאי טעמא דמחתרת חזקה אין אדם מעמיד עצמו על ממונו והאי מימר אמר אזילנא אי קא לאפאי ולא שביק לי קטילנא ליה והתורה אמרה הבא להרגך השכם להרגו אמר רב הבא במחתרת ונטל כלים ויצא פטור מ"ט בדמיה קנינהו אמר רבא מסתבר מילתיה דרב בששבר דליתנהו אבל נטל לא. פי' בדמיה קננהו בדמיו קנאם הואיל ונתחייב מיתה בלקיחתם:
מסתבר' מילתיה וכו'. פרש"י ז"ל בששברו בין שברן במחתרת בין נטלן ושברן אח"כ דכיון דנשתברו אינו חייב לשלם משלו דהא מתחייב בנפשו הוא:
אבל נטל וכו'. כלומר ואיתנהו בעין לא דהא לאו תשלומין הוא דכל היכא דאיתיה ברשותא דמריה איתיה ופקדון נינהו גבי דהאי וכדמפרש לקמן:
וכתבו עליו דלא נהירא דהא לא אפשר למפטר שבר אחר שנטלן דהא מודית דבשנטלן ואיתנהו בעין חייב משום דפקדון הוא גביה וכיון שכן אם שברם אח"כ ודאי חייב שהרי הוא שולח יד בפקדון אלא הנכון דה"ק מסתבר מילתיה דרב בששבר בעודו במחתרת אבל נטלה משם ויצא אע"פ ששברן אחר כך חייב שכבר נתחייב בהן משנטלן דהוו להו פקדון גביה וכששברן ה"ל שולח יד בפקדון וחייב כדפרישנא ומשום דהכי הוא דכשנטלן והוציאן ואח"כ שברן חייב לשלם לא הביאה רבינו אלפסי ז"ל בהלכותיו דכיון דקי"ל כרבא דאינו פטור אלא כששבר בעודו במחתרת לא צריך לאשמעינן הא שכבר הביא [בפ' הגוזל בתרא] הא דרודף שהיה רודף אחר חבירו ושבר את הכלים בין שלו בין של כל אדם פטור מ"ט מתחייב בנפשו הוא כך כתבו בשם הרמב"ן ז"ל:
אלו שמצילין ת"ל לא תעמוד וכו'. דמשמע לא תעמוד על עצמך אלא חזור בכל הצדדין שלא יאבד דם רעך אפילו לטרוח ולשכור שכירים להצילו:
גרסי' בגמ' [דף עג.] ת"ר א' הרודף אחר חבירו אחר הזכור אחר נערה מאורסה אחר חייבי כריתות אחר חייבי מיתות ב"ד מצילין אותן בנפשו אלמנה לכ"ג אין מצילין אותה בנפשו נעבדה בהן עברה אין מצילין אותה בנפשו:
פי' חייבי כריתות ומיתות ב"ד דעריות קאמר דאיכא עברה ופגם:
אלמנה לכ"ג. שרודף אחריה לאנסה אע"פ שיש פגם דקא משוי לה חללה:

אין מצילין אותה בנפשו. כדמפרש בגמ' דחייבי לאוין לא נתנו להצילן בנפשן:
נעבדה בהן עברה. כבר:
אין מצילין דהא איפגימא לה וקרא אפגמה קפיד מדגלי בהני ולא בעבירות אחרות:
אמר רבי יוחנן משום ר"ש בן יוחאי:
בית ניתזה. שם האיש:
יעבור ואל יהרג. דכתיב וחי בהם ולא שימות בהם:
אם נאמר וכו'. פי' יאמר אותו שהוא יותר חביב וכ"ש האחר שהרי גלוי וידוע לפניו איזו יותר חביב:
אם יש לך אדם וכו'. פי' שאין דעת בני אדם שוות בכך יש שגופו חביב עליו יותר מממונו ויש שממונו חביב עליו יותר לפיכך הזכירם תורה שניהם בפירוש שלא ליתן פתחון פה ליצר הרע לחלוק:
לכך נאמר. כלומר תהיה אהבתו חביבה עליך יותר מכל החביב לך:
ניתן להצילה. בנפשו של הרוצח לאונסה דכתיב ואין לה מושיע דמשמע הא יש מושיע יושיענה:

דף יז:

מה רוצח יהרג ואל יעבור. אם אומר לו הוי רוצח והרוג את הנפש ואם לאו הריני הורגך: [**אף נערה מאורסה**] **תהרג ואל תעבור**. כן הלשון ברוב הספרים ופי' תהרג האשה אע"ג דאשה קרקע עולם כדאמרי' גבי אסתר לקמן היינו כשבאו עליה באונס שאין בידה מה לעשות אבל אם אמרו לה נכרים הדביקי פלוני לעצמך תהרג ואל תדביקנו שאם כן הרי היא עושה מעשה בידים אי נמי כגון שהעלה לבו טינא ואיכא מאן דגריס יהרג ואל יעבור ואבועל קאי:
סברא הוא. שלא תאבד נפש דאיכא תרתי איבוד נפש ועבירה מפני נפשו דליכא אלא חדא איבוד נפש והוא לא יעבור והני שלשה עבירות דאמרי' דיהרג ואל יעבור לאו דוקא בעבירה גופה אלא אינהו וכל אבזריהו קאמרי' ופי' אבזריהו השייך להם ודוגמתו במנחות [דף עג:] עולה וכל אבזרהא תדע דאבזריהו נמי יהרג דאמרינן לקמן [דף עה:] גבי ימות ואל תעמוד לפניו ערומה ימות ואל תספר עמו אחורי הגדר ואמרינן בשלמא למאן דאמר אשת איש שפיר ואע"פ שאין זו העבירה גופה ואמרי' נמי (פסחים דף כה.) בכל מתרפאין במקום סכנה חוץ מעצי אשרה:
מרי דוראי. אדון עירי ונכרי הוה:

מאי חזית דדמא דידך סומק טפי. מי יודע שיהיה דמך נאה וחביב ליוצרך מדם חברך הלכך אין כאן לומר וחי בהם ולא שימות בהם שלא התירה הכתוב אלא מפני שחביבה נפש ישראל להקב"ה כאן שיש איבוד נפש חברך לא ניתן דבר המלך לדחות על הרציחה:
אפילו על מצוה קלה וכו'. שלא ירגילו הנכרים להדריך את הלבבות לכך:
ערקתא דמסאנא. הנכרים שבאותו הזמן היו עושין רצועות של מנעליהם אדומות וישראל היו עושין שחורות כדי שלא ילבשו מלבוש נכרי ואם אומר הנכרי לישראל עשה רצועות מנעליך אדומות בפרהסיא או נהרוג אותך יהרג ואל יעשה אפי' שהיא מצוה קלה כך פירש רבינו אלפסי ז"ל:
אתיא תוך תוך. דעשרה בעינן וכולהו ישראל:
מה להלן. במרגלים:
והא אסתר וכו'. נבעלת לנכרי ולא מסרה נפשה למות:
קרקע עולם היא. אינה עושה מעשה כי הוא עושה בה מעשה והא דלא מקשה הא אסתר שעת הגזרה הואי משום דלא מיקרי גזרה אלא כשהגזרה מיוחדת באומה אחת לבד אבל אחשורוש לא על ישראל בלבד גזר אלא על כל מדינות מלכותו:
וא"ת אמאי לא מקשה אסתר גילוי עריות היא דודאי כיון שהנכרי הבא על אשת ישראל נהרג על ידה כדאמרינן פרק ארבע מיתות [דף נז:] בא על עריות ישראל נדון בדיני ישראל גם היא ודאי נהרגת מאותו השם עצמו וקרא דאשת רעהו לא ממעט אלא בישראל הבא על הכותית דלא חשיב לן אישות דידהו אבל אישות דישראל ודאי אישות הוא אפילו לגבי בני נח. י"ל דלא ברירא ליה דרשה (מגילה דף יג.) דאל תקרי לבת אלא לבית והא דאמרינן קרקע עולם לפי שיכולין לכוף אותה על כך בע"כ ובכי הא אין לה למסור עצמה למיתה שהרי אפשר שאפילו תמסור עצמה יכופו אותה לדבר עבירה ובכי האי גוונא שרי ואפילו בשלשה עבירות חמורות דאי לא למאן דאמר [שם] אל תקרי לבת אלא לבית דאשת איש היתה אמאי לא מסרה עצמה למיתה על כך וליכא למימר דמשום דלהנאת עצמו הוא שרי דבג' עבירות הללו לא שרי משום הנאת עצמן כדאמרינן גבי העלה לבו טינא לקמן אלא ודאי משום דקרקע עולם היא לא מסרה עצמה למיתה וה"ה לכל דבר שבידיהם להעביר בעל כרחנו שאין לנו למסור עצמנו למיתה בשב ואל תעשה כגון אסתר ואפילו בשעת השמד כדאמרינן (שבת דף מט.) גבי אלישע בעל כנפים שנטל תפילין מראשו כשראה קסדור ושעת השמד היתה ואעפ"כ נטלם הוא לפי שהיה בידם להעביר:

הנאת עצמו. שאין מתכוין הנכרי להעבירו מיראתו אלא להנאת עצמו הוא מתכוין ואין כאן חילול השם ליהרג על כך ודעת רבותינו ז"ל דלא שרינן להנאת עצמן אלא בשאר עבירות אבל בשלשה עבירות חמורות לא דהני לאו משום חלול השם הוא דאסירי דהא אפילו בצנעא ואפילו שלא בשעת השמד דליכא חילול השם יהרג דמשום חומר עצמן הוא ומשום הכי אסירי בכל ענין ואפילו להנאת עצמן נמי תדע דאמרינן בסמוך ימות ואל תעמוד לפניו ערומה וכיון דאיכא איבוד נפש מישראל אונס מיקרי וליכא כוונה להעביר ואפילו הכי אסרינן ומדאמרינן נמי בכל מתרפאין חוץ מעצי אשרה ופי' בירושלמי אפי' א"ל הבא עלין סתם ולא מצא אלא של אשרה אסור אבל בשאר עבירות דאיסורא דידהו בשעת השמד או בפרהסיא משום חלול השם הוא דשרינן להנאת עצמן דליכא חלול השם כולי האי אלא במתכוין להעביר:

דף יח.

הני קוקי ודמינקי. כלי נחושת הן שנותנים בהם גחלים וגבוהים והם עומדים לפני שולחן המלכים להתחמם כנגדן:

היכי יהבי' להו. יום איד היה לפרסיים שנוטלין הכומרים יחד אור מכל בית ומעמידים בבית ע"ז שלהם ומתחממין העם כנגדן ונוטלין מבתי ישראל בעל כרחן. היכי יהבינן להו ולא מסרינן נפשין על קדושת השם הלא חק ע"ז הוא אלא הואיל ואין הנכרי מתכוין להעבירנו אלא לעצמו הוא מתכוין שצריך אותו כלי לעבודתו:

וא"ת והא אבזרהא דע"ז הוא ולא גרע מהבא עליו סתם דאסור י"ל דלא מיקרי אבזרהא דע"ז אלא בלאוין המיוחדין בהן כגון עבודה לאתהנוי מינה דאיכא משום ולא ידבק בידך מאומה מן החרם דאיירי בע"ז אבל קוקי ודמינקי דיהבי להו ליכא איסורא אלא משום ולפני עור לא תתן מכשול והאי לאו בע"ז בלחוד איירי אלא כולל הוא כל המצות ולא מיקרו אבזרהא דע"ז ולפי זה לא סבירא ליה לרבא דרשה דאל תקרי לבת אלא לבית דאם כן הויא ליה ערוה ואפילו להנאת עצמן אסור אלא סבירא ליה פנויה היתה וליכא איסורא דאורייתא (ע"ז דף לו:) דנכרי הבא על בת ישראל בית דינו של שם גזרו וא"ת מכל מקום הא איכא משום לא תתחתן בם יש לומר דאין חתנות באונס ואפילו תמצא לומר יש חתנות לא הוי אלא איסור לאו דלאו דערוה לא יהרג בהם אלא יעבור מיהו נכרית דאנסה ליה לישראל לבא עליה יהרג ואל יעבור שזו ודאי בכלל עריות חמורות היא דהא זימנין דחייב מיתה כגון בפרהסיא וכמעשה שהיה דקנאין פוגעין בו ואם לא פגעו בו קנאין חייב כרת הלכך אפילו בצנעא דליכא כרת יהרג ואל יעבור מדין אבזרהא

דהא אשה זו פעמים שהיא ערוה גמורה וחייב עליה כרת הלכך נקיטינן דשלשה עבירות חמורות יהרג ואל יעבור לעולם ואפילו בצנעא ואפילו שלא בשעת הגזרה ואפילו הנאת עצמן בר מהיכא דבידם להעביר דבהא שרי בשב ואל תעשה כגון אסתר דקרקע עולם היתה ובידם להעבירה בעל כרחה וה"ה לכל מצות עשה שיש בידם לבטלה ואפילו בשעת הגזרה כגון מעשה דאלישע בעל כנפים הא לאו הכי אסור והני עבירות לאו דוקא אינהו גופייהו אלא כל אזבריהו נמי יהרג ואל יעבור ושאר עבירות בצנעא יעבור ואל יהרג כל היכא דלאו שעת הגזרה ובפרהסיא אסור אפילו ערקתא דמסאנא בשמתכוין להעביר אבל להנאת עצמן מותר ופרהסיא שאמרו בעשרה ישראל ושעת הגזרה אפילו בצנעא אסור ובכולן מותר כל שבידים להעביר כמו שפירשתי ודע דכל היכא דאמרינן יהרג ואל יעבור אם עבר ולא נהרג אין ב"ד ממיתין אותו דאמרינן (קדושין דף מג.) הוא ולא אנוס ולא שוגג ולא מוטעה ואעפ"כ עבירה גדולה היא בידו שחלל שמו של הקב"ה שבראו לכבודו:

והמקדש את השם ומוסר עצמו למיתה על קדושת שמו ומצותיו (סנהדרין דף קי:) עליו הכתוב אומר אספו לי חסידי כורתי בריתי עלי זבח וכל היכא דאמרי' יעבור ואל יהרג אין לו למסור עצמו למיתה על קדושת השם ואם מסר הרי זה מתחייב בנפשו אבל אם הוא אדם גדול וחסיד ירא שמים ורואה שהדור פרוץ בכך רשאי לקדש השם ולמסור עצמו אפילו על מצוה קלה כדי שיראו העם וילמדו ליראה את השם לאהבו בכל לבם והיינו דאמרינן (פסחים דף נג:) מה ראו חנניה מישאל ועזריה שהפילו את עצמן לכבשן האש פירוש ולא השתחוו לצלם שהרי לאו ע"ז היתה אלא אנדרטי של מלכים לכבוד בעלמא אלא מתוך שהיו רובן טועין וסבורים שהיתה ע"ז היה קדוש השם במה שעשאו ואמרינן נמי במדרש מה לך יוצא ליסקל שמלתי את בני מה לך יוצא ליצלב שנטלתי את הלולב דמשמע שהיו מוסרין עצמן על קדושת השם לפנים משורת הדין דודאי לא היו מחוייבין בכך אפילו בשעת הגזירה כיון שבידם להעביר ולבטלם אלא דאפ"ה היו נהרגין מפני שהיתה השעה צריכה לכך:

קטול אספסתא. קצור עשב מאכל בהמה:

יעבור. יקצור האספסתא ולא נקטליה נכרי דכיון שאינו מתכוין להעבירו אלא מפני צרכי בהמה אין כאן חילול השם:

שדי לנהרא. להעבירו הוא מתכוין ואם פרהסיא הוא או שעת הגזירה ליקטלי ולא ליקטול אספסתא:

סליקו להו בן סורר ומורה

דף יח:

אלו הן הנשרפין. ועוד תנן בפירקין [דף עו.] ואלו הן הנהרגין רוצח ואנשי עיר הנדחת. רוצח שהכה את רעהו בין באבן בין בברזל וכבש עליו לתוך המים או לתוך האור ואינו יכול לעלות משם ומת חייב דחפו לתוך המים או לתוך האור ואינו יכול לעלות ומת פטור שסה בו את הכלב שסה בו את הנחש פטור השיך בו את הנחש ר' יהודה מחייב וחכמים פוטרין:

[**דף** עח.] המכה את חבירו באבן או באגרוף ואמדוהו למיתה והקל ממה שהיה ולאחר כך הכביד ומת ר' נחמיה פוטר וחכמים מחייבים:

[**דף** עח:] נתכוון להרוג את הבהמה והרג את האדם לנכרי והרג את ישראל לנפלים והרג את הבן קיימא פטור נתכוון להכותו במתניו ולא היה בה כדי להמית על מתניו והלכה לה על לבו והיה בה כדי להמית על לבו ומת נתכון להכותו על לבו והיה בה כדי להמית על לבו והלכה לה על מתניו ולא היה בה כדי להמית על מתניו ומת נתכוון להכות את הגדול והלכה לה על הקטן ולא היה בה כדי להמית את הגדול והיה בה כדי להמית את הקטן ומת נתכון להמית את הקטן והיה בה כדי להמית את הקטן והלכה על הגדול ולא היה בה כדי להמית את הגדול ומת פטור אבל נתכוון להכותו על מתניו והיה בו כדי להמית על מתניו והלכה לו על לבו ומת חייב נתכוון להרוג את הגדול [והיה בה כדי להמית את הגדול] והלכה לה על הקטן ומת חייב ר"ש אומר אפילו נתכוון להרוג את זה והרג את זה פטור:

[**דף** עט:] רוצח שנתערב באחרים כולן פטורין רבי יהודה אומר כונסין אותם לכיפה כל חייבי מיתות שנתערבו זה בזה נדונין בקלה הנסקלים בנשרפין רבי שמעון אומר נדונין בסקילה שהשריפה חמורה וחכמים אומרים נדונין בשריפה שהסקילה חמורה אמר להם ר"ש אילו לא היתה שריפה חמורה לא ניתנה לבת כהן שזנתה אמרו לו אילו לא היתה סקילה חמורה לא נתנה למגדף ולעובד עבודת כוכבי' הנהרגין בנחנקין רבי שמעון אומר בסייף וחכ"א בחנק:

[**דף** פא.] מי שנתחייב שתי מיתות ב"ד נדון בחמורה ר' יוסי אומר נדון בזיקה ראשונה הבאה עליו:

[**דף** פא:] מי שלקה ושנה בב"ד כונסין אותו לכיפה ומאכילין אותו שעורים עד שכריסו מתבקעת:

ההורג נפש בלא עדים מכניסין אותו לכיפה ומאכילין אותו לחם צר ומים לחץ:

הגונב את הקסו' והמקלל בקוסם ובועל ארמית קנאין פוגעין בו:

כהן ששמש בטומאה אין אחיו הכהנים מביאין אותו לב"ד אלא פרחי כהונה מוציאין אותו לעזרה ומפציעים את מוחו בגזירין:

זר ששמש במקדש ר"ע אומר בחנק וחכ"א במיתה בידי שמים. פי' הבא על אשה ובתה בגמרא מפרש לה:

ובת כהן. כלומר וכן בת כהן שזנתה שהיא בשריפה אבל בועלה לאו בשריפה הוא:

יש בכלל אשה ובתה וכו'. כלומר אשה ובתה כתיבן בהדיא כדמפרש בגמ' דהאי אשה ובתה היינו חמותו דשריפה כתיבא ביה דכתיב ואיש אשר יקח את אשה ואת אמה זימה היא וגו':

ויש בכללן. כלומר מינייהו ילפינן כל הנך בגזרה שוה כדלקמן בברייתא:

בתו מאנוסתו דלאו בת אשתו היא דניחייב עלה משום בת אשתו דהא לאו בת אשתו היא:

בת בנו ובת בתו. דהויא ליה מאנוסתו:

בת אשתו. בין שהיא בתו בין שהיא חורגתו:

הנהרגין. בסייף:

וכבש עליו. פרימב"א בלעז אוחז ראשו של חבירו ותוקפו במים שלא יוכל להרים ראשו וננער ומת:

שיסה. גירה:

השיך. שאחז את הנחש בידו והוליכו והגיע שיני הנחש ליד חבירו:

ר' יהודה מחייב. פלוגתא דרבי יהודה ורבנן מפרש בגמרא [דף עח.] דמר אמר ארס נחש בין שיניו ומר אמר דמעצמו הוא מקיא מנשיכתו וכשנשאו זה עדיין לא היה בו כדי להמית לפיכך גרמא בעלמא הוא ואע"פ שידוע לו שסופו להקיא מיהו לאו מכחו מיית:

ואמדוהו למיתה. ב"ד אבל אמדוהו תחלה לחיים אפי' לרבנן פטור כדלקמן:

והוקל ממה שהיה וחזרו ואמדוהו לחיים:

שרגלים לדבר. שלא מת מחמת מכה זו שהרי הוקל:

נתכוון להרוג את הבהמה. שהיה אדם עומד אצל הבהמה ונתכוון זה לבהמה והרג את האדם פטור משום דכי אתרו ביה התראת ספק הוא ואע"פ שקבל עליו התראה שאמר להם יודע אני שהוא בן ברית ועל מנת כן אני עושה שאם אהרגנו שאתחייב עליו מיתה פטור דשמא לא יהרגנו:

אנפלים לא מחייב דכמאן דקטיל דמי:

כדי להמית על לבו. אבן זאת אם תכה על הלב ראויה היא להרוג אבל על המתנים אין בה כדי להמית פטור דתרתי בעינן שיהא מתכוין למכת מיתה ושיכנו במכת מיתה דאי לא נתכוין במכת מיתה התראת ספק הוא דהתרו בו אל תזרוק שמא תלך על לבו:

גמ' בתו לזקן מתוך שאינו מתקבל עליה היא מזנה עליו:

המשהה בתו בוגרת שמתאוה להפקירה ומזנה:

אמר רב כהנא משום רבי עקיבא הוי זהיר מן היועצך לפי דרכו פי' לפי דרכו להנאתו:

המכבדה. בתכשיטין נאים:

אבא מקרא כתוב וכו'. בניחותא מדכר ליה הפסוק והוא עצמו ישים אל לבו על מה שזה מזכירו:

אל ההרים לא אכל וכו'. סיפיה דקרא הוא חיה יחיה לומר זה צדיק הוא ע"כ משום דלא עבד הני לאו צדיק הוא אם עבר עבירות אחרות אלא לאו כמשמעותיה מדריש אלא אל ההרים לא אכל שלא נצטרך לזכות אבותיו מתוך שהוא חסיד:

שלא נהנה מקופה של צדקה. שהוא גנאי ובזיון לאדם הגון:

סליקו להו אלו הן הנשרפין

דף יט.

ואלו הן הנחנקין המכה אביו ואמו וכו'.:

גמ' סילווא קוץ שישב לו בבשרו:

כוותא. כויה להוציא ממנה לחה:

מהו שיעשה שליח של ב"ד לאביו. אם נתחייב אביו נדוי או מלקות:

חוץ ממסית ומדיח אבל משום עון אחר בן אינו נעשה שליח לאביו להכאתו ולקללתו ואע"ג דכתיב ונשיא בעמך לא תאור בעושה מעשה עמך:

על הא דאמרינן שהבן אינו רשאי ליטול קוץ או לפתוח בועה לאביו הקשה הרמב"ן ז"ל אם כן לא יתעסק ברפואות כלל דילמא טעי והוה ליה שגגת סייף ותירץ דאפשר לומר דאע"ג דמכה אדם לרפואה פטור ומצוה דואהבת לרעך כמוך הוא אפי' הכי כיון דאיכא אחריני לא שבקינן לברא למעבד הכי דילמא חביל ביה טפי ממה שהוא בדרך הרפואה:

סליקו להו ואלו הן הנחנקין

דף יט:

כל ישראל יש להם:

גמ' ומרוה גם הוא יורה. מי שמרוה ומשביע תלמידו בדבר הלכה גם הוא יורה לעולם הבא:

המחליף בדיבורו. משנה בדיבורו שלא יהא ניכר:

קשתו ננערת. כח קושי אבר שלו ננער שאינו מוליד:

קבל וקיים. הוי עניו ותחיה. קבל אפל עשה עצמך אפל ושפל:

והאומר אין תורה מן השמים:

זלדקן. מי שזקנו דקה וקלושה:

קורטמן. תדע שחכם וחריף הוא ביותר:

עבדקן סכיס. מי שזקנו מרובה בשער הוא סכל כמו בר בר חנא סיכסא בבבא בתרא (דף עד.):

נפח בכוסיה. מי שנופח אופיה שבכוסו:

לא צחי. בידוע שאינו צמא:

אמר במאי איכול לחמא. האומר באיזה לפתן אוכל פת זה:

סב לחמא מיניה. בידוע שאינו רעב וקח לחם מידו שאלו היה רעב היה אוכל:

מעברתא בדיקניה. שזקנו מוחלק ומפוצל ויש בין שתי השבולות כמין מעבר:

כולי עלמא לא יכלי ליה. בערמותיו דמתוך שחשב כל ימיו בערמות היה משים ידו לזקנו ומושך כאדם שמחשב עד שנקרחה:

ודרשינן בהו. כלומר אמרינן להו בפירקן ומשמעינן להו לכולי עלמא כגון כל הני אשה טובה מתנה טובה :

כמין זמר. שקורא בנגינה אחרת שאינו נקוד בה ועושה אותה כמין שיר אע"פ שמשיר השירים הוא ועיקרו שיר אסור לעשותו כמין שיר אלא בקריאתו:

בבית המשתאות וכו'. המסב על יינו ועושה שחוקותיו בדברי תורה וקורא פסוק בקול רם לשחק בהם בני המשתה אבל אם אמרה בזמנם על המשתה כגון שהוא יום טוב ונוטל ס"ת וקורא פסוקים בקול רם וכוסו בידו ואומר עליו דברי אגדה פסוקים מענינו של יום מביא טובה לעולם:

דף כ.

והלוחש על המכה וברוקק. שכן דרך מלחשים לרקוק קודם הלחש ואסור להזכיר פסוק על הלחישה ויש לוחשין שדרכן ללחש ולרקוק אחריהן ואומרים אותם בלחש ומזכירין להם בלשון לעז ואמר לי רבי דמותר דאין אסור אלא ללחש אחר רקיקה דנראה שמזכיר את השם על הרקיקה ועוד לא נאסר אלא קורא בלשון הקדש אבל בלע"ז לא:

אפילו נגע צרעת. אפילו ללחוש האי קרא דלית ביה שם שמים על הרקיקה שקורא נגע צרעת כי תהיה באדם והובא אל הכהן לשם רפואה אין לו חלק לעוה"ב:
אפילו ויקרא אל משה שאין בו לא חולי ולא נגע דאין ראוי ללוחשו על המכה ואין מזכיר משום רפואה אלא כסבור הוא להנצל בזכות דברי תורה שהוא מזכירו אסור ללחוש:
סכין וממשמשין. ואין בכך משום רפואה דסיכה אתקש לשתיה:
ולוחשין על הנחשים. שלא יזוקו ואין בכך משום צידה:
כלי על גב העין שכן דרך שנותנין כלי מתכת על העין כדי לקרר את העין אי נמי כגון שעושין לאדם שחש בעיניו מקיפין עיניו בטבעת:
כלי הניטל. כגון סכין מפתח וטבעת:
סך ואח"כ ממשמש. הוי שינוי דבחול דרכו למשמש ואח"כ לסוך:
תנו רבנן אין שואלין דבר מן השד. שכן עושין כשאובדין שום דבר שואלין במעשה שדים הם מגידים להם ואסור לעשות כן בשבת משום ממצוא חפצך:
אף בחול אסור. לשאול בשדים כדמפרש לקמן משום סכנה:
שרי שמן. יש מעשה שדים ששואלין על ידי שמן וקרו ליה שרי שמן והיינו שרי בוהן ויש ששואלין בשפופרת של ביצה וקרי להו שרי ביצים:
אלא מפני שמכזבין. ולכך נמנעו מלשאול בהן:
משך ידו את לוצצים. מושך הקב"ה את ידו מן הלוצצים שלא להתקרב אצלם:
לא יגורך רע היינו מספרי לשון הרע דכתיב בתריה תאבד דוברי כזב איש דמים ומרמה יתעב ה' ועוד כתיב בתריה קרבם הוות קבר פתוח גרונם לשונם יחליקון:
סליקו להו כל ישראל